shrImadbhAgavataM - ekAdashaskandhaH

શ્રીમદ્ભાગવતં - એકાદશસ્કન્ધઃ

Document Information

Text title : shrImadbhAgavatam - 11 - ekAdashaskandhaH

File name : bhagpur-11.itx

Category : purana, shrimadbhagavatam, vyAsa, krishna

Location : doc_purana

Proofread by : PSA Easwaran

Latest update : July 4, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

May 15, 2025

sanskritdocuments.org

shrImadbhAgavataM - ekAdashaskandhaH

શ્રીમદ્ભાગવતં - એકાદશસ્કન્ધઃ

શ્રીમદ્ભાગવતં - એકાદશસ્કન્ધઃ

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકાદશસ્કન્ધઃ ॥

॥ પ્રથમોઽધ્યાયઃ - ૧ ॥

શ્રીબાદરાયણિરુવાચ
કૃત્વા દૈત્યવધં કૃષ્ણઃ સરામો યદુભિર્વૃતઃ ।
ભુવોઽવતારયદ્ભારં જવિષ્ઠં જનયન્ કલિમ્ ॥ ૧॥

યે કોપિતાઃ સુબહુપાણ્ડુસુતાઃ સપત્નૈ-
ર્દુર્દ્યૂતહેલનકચગ્રહણાદિભિસ્તાન્ ।
કૃત્વા નિમિત્તમિતરેતરતઃ સમેતાન્
હત્વા નૃપાન્ નિરહરત્ક્ષિતિભારમીશઃ ॥ ૨॥

ભૂભારરાજપૃતના યદુભિર્નિરસ્ય
ગુપ્તૈઃ સ્વબાહુભિરચિન્તયદપ્રમેયઃ ।
મન્યેઽવનેર્નનુ ગતોઽપ્યગતં હિ ભારં
યદ્યાદવં કુલમહો અવિષહ્યમાસ્તે ॥ ૩॥

નૈવાન્યતઃ પરિભવોઽસ્ય ભવેત્કથઞ્ચિ-
ન્મત્સંશ્રયસ્ય વિભવોન્નહનસ્ય નિત્યમ્ ।
અન્તઃકલિં યદુકુલસ્ય વિધાય વેણુ-
સ્તમ્બસ્ય વહ્નિમિવ શાન્તિમુપૈમિ ધામ ॥ ૪॥

એવં વ્યવસિતો રાજન્ સત્યસઙ્કલ્પ ઈશ્વરઃ ।
શાપવ્યાજેન વિપ્રાણાં સઞ્જહ્રે સ્વકુલં વિભુઃ ॥ ૫॥

સ્વમૂર્ત્યા લોકલાવણ્યનિર્મુક્ત્યા લોચનં નૃણામ્ ।

ગીર્ભિસ્તાઃ સ્મરતાં ચિત્તં પદૈસ્તાનીક્ષતાં ક્રિયાઃ ॥ ૬॥

આચ્છિદ્ય કીર્તિં સુશ્લોકાં વિતત્ય હ્યઞ્જસા નુ કૌ ।
તમોઽનયા તરિષ્યન્તીત્યગાત્સ્વં પદમીશ્વરઃ ॥ ૭॥

રાજોવાચ
બ્રહ્મણ્યાનાં વદાન્યાનાં નિત્યં વૃદ્ધોપસેવિનામ્ ।
વિપ્રશાપઃ કથમભૂદ્વૃષ્ણીનાં કૃષ્ણચેતસામ્ ॥ ૮॥

યન્નિમિત્તઃ સ વૈ શાપો યાદૃશો દ્વિજસત્તમ ।
કથમેકાત્મનાં ભેદ એતત્સર્વં વદસ્વ મે ॥ ૯॥

શ્રીશુક ઉવાચ
બિભ્રદ્વપુઃ સકલસુન્દરસન્નિવેશં
કર્માચરન્ ભુવિ સુમઙ્ગલમાપ્તકામઃ ।
આસ્થાય ધામ રમમાણ ઉદારકીર્તિઃ
સંહર્તુમૈચ્છત કુલં સ્થિતકૃત્યશેષઃ ॥ ૧૦॥

કર્માણિ પુણ્યનિવહાનિ સુમઙ્ગલાનિ
ગાયજ્જગત્કલિમલાપહરાણિ કૃત્વા ।
કાલાત્મના નિવસતા યદુદેવગેહે
પિણ્ડારકં સમગમન્મુનયો નિસૃષ્ટાઃ ॥ ૧૧॥

વિશ્વામિત્રોઽસિતઃ કણ્વો દુર્વાસા ભૃગુરઙ્ગિરાઃ ।
કશ્યપો વામદેવોઽત્રિર્વસિષ્ઠો નારદાદયઃ ॥ ૧૨॥

ક્રીડન્તસ્તાનુપવ્રજ્ય કુમારા યદુનન્દનાઃ ।
ઉપસઙ્ગૃહ્ય પપ્રચ્છુરવિનીતા વિનીતવત્ ॥ ૧૩॥

તે વેષયિત્વા સ્ત્રીવેષૈઃ સામ્બં જામ્બવતીસુતમ્ ।
એષા પૃચ્છતિ વો વિપ્રા અન્તર્વત્ન્યસિતેક્ષણા ॥ ૧૪॥

પ્રષ્ટું વિલજ્જતી સાક્ષાત્પ્રબ્રૂતામોઘદર્શનાઃ ।
પ્રસોષ્યન્તી પુત્રકામા કિં સ્વિત્સઞ્જનયિષ્યતિ ॥ ૧૫॥

એવં પ્રલબ્ધા મુનયસ્તાનૂચુઃ કુપિતા નૃપ ।
જનયિષ્યતિ વો મન્દા મુસલં કુલનાશનમ્ ॥ ૧૬॥

તચ્છ્રુત્વા તેઽતિસન્ત્રસ્તા વિમુચ્ય સહસોદરમ્ ।

સામ્બસ્ય દદૃશુસ્તસ્મિન્ મુસલં ખલ્વયસ્મયમ્ ॥ ૧૭॥

કિં કૃતં મન્દભાગ્યૈર્નઃ કિં વદિષ્યન્તિ નો જનાઃ ।
ઇતિ વિહ્વલિતા ગેહાનાદાય મુસલં યયુઃ ॥ ૧૮॥

તચ્ચોપનીય સદસિ પરિમ્લાનમુખશ્રિયઃ ।
રાજ્ઞ આવેદયાઞ્ચક્રુઃ સર્વયાદવસન્નિધૌ ॥ ૧૯॥

શ્રુત્વામોઘં વિપ્રશાપં દૃષ્ટ્વા ચ મુસલં નૃપ ।
વિસ્મિતા ભયસન્ત્રસ્તા બભૂવુર્દ્વારકૌકસઃ ॥ ૨૦॥

તચ્ચૂર્ણયિત્વા મુસલં યદુરાજઃ સ આહુકઃ ।
સમુદ્રસલિલે પ્રાસ્યલ્લોહં ચાસ્યાવશેષિતમ્ ॥ ૨૧॥

કશ્ચિન્મત્સ્યોઽગ્રસીલ્લોહં ચૂર્ણાનિ તરલૈસ્તતઃ ।
ઉહ્યમાનાનિ વેલાયાં લગ્નાન્યાસન્ કિલૈરકાઃ ॥ ૨૨॥

મત્સ્યો ગૃહીતો મત્સ્યઘ્નૈર્જાલેનાન્યૈઃ સહાર્ણવે ।
તસ્યોદરગતં લોહં સ શલ્યે લુબ્ધકોઽકરોત્ ॥ ૨૩॥

ભગવાન્ જ્ઞાતસર્વાર્થ ઈશ્વરોઽપિ તદન્યથા ।
કર્તું નૈચ્છદ્વિપ્રશાપં કાલરૂપ્યન્વમોદત ॥ ૨૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ - ૨ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ગોવિન્દભુજગુપ્તાયાં દ્વારવત્યાં કુરૂદ્વહ ।
અવાત્સીન્નારદોઽભીક્ષ્ણં કૃષ્ણોપાસનલાલસઃ ॥ ૧॥

કો નુ રાજન્નિન્દ્રિયવાન્ મુકુન્દચરણામ્બુજમ્ ।
ન ભજેત્સર્વતો મૃત્યુરુપાસ્યમમરોત્તમૈઃ ॥ ૨॥

તમેકદા તુ દેવર્ષિં વસુદેવો ગૃહાગતમ્ ।
અર્ચિતં સુખમાસીનમભિવાદ્યેદમબ્રવીત્ ॥ ૩॥

વસુદેવ ઉવાચ
ભગવન્ ભવતો યાત્રા સ્વસ્તયે સર્વદેહિનામ્ ।
કૃપણાનાં યથા પિત્રોરુત્તમશ્લોકવર્ત્મનામ્ ॥ ૪॥

ભૂતાનાં દેવચરિતં દુઃખાય ચ સુખાય ચ ।
સુખાયૈવ હિ સાધૂનાં ત્વાદૃશામચ્યુતાત્મનામ્ ॥ ૫॥

ભજન્તિ યે યથા દેવાન્ દેવા અપિ તથૈવ તાન્ ।
છાયેવ કર્મસચિવાઃ સાધવો દીનવત્સલાઃ ॥ ૬॥

બ્રહ્મંસ્તથાપિ પૃચ્છામો ધર્માન્ ભાગવતાંસ્તવ ।
યાન્ શ્રુત્વા શ્રદ્ધયા મર્ત્યો મુચ્યતે સર્વતોભયાત્ ॥ ૭॥

અહં કિલ પુરાનન્તં પ્રજાર્થો ભુવિ મુક્તિદમ્ ।
અપૂજયં ન મોક્ષાય મોહિતો દેવમાયયા ॥ ૮॥

યથા વિચિત્રવ્યસનાદ્ભવદ્ભિર્વિશ્વતોભયાત્ ।
મુચ્યેમ હ્યઞ્જસૈવાદ્ધા તથા નઃ શાધિ સુવ્રત ॥ ૯॥

શ્રીશુક ઉવાચ
રાજન્નેવં કૃતપ્રશ્નો વસુદેવેન ધીમતા ।
પ્રીતસ્તમાહ દેવર્ષિર્હરેઃ સંસ્મારિતો ગુણૈઃ ॥ ૧૦॥

નારદ ઉવાચ
સમ્યગેતદ્વ્યવસિતં ભવતા સાત્વતર્ષભ ।
યત્પૃચ્છસે ભાગવતાન્ ધર્માંસ્ત્વં વિશ્વભાવનાન્ ॥ ૧૧॥

શ્રુતોઽનુપઠિતો ધ્યાત આદૃતો વાનુમોદિતઃ ।
સદ્યઃ પુનાતિ સદ્ધર્મો દેવવિશ્વદ્રુહોઽપિ હિ ॥ ૧૨॥

ત્વયા પરમકલ્યાણઃ પુણ્યશ્રવણકીર્તનઃ ।
સ્મારિતો ભગવાનદ્ય દેવો નારાયણો મમ ॥ ૧૩॥

અત્રાપ્યુદાહરન્તીમમિતિહાસં પુરાતનમ્ ।
આર્ષભાણાં ચ સંવાદં વિદેહસ્ય મહાત્મનઃ ॥ ૧૪॥

પ્રિયવ્રતો નામ સુતો મનોઃ સ્વાયમ્ભુવસ્ય યઃ ।

તસ્યાગ્નીધ્રસ્તતો નાભિરૃષભસ્તત્સુતઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧૫॥

તમાહુર્વાસુદેવાંશં મોક્ષધર્મવિવક્ષયા ।
અવતીર્ણં સુતશતં તસ્યાસીદ્બ્રહ્મપારગમ્ ॥ ૧૬॥

તેષાં વૈ ભરતો જ્યેષ્ઠો નારાયણપરાયણઃ ।
વિખ્યાતં વર્ષમેતદ્યન્નામ્ના ભારતમદ્ભુતમ્ ॥ ૧૭॥

સ ભુક્તભોગાં ત્યક્ત્વેમાં નિર્ગતસ્તપસા હરિમ્ ।
ઉપાસીનસ્તત્પદવીં લેભે વૈ જન્મભિસ્ત્રિભિઃ ॥ ૧૮॥

તેષાં નવ નવદ્વીપપતયોઽસ્ય સમન્તતઃ ।
કર્મતન્ત્રપ્રણેતાર એકાશીતિર્દ્વિજાતયઃ ॥ ૧૯॥

નવાભવન્ મહાભાગા મુનયો હ્યર્થશંસિનઃ ।
શ્રમણા વાતરશના આત્મવિદ્યાવિશારદાઃ ॥ ૨૦॥

કવિર્હરિરન્તરિક્ષઃ પ્રબુદ્ધઃ પિપ્પલાયનઃ ।
આવિર્હોત્રોઽથ દ્રુમિલશ્ચમસઃ કરભાજનઃ ॥ ૨૧॥

ત એતે ભગવદ્રૂપં વિશ્વં સદસદાત્મકમ્ ।
આત્મનોઽવ્યતિરેકેણ પશ્યન્તો વ્યચરન્મહીમ્ ॥ ૨૨॥

અવ્યાહતેષ્ટગતયઃ સુરસિદ્ધસાધ્ય-
ગન્ધર્વયક્ષનરકિન્નરનાગલોકાન્ ।
મુક્તાશ્ચરન્તિ મુનિચારણભૂતનાથ-
વિદ્યાધરદ્વિજગવાં ભુવનાનિ કામમ્ ॥ ૨૩॥

ત એકદા નિમેઃ સત્રમુપજગ્મુર્યદૃચ્છયા ।
વિતાયમાનમૃષિભિરજનાભે મહાત્મનઃ ॥ ૨૪॥

તાન્ દૃષ્ટ્વા સૂર્યસઙ્કાશાન્ મહાભાગવતાન્ નૃપ ।
યજમાનોઽગ્નયો વિપ્રાઃ સર્વ એવોપતસ્થિરે ॥ ૨૫॥

વિદેહસ્તાનભિપ્રેત્ય નારાયણપરાયણાન્ ।
પ્રીતઃ સમ્પૂજયાઞ્ચક્રે આસનસ્થાન્ યથાર્હતઃ ॥ ૨૬॥

તાન્ રોચમાનાન્ સ્વરુચા બ્રહ્મપુત્રોપમાન્ નવ ।
પપ્રચ્છ પરમપ્રીતઃ પ્રશ્રયાવનતો નૃપઃ ॥ ૨૭॥

વિદેહ ઉવાચ

મન્યે ભગવતઃ સાક્ષાત્પાર્ષદાન્ વો મધુદ્વિષઃ ।
વિષ્ણોર્ભૂતાનિ લોકાનાં પાવનાય ચરન્તિ હિ ॥ ૨૮॥

દુર્લભો માનુષો દેહો દેહિનાં ક્ષણભઙ્ગુરઃ ।
તત્રાપિ દુર્લભં મન્યે વૈકુણ્ઠપ્રિયદર્શનમ્ ॥ ૨૯॥

અત આત્યન્તિકં ક્ષેમં પૃચ્છામો ભવતોઽનઘાઃ ।
સંસારેઽસ્મિન્ ક્ષણાર્ધોઽપિ સત્સઙ્ગઃ શેવધિર્નૃણામ્ ॥ ૩૦॥

ધર્માન્ ભાગવતાન્ બ્રૂત યદિ નઃ શ્રુતયે ક્ષમમ્ ।
યૈઃ પ્રસન્નઃ પ્રપન્નાય દાસ્યત્યાત્માનમપ્યજઃ ॥ ૩૧॥

શ્રીનારદ ઉવાચ
એવં તે નિમિના પૃષ્ટા વસુદેવ મહત્તમાઃ ।
પ્રતિપૂજ્યાબ્રુવન્ પ્રીત્યા સસદસ્યર્ત્વિજં નૃપમ્ ॥ ૩૨॥

કવિરુવાચ
મન્યેઽકુતશ્ચિદ્ભયમચ્યુતસ્ય
પાદામ્બુજોપાસનમત્ર નિત્યમ્ ।
ઉદ્વિગ્નબુદ્ધેરસદાત્મભાવા-
દ્વિશ્વાત્મના યત્ર નિવર્તતે ભીઃ ॥ ૩૩॥

યે વૈ ભગવતા પ્રોક્તા ઉપાયા હ્યાત્મલબ્ધયે ।
અઞ્જઃ પુંસામવિદુષાં વિદ્ધિ ભાગવતાન્ હિ તાન્ ॥ ૩૪॥

યાનાસ્થાય નરો રાજન્ ન પ્રમાદ્યેત કર્હિચિત્ ।
ધાવન્ નિમીલ્ય વા નેત્રે ન સ્ખલેન્ન પતેદિહ ॥ ૩૫॥

કાયેન વાચા મનસેન્દ્રિયૈર્વા
બુદ્ધ્યાત્મના વાનુસૃતસ્વભાવાત્ ।
કરોતિ યદ્યત્સકલં પરસ્મૈ
નારાયણાયેતિ સમર્પયેત્તત્ ॥ ૩૬॥

ભયં દ્વિતીયાભિનિવેશતઃ સ્યા-
દીશાદપેતસ્ય વિપર્યયોઽસ્મૃતિઃ ।
તન્માયયાતો બુધ આભજેત્તં
ભક્ત્યૈકયેશં ગુરુદેવતાત્મા ॥ ૩૭॥

અવિદ્યમાનોઽપ્યવભાતિ હિ દ્વયો

ધ્યાતુર્ધિયા સ્વપ્નમનોરથૌ યથા ।
તત્કર્મસઙ્કલ્પવિકલ્પકં મનો
બુધો નિરુન્ધ્યાદભયં તતઃ સ્યાત્ ॥ ૩૮॥

શ‍ૃણ્વન્ સુભદ્રાણિ રથાઙ્ગપાણે-
ર્જન્માનિ કર્માણિ ચ યાનિ લોકે ।
ગીતાનિ નામાનિ તદર્થકાનિ
ગાયન્ વિલજ્જો વિચરેદસઙ્ગઃ ॥ ૩૯॥

એવંવ્રતઃ સ્વપ્રિયનામકીર્ત્યા
જાતાનુરાગો દ્રુતચિત્ત ઉચ્ચૈઃ ।
હસત્યથો રોદિતિ રૌતિ ગાય-
ત્યુન્માદવન્નૃત્યતિ લોકબાહ્યઃ ॥ ૪૦॥

ખં વાયુમગ્નિં સલિલં મહીં ચ
જ્યોતીંષિ સત્ત્વાનિ દિશો દ્રુમાદીન્ ।
સરિત્સમુદ્રાંશ્ચ હરેઃ શરીરં
યત્કિં ચ ભૂતં પ્રણમેદનન્યઃ ॥ ૪૧॥

ભક્તિઃ પરેશાનુભવો વિરક્તિ-
રન્યત્ર ચૈષ ત્રિક એકકાલઃ ।
પ્રપદ્યમાનસ્ય યથાશ્નતઃ સ્યુ-
સ્તુષ્ટિઃ પુષ્ટિઃ ક્ષુદપાયોઽનુઘાસમ્ ॥ ૪૨॥

ઇત્યચ્યુતાઙ્ઘ્રિં ભજતોઽનુવૃત્ત્યા
ભક્તિર્વિરક્તિર્ભગવત્પ્રબોધઃ ।
ભવન્તિ વૈ ભાગવતસ્ય રાજં-
સ્તતઃ પરાં શાન્તિમુપૈતિ સાક્ષાત્ ॥ ૪૩॥

રાજોવાચ
અથ ભાગવતં બ્રૂત યદ્ધર્મો યાદૃશો નૃણામ્ ।
યથાઽઽચરતિ યદ્બ્રૂતે યૈર્લિઙ્ગૈર્ભગવત્પ્રિયઃ ॥ ૪૪॥

હરિરુવાચ
સર્વભૂતેષુ યઃ પશ્યેદ્ભગવદ્ભાવમાત્મનઃ ।
ભૂતાનિ ભગવત્યાત્મન્યેષ ભાગવતોત્તમઃ ॥ ૪૫॥

ઈશ્વરે તદધીનેષુ બાલિશેષુ દ્વિષત્સુ ચ ।
પ્રેમમૈત્રીકૃપોપેક્ષા યઃ કરોતિ સ મધ્યમઃ ॥ ૪૬॥

અર્ચાયામેવ હરયે પૂજાં યઃ શ્રદ્ધયેહતે ।
ન તદ્ભક્તેષુ ચાન્યેષુ સ ભક્તઃ પ્રાકૃતઃ સ્મૃતઃ ॥ ૪૭॥

ગૃહીત્વાપીન્દ્રિયૈરર્થાન્ યો ન દ્વેષ્ટિ ન હૃષ્યતિ ।
વિષ્ણોર્માયામિદં પશ્યન્ સ વૈ ભાગવતોત્તમઃ ॥ ૪૮॥

દેહેન્દ્રિયપ્રાણમનોધિયાં યો
જન્માપ્યયક્ષુદ્ભયતર્ષકૃચ્છ્રૈઃ ।
સંસારધર્મૈરવિમુહ્યમાનઃ
સ્મૃત્યા હરેર્ભાગવતપ્રધાનઃ ॥ ૪૯॥

ન કામકર્મબીજાનાં યસ્ય ચેતસિ સમ્ભવઃ ।
વાસુદેવૈકનિલયઃ સ વૈ ભાગવતોત્તમઃ ॥ ૫૦॥

ન યસ્ય જન્મકર્મભ્યાં ન વર્ણાશ્રમજાતિભિઃ ।
સજ્જતેઽસ્મિન્નહમ્ભાવો દેહે વૈ સ હરેઃ પ્રિયઃ ॥ ૫૧॥

ન યસ્ય સ્વઃ પર ઇતિ વિત્તેષ્વાત્મનિ વા ભિદા ।
સર્વભૂતસમઃ શાન્તઃ સ વૈ ભાગવતોત્તમઃ ॥ ૫૨॥

ત્રિભુવનવિભવહેતવેઽપ્યકુણ્ઠ-
સ્મૃતિરજિતાત્મસુરાદિભિર્વિમૃગ્યાત્ ।
ન ચલતિ ભગવત્પદારવિન્દા-
લ્લવનિમિષાર્ધમપિ યઃ સ વૈષ્ણવાગ્ર્યઃ ॥ ૫૩॥

ભગવત ઉરુવિક્રમાઙ્ઘ્રિશાખા-
નખમણિચન્દ્રિકયા નિરસ્તતાપે ।
હૃદિ કથમુપસીદતાં પુનઃ સ
પ્રભવતિ ચન્દ્ર ઇવોદિતેઽર્કતાપઃ ॥ ૫૪॥

વિસૃજતિ હૃદયં ન યસ્ય સાક્ષા-
દ્ધરિરવશાભિહિતોઽપ્યઘૌઘનાશઃ ।
પ્રણયરશનયા ધૃતાઙ્ઘ્રિપદ્મઃ
સ ભવતિ ભાગવતપ્રધાન ઉક્તઃ ॥ ૫૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં

સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ તૃતીયોઽધ્યાયઃ - ૩ ॥

રાજોવાચ
પરસ્ય વિષ્ણોરીશસ્ય માયિનામપિ મોહિનીમ્ ।
માયાં વેદિતુમિચ્છામો ભગવન્તો બ્રુવન્તુ નઃ ॥ ૧॥

નાનુતૃપ્યે જુષન્ યુષ્મદ્વચો હરિકથામૃતમ્ ।
સંસારતાપનિસ્તપ્તો મર્ત્યસ્તત્તાપભેષજમ્ ॥ ૨॥

અન્તરિક્ષ ઉવાચ
એભિર્ભૂતાનિ ભૂતાત્મા મહાભૂતૈર્મહાભુજ ।
સસર્જોચ્ચાવચાન્યાદ્યઃ સ્વમાત્રાત્મપ્રસિદ્ધયે ॥ ૩॥

એવં સૃષ્ટાનિ ભૂતાનિ પ્રવિષ્ટઃ પઞ્ચધાતુભિઃ ।
એકધા દશધાઽઽત્માનં વિભજન્ જુષતે ગુણાન્ ॥ ૪॥

ગુણૈર્ગુણાન્ સ ભુઞ્જાન આત્મપ્રદ્યોતિતૈઃ પ્રભુઃ ।
મન્યમાન ઇદં સૃષ્ટમાત્માનમિહ સજ્જતે ॥ ૫॥

કર્માણિ કર્મભિઃ કુર્વન્ સનિમિત્તાનિ દેહભૃત્ ।
તત્તત્કર્મફલં ગૃહ્ણન્ ભ્રમતીહ સુખેતરમ્ ॥ ૬॥

ઇત્થં કર્મગતીર્ગચ્છન્ બહ્વભદ્રવહાઃ પુમાન્ ।
આભૂતસમ્પ્લવાત્સર્ગપ્રલયાવશ્નુતેઽવશઃ ॥ ૭॥

ધાતૂપપ્લવ આસન્ને વ્યક્તં દ્રવ્યગુણાત્મકમ્ ।
અનાદિનિધનઃ કાલો હ્યવ્યક્તાયાપકર્ષતિ ॥ ૮॥

શતવર્ષા હ્યનાવૃષ્ટિર્ભવિષ્યત્યુલ્બણા ભુવિ ।
તત્કાલોપચિતોષ્ણાર્કો લોકાંસ્ત્રીન્ પ્રતપિષ્યતિ ॥ ૯॥

પાતાલતલમારભ્ય સઙ્કર્ષણમુખાનલઃ ।
દહન્નૂર્ધ્વશિખો વિષ્વગ્વર્ધતે વાયુનેરિતઃ ॥ ૧૦॥

સાંવર્તકો મેઘગણો વર્ષતિ સ્મ શતં સમાઃ ।
ધારાભિર્હસ્તિહસ્તાભિર્લીયતે સલિલે વિરાટ્ ॥ ૧૧॥

તતો વિરાજમુત્સૃજ્ય વૈરાજઃ પુરુષો નૃપ ।
અવ્યક્તં વિશતે સૂક્ષ્મં નિરિન્ધન ઇવાનલઃ ॥ ૧૨॥

વાયુના હૃતગન્ધા ભૂઃ સલિલત્વાય કલ્પતે ।
સલિલં તદ્ધૃતરસં જ્યોતિષ્ટ્વાયોપકલ્પતે ॥ ૧૩॥

હૃતરૂપં તુ તમસા વાયૌ જ્યોતિઃ પ્રલીયતે ।
હૃતસ્પર્શોઽવકાશેન વાયુર્નભસિ લીયતે ॥ ૧૪॥

કાલાત્મના હૃતગુણં નભ આત્મનિ લીયતે ।
ઇન્દ્રિયાણિ મનો બુદ્ધિઃ સહ વૈકારિકૈર્નૃપ ।
પ્રવિશન્તિ હ્યહઙ્કારં સ્વગુણૈરહમાત્મનિ ॥ ૧૫॥

એષા માયા ભગવતઃ સર્ગસ્થિત્યન્તકારિણી ।
ત્રિવર્ણા વર્ણિતાસ્માભિઃ કિં ભૂયઃ શ્રોતુમિચ્છસિ ॥ ૧૬॥

રાજોવાચ
યથૈતામૈશ્વરીં માયાં દુસ્તરામકૃતાત્મભિઃ ।
તરન્ત્યઞ્જઃ સ્થૂલધિયો મહર્ષ ઇદમુચ્યતામ્ ॥ ૧૭॥

પ્રબુદ્ધ ઉવાચ
કર્માણ્યારભમાણાનાં દુઃખહત્યૈ સુખાય ચ ।
પશ્યેત્પાકવિપર્યાસં મિથુનીચારિણાં નૃણામ્ ॥ ૧૮॥

નિત્યાર્તિદેન વિત્તેન દુર્લભેનાત્મમૃત્યુના ।
ગૃહાપત્યાપ્તપશુભિઃ કા પ્રીતિઃ સાધિતૈશ્ચલૈઃ ॥ ૧૯॥

એવં લોકં પરં વિદ્યાન્નશ્વરં કર્મનિર્મિતમ્ ।
સતુલ્યાતિશયધ્વંસં યથા મણ્ડલવર્તિનામ્ ॥ ૨૦॥

તસ્માદ્ગુરું પ્રપદ્યેત જિજ્ઞાસુઃ શ્રેય ઉત્તમમ્ ।
શાબ્દે પરે ચ નિષ્ણાતં બ્રહ્મણ્યુપશમાશ્રયમ્ ॥ ૨૧॥

તત્ર ભાગવતાન્ ધર્માન્ શિક્ષેદ્ગુર્વાત્મદૈવતઃ ।
અમાયયાનુવૃત્ત્યા યૈસ્તુષ્યેદાત્માઽઽત્મદો હરિઃ ॥ ૨૨॥

સર્વતો મનસોઽસઙ્ગમાદૌ સઙ્ગં ચ સાધુષુ ।
દયાં મૈત્રીં પ્રશ્રયં ચ ભૂતેષ્વદ્ધા યથોચિતમ્ ॥ ૨૩॥

શૌચં તપસ્તિતિક્ષાં ચ મૌનં સ્વાધ્યાયમાર્જવમ્ ।
બ્રહ્મચર્યમહિંસાં ચ સમત્વં દ્વન્દ્વસંજ્ઞયોઃ ॥ ૨૪॥

સર્વત્રાત્મેશ્વરાન્વીક્ષાં કૈવલ્યમનિકેતતામ્ ।
વિવિક્તચીરવસનં સન્તોષં યેન કેનચિત્ ॥ ૨૫॥

શ્રદ્ધાં ભાગવતે શાસ્ત્રેઽનિન્દામન્યત્ર ચાપિ હિ ।
મનો વાક્કર્મદણ્ડં ચ સત્યં શમદમાવપિ ॥ ૨૬॥

શ્રવણં કીર્તનં ધ્યાનં હરેરદ્ભુતકર્મણઃ ।
જન્મકર્મગુણાનાં ચ તદર્થેઽખિલચેષ્ટિતમ્ ॥ ૨૭॥

ઇષ્ટં દત્તં તપો જપ્તં વૃત્તં યચ્ચાત્મનઃ પ્રિયમ્ ।
દારાન્ સુતાન્ ગૃહાન્ પ્રાણાન્ યત્પરસ્મૈ નિવેદનમ્ ॥ ૨૮॥

એવં કૃષ્ણાત્મનાથેષુ મનુષ્યેષુ ચ સૌહૃદમ્ ।
પરિચર્યાં ચોભયત્ર મહત્સુ નૃષુ સાધુષુ ॥ ૨૯॥

પરસ્પરાનુકથનં પાવનં ભગવદ્યશઃ ।
મિથો રતિર્મિથસ્તુષ્ટિર્નિવૃત્તિર્મિથ આત્મનઃ ॥ ૩૦॥

સ્મરન્તઃ સ્મારયન્તશ્ચ મિથોઽઘૌઘહરં હરિમ્ ।
ભક્ત્યા સઞ્જાતયા ભક્ત્યા બિભ્રત્યુત્પુલકાં તનુમ્ ॥ ૩૧॥

ક્વચિદ્રુદન્ત્યચ્યુતચિન્તયા ક્વચિ-
દ્ધસન્તિ નન્દન્તિ વદન્ત્યલૌકિકાઃ ।
નૃત્યન્તિ ગાયન્ત્યનુશીલયન્ત્યજં
ભવન્તિ તૂષ્ણીં પરમેત્ય નિર્વૃતાઃ ॥ ૩૨॥

ઇતિ ભાગવતાન્ ધર્માન્ શિક્ષન્ ભક્ત્યા તદુત્થયા ।
નારાયણપરો માયામઞ્જસ્તરતિ દુસ્તરામ્ ॥ ૩૩॥

રાજોવાચ
નારાયણાભિધાનસ્ય બ્રહ્મણઃ પરમાત્મનઃ ।
નિષ્ઠામર્હથ નો વક્તું યૂયં હિ બ્રહ્મવિત્તમાઃ ॥ ૩૪॥

પિપ્પલાયન ઉવાચ

સ્થિત્યુદ્ભવપ્રલયહેતુરહેતુરસ્ય
યત્સ્વપ્નજાગરસુષુપ્તિષુ સદ્બહિશ્ચ ।
દેહેન્દ્રિયાસુહૃદયાનિ ચરન્તિ યેન
સઞ્જીવિતાનિ તદવેહિ પરં નરેન્દ્ર ॥ ૩૫॥

નૈતન્મનો વિશતિ વાગુત ચક્ષુરાત્મા
પ્રાણેન્દ્રિયાણિ ચ યથાનલમર્ચિષઃ સ્વાઃ ।
શબ્દોઽપિ બોધકનિષેધતયાઽઽત્મમૂલ-
મર્થોક્તમાહ યદૃતે ન નિષેધસિદ્ધિઃ ॥ ૩૬॥

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ત્રિવૃદેકમાદૌ
સૂત્રં મહાનહમિતિ પ્રવદન્તિ જીવમ્ ।
જ્ઞાનક્રિયાર્થફલરૂપતયોરુશક્તિ
બ્રહ્મૈવ ભાતિ સદસચ્ચ તયોઃ પરં યત્ ॥ ૩૭॥

નાત્મા જજાન ન મરિષ્યતિ નૈધતેઽસૌ
ન ક્ષીયતે સવનવિદ્વ્યભિચારિણાં હિ ।
સર્વત્ર શશ્વદનપાય્યુપલબ્ધિમાત્રં
પ્રાણો યથેન્દ્રિયબલેન વિકલ્પિતં સત્ ॥ ૩૮॥

અણ્ડેષુ પેશિષુ તરુષ્વવિનિશ્ચિતેષુ
પ્રાણો હિ જીવમુપધાવતિ તત્ર તત્ર ।
સન્ને યદિન્દ્રિયગણેઽહમિ ચ પ્રસુપ્તે
કૂટસ્થ આશયમૃતે તદનુસ્મૃતિર્નઃ ॥ ૩૯॥

યર્હ્યબ્જનાભચરણૈષણયોરુભક્ત્યા
ચેતોમલાનિ વિધમેદ્ગુણકર્મજાનિ ।
તસ્મિન્ વિશુદ્ધ ઉપલભ્યત આત્મતત્ત્વં
સાક્ષાદ્યથામલદૃશોઃ સવિતૃપ્રકાશઃ ॥ ૪૦॥

રાજોવાચ
કર્મયોગં વદત નઃ પુરુષો યેન સંસ્કૃતઃ ।
વિધૂયેહાશુ કર્માણિ નૈષ્કર્મ્યં વિન્દતે પરમ્ ॥ ૪૧॥

એવં પ્રશ્નમૃષીન્ પૂર્વમપૃચ્છં પિતુરન્તિકે ।
નાબ્રુવન્ બ્રહ્મણઃ પુત્રાસ્તત્ર કારણમુચ્યતામ્ ॥ ૪૨॥

આવિર્હોત્ર ઉવાચ
કર્માકર્મવિકર્મેતિ વેદવાદો ન લૌકિકઃ ।
વેદસ્ય ચેશ્વરાત્મત્વાત્તત્ર મુહ્યન્તિ સૂરયઃ ॥ ૪૩॥

પરોક્ષવાદો વેદોઽયં બાલાનામનુશાસનમ્ ।
કર્મમોક્ષાય કર્માણિ વિધત્તે હ્યગદં યથા ॥ ૪૪॥

નાચરેદ્યસ્તુ વેદોક્તં સ્વયમજ્ઞોઽજિતેન્દ્રિયઃ ।
વિકર્મણા હ્યધર્મેણ મૃત્યોર્મૃત્યુમુપૈતિ સઃ ॥ ૪૫॥

વેદોક્તમેવ કુર્વાણો નિઃસઙ્ગોઽર્પિતમીશ્વરે ।
નૈષ્કર્મ્યં લભતે સિદ્ધિં રોચનાર્થા ફલશ્રુતિઃ ॥ ૪૬॥

ય આશુ હૃદયગ્રન્થિં નિર્જિહીર્ષુઃ પરાત્મનઃ ।
વિધિનોપચરેદ્દેવં તન્ત્રોક્તેન ચ કેશવમ્ ॥ ૪૭॥

લબ્ધાનુગ્રહ આચાર્યાત્તેન સન્દર્શિતાગમઃ ।
મહાપુરુષમભ્યર્ચેન્મૂર્ત્યાભિમતયાઽઽત્મનઃ ॥ ૪૮॥

શુચિઃ સમ્મુખમાસીનઃ પ્રાણસંયમનાદિભિઃ ।
પિણ્ડં વિશોધ્ય સન્ન્યાસકૃતરક્ષોઽર્ચયેદ્ધરિમ્ ॥ ૪૯॥

અર્ચાદૌ હૃદયે ચાપિ યથા લબ્ધોપચારકૈઃ ।
દ્રવ્યક્ષિત્યાત્મલિઙ્ગાનિ નિષ્પાદ્ય પ્રોક્ષ્ય ચાસનમ્ ॥ ૫૦॥

પાદ્યાદીનુપકલ્પ્યાથ સન્નિધાપ્ય સમાહિતઃ ।
હૃદાદિભિઃ કૃતન્યાસો મૂલમન્ત્રેણ ચાર્ચયેત્ ॥ ૫૧॥

સાઙ્ગોપાઙ્ગાં સપાર્ષદાં તાં તાં મૂર્તિં સ્વમન્ત્રતઃ ।
પાદ્યાર્ઘ્યાચમનીયાદ્યૈઃ સ્નાનવાસોવિભૂષણૈઃ ॥ ૫૨॥

ગન્ધમાલ્યાક્ષતસ્રગ્ભિર્ધૂપદીપોપહારકૈઃ ।
સાઙ્ગં સમ્પૂજ્ય વિધિવત્સ્તવૈઃ સ્તુત્વા નમેદ્ધરિમ્ ॥ ૫૩॥

આત્માનં તન્મયં ધ્યાયન્ મૂર્તિં સમ્પૂજયેદ્ધરેઃ ।
શેષામાધાય શિરસિ સ્વધામ્ન્યુદ્વાસ્ય સત્કૃતમ્ ॥ ૫૪॥

એવમગ્ન્યર્કતોયાદાવતિથૌ હૃદયે ચ યઃ ।
યજતીશ્વરમાત્માનમચિરાન્મુચ્યતે હિ સઃ ॥ ૫૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં

સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ - ૪ ॥

રાજોવાચ
યાનિ યાનીહ કર્માણિ યૈર્યૈઃ સ્વચ્છન્દજન્મભિઃ ।
ચક્રે કરોતિ કર્તા વા હરિસ્તાનિ બ્રુવન્તુ નઃ ॥ ૧॥

દ્રુમિલ ઉવાચ
યો વા અનન્તસ્ય ગુણાનનન્તા-
નનુક્રમિષ્યન્ સ તુ બાલબુદ્ધિઃ ।
રજાંસિ ભૂમેર્ગણયેત્કથઞ્ચિત્
કાલેન નૈવાખિલશક્તિધામ્નઃ ॥ ૨॥

ભૂતૈર્યદા પઞ્ચભિરાત્મસૃષ્ટૈઃ
પુરં વિરાજં વિરચય્ય તસ્મિન્ ।
સ્વાંશેન વિષ્ટઃ પુરુષાભિધાન-
મવાપ નારાયણ આદિદેવઃ ॥ ૩॥

યત્કાય એષ ભુવનત્રયસન્નિવેશો
યસ્યેન્દ્રિયૈસ્તનુભૃતામુભયેન્દ્રિયાણિ ।
જ્ઞાનં સ્વતઃ શ્વસનતો બલમોજ ઈહા
સત્ત્વાદિભિઃ સ્થિતિલયોદ્ભવ આદિ કર્તા ॥ ૪॥

આદાવભૂચ્છતધૃતી રજસાસ્ય સર્ગે
વિષ્ણુઃ સ્થિતૌ ક્રતુપતિર્દ્વિજધર્મસેતુઃ ।
રુદ્રોઽપ્યયાય તમસા પુરુષઃ સ આદ્ય
ઇત્યુદ્ભવસ્થિતિલયાઃ સતતં પ્રજાસુ ॥ ૫॥

ધર્મસ્ય દક્ષદુહિતર્યજનિષ્ટ મૂર્ત્યાં
નારાયણો નરઋષિપ્રવરઃ પ્રશાન્તઃ ।
નૈષ્કર્મ્યલક્ષણમુવાચ ચચાર કર્મ

યોઽધાપિ ચાસ્ત ઋષિવર્યનિષેવિતાઙ્ઘ્રિઃ ॥ ૬॥

ઇન્દ્રો વિશઙ્ક્ય મમ ધામ જિઘૃક્ષતીતિ
કામં ન્યયુઙ્ક્ત સગણં સ બદર્યુપાખ્યમ્ ।
ગત્વાપ્સરોગણવસન્તસુમન્દવાતૈઃ
સ્ત્રીપ્રેક્ષણેષુભિરવિધ્યદતન્મહિજ્ઞઃ ॥ ૭॥

વિજ્ઞાય શક્રકૃતમક્રમમાદિદેવઃ
પ્રાહ પ્રહસ્ય ગતવિસ્મય એજમાનાન્ ।
મા ભૈષ્ટ ભો મદન મારુત દેવવધ્વો
ગૃહ્ણીત નો બલિમશૂન્યમિમં કુરુધ્વમ્ ॥ ૮॥

ઇત્થં બ્રુવત્યભયદે નરદેવ દેવાઃ
સવ્રીડનમ્રશિરસઃ સઘૃણં તમૂચુઃ ।
નૈતદ્વિભો ત્વયિ પરેઽવિકૃતે વિચિત્રં
સ્વારામધીરનિકરાનતપાદપદ્મે ॥ ૯॥

ત્વાં સેવતાં સુરકૃતા બહવોઽન્તરાયાઃ
સ્વૌકો વિલઙ્ઘ્ય પરમં વ્રજતાં પદં તે ।
નાન્યસ્ય બર્હિષિ બલીન્ દદતઃ સ્વભાગાન્
ધત્તે પદં ત્વમવિતા યદિ વિઘ્નમૂર્ધ્નિ ॥ ૧૦॥

ક્ષુત્તૃટ્ત્રિકાલગુણમારુતજૈહ્વશૈશ્ના-
નસ્માનપારજલધીનતિતીર્ય કેચિત્ ।
ક્રોધસ્ય યાન્તિ વિફલસ્ય વશં પદે ગો-
ર્મજ્જન્તિ દુશ્ચરતપશ્ચ વૃથોત્સૃજન્તિ ॥ ૧૧॥

ઇતિ પ્રગૃણતાં તેષાં સ્ત્રિયોઽત્યદ્ભુતદર્શનાઃ ।
દર્શયામાસ શુશ્રૂષાં સ્વર્ચિતાઃ કુર્વતીર્વિભુઃ ॥ ૧૨॥

તે દેવાનુચરા દૃષ્ટ્વા સ્ત્રિયઃ શ્રીરિવ રૂપિણીઃ ।
ગન્ધેન મુમુહુસ્તાસાં રૂપૌદાર્યહતશ્રિયઃ ॥ ૧૩॥

તાનાહ દેવદેવેશઃ પ્રણતાન્ પ્રહસન્નિવ ।
આસામેકતમાં વૃઙ્ધ્વં સવર્ણાં સ્વર્ગભૂષણામ્ ॥ ૧૪॥

ઓમિત્યાદેશમાદાય નત્વા તં સુરવન્દિનઃ ।
ઉર્વશીમપ્સરઃશ્રેષ્ઠાં પુરસ્કૃત્ય દિવં યયુઃ ॥ ૧૫॥

ઇન્દ્રાયાનમ્ય સદસિ શ ृણ્વતાં ત્રિદિવૌકસામ્ ।
ઊચુર્નારાયણબલં શક્રસ્તત્રાસ વિસ્મિતઃ ॥ ૧૬॥

હંસસ્વરૂપ્યવદદચ્યુત આત્મયોગં
દત્તઃ કુમાર ઋષભો ભગવાન્ પિતા નઃ ।
વિષ્ણુઃ શિવાય જગતાં કલયાવતિર્ણ-
સ્તેનાહૃતા મધુભિદા શ્રુતયો હયાસ્યે ॥ ૧૭॥

ગુપ્તોઽપ્યયે મનુરિલૌષધયશ્ચ માત્સ્યે
ક્રૌડે હતો દિતિજ ઉદ્ધરતામ્ભસઃ ક્ષ્મામ્ ।
કૌર્મે ધૃતોઽદ્રિરમૃતોન્મથને સ્વપૃષ્ઠે
ગ્રાહાત્પ્રપન્નમિભરાજમમુઞ્ચદાર્તમ્ ॥ ૧૮॥

સંસ્તુન્વતોઽબ્ધિપતિતાન્ શ્રમણાનૃષીંશ્ચ
શક્રં ચ વૃત્રવધતસ્તમસિ પ્રવિષ્ટમ્ ।
દેવસ્ત્રિયોઽસુરગૃહે પિહિતા અનાથા
જઘ્નેઽસુરેન્દ્રમભયાય સતાં નૃસિંહે ॥ ૧૯॥

દેવાસુરે યુધિ ચ દૈત્યપતીન્ સુરાર્થે
હત્વાન્તરેષુ ભુવનાન્યદધાત્કલાભિઃ ।
ભૂત્વાથ વામન ઇમામહરદ્બલેઃ ક્ષ્માં
યાચ્ઞાચ્છલેન સમદાદદિતેઃ સુતેભ્યઃ ॥ ૨૦॥

નિઃક્ષત્રિયામકૃત ગાં ચ ત્રિઃસપ્તકૃત્વો
રામસ્તુ હૈહયકુલાપ્યયભાર્ગવાગ્નિઃ ।
સોઽબ્ધિં બબન્ધ દશવક્ત્રમહન્ સલઙ્કું
સીતાપતિર્જયતિ લોકમલઘ્નકીર્તિઃ ॥ ૨૧॥

ભૂમેર્ભરાવતરણાય યદુષ્વજન્મા
જાતઃ કરિષ્યતિ સુરૈરપિ દુષ્કરાણિ ।
વાદૈર્વિમોહયતિ યજ્ઞકૃતોઽતદર્હાન્
શૂદ્રાન્ કલૌ ક્ષિતિભુજો ન્યહનિષ્યદન્તે ॥ ૨૨॥

એવંવિધાનિ કર્માણિ જન્માનિ ચ જગત્પતેઃ ।
ભૂરીણિ ભૂરિયશસો વર્ણિતાનિ મહાભુજ ॥ ૨૩॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં

સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચમોઽધ્યાયઃ - ૫ ॥

રાજોવાચ
ભગવન્તં હરિં પ્રાયો ન ભજન્ત્યાત્મવિત્તમાઃ ।
તેષામશાન્તકામાનાં કા નિષ્ઠાવિજિતાત્મનામ્ ॥ ૧॥

ચમસ ઉવાચ
મુખબાહૂરુપાદેભ્યઃ પુરુષસ્યાશ્રમૈઃ સહ ।
ચત્વારો જજ્ઞિરે વર્ણા ગુણૈર્વિપ્રાદયઃ પૃથક્ ॥ ૨॥

ય એષાં પુરુષં સાક્ષાદાત્મપ્રભવમીશ્વરમ્ ।
ન ભજન્ત્યવજાનન્તિ સ્થાનાદ્ભ્રષ્ટાઃ પતન્ત્યધઃ ॥ ૩॥

દૂરે હરિકથાઃ કેચિદ્દૂરે ચાચ્યુતકીર્તનાઃ ।
સ્ત્રિયઃ શૂદ્રાદયશ્ચૈવ તેઽનુકમ્પ્યા ભવાદૃશામ્ ॥ ૪॥

વિપ્રો રાજન્યવૈશ્યૌ ચ હરેઃ પ્રાપ્તાઃ પદાન્તિકમ્ ।
શ્રૌતેન જન્મનાથાપિ મુહ્યન્ત્યામ્નાયવાદિનઃ ॥ ૫॥

કર્મણ્યકોવિદાઃ સ્તબ્ધા મૂર્ખાઃ પણ્ડિતમાનિનઃ ।
વદન્તિ ચાટુકાન્ મૂઢા યયા માધ્વ્યા ગિરોત્સુકાઃ ॥ ૬॥

રજસા ઘોરસઙ્કલ્પાઃ કામુકા અહિમન્યવઃ ।
દામ્ભિકા માનિનઃ પાપા વિહસન્ત્યચ્યુતપ્રિયાન્ ॥ ૭॥

વદન્તિ તેઽન્યોન્યમુપાસિતસ્ત્રિયો
ગૃહેષુ મૈથુન્યપરેષુ ચાશિષઃ ।
યજન્ત્યસૃષ્ટાન્નવિધાનદક્ષિણં
વૃત્ત્યૈ પરં ઘ્નન્તિ પશૂનતદ્વિદઃ ॥ ૮॥

શ્રિયા વિભૂત્યાભિજનેન વિદ્યયા
ત્યાગેન રૂપેણ બલેન કર્મણા ।

જાતસ્મયેનાન્ધધિયઃ સહેશ્વરાન્
સતોઽવમન્યન્તિ હરિપ્રિયાન્ ખલાઃ ॥ ૯॥

સર્વેષુ શશ્વત્તનુભૃત્સ્વવસ્થિતં
યથા ખમાત્માનમભીષ્ટમીશ્વરમ્ ।
વેદોપગીતં ચ ન શૃણ્વતેઽબુધા
મનોરથાનાં પ્રવદન્તિ વાર્તયા ॥ ૧૦॥

લોકે વ્યવાયામિષમદ્યસેવા
નિત્યાસ્તુ જન્તોર્ન હિ તત્ર ચોદના ।
વ્યવસ્થિતિસ્તેષુ વિવાહયજ્ઞ-
સુરાગ્રહૈરાસુ નિવૃત્તિરિષ્ટા ॥ ૧૧॥

ધનં ચ ધર્મૈકફલં યતો વૈ
જ્ઞાનં સવિજ્ઞાનમનુપ્રશાન્તિ ।
ગૃહેષુ યુઞ્જન્તિ કલેવરસ્ય
મૃત્યું ન પશ્યન્તિ દુરન્તવીર્યમ્ ॥ ૧૨॥

યદ્ઘ્રાણભક્ષો વિહિતઃ સુરાયા-
સ્તથા પશોરાલભનં ન હિંસા ।
એવં વ્યવાયઃ પ્રજયા ન રત્યા
ઇમં વિશુદ્ધં ન વિદુઃ સ્વધર્મમ્ ॥ ૧૩॥

યે ત્વનેવંવિદોઽસન્તઃ સ્તબ્ધાઃ સદભિમાનિનઃ ।
પશૂન્ દ્રુહ્યન્તિ વિશ્રબ્ધાઃ પ્રેત્ય ખાદન્તિ તે ચ તાન્ ॥ ૧૪॥

દ્વિષન્તઃ પરકાયેષુ સ્વાત્માનં હરિમીશ્વરમ્ ।
મૃતકે સાનુબન્ધેઽસ્મિન્ બદ્ધસ્નેહાઃ પતન્ત્યધઃ ॥ ૧૫॥

યે કૈવલ્યમસમ્પ્રાપ્તા યે ચાતીતાશ્ચ મૂઢતામ્ ।
ત્રૈવર્ગિકા હ્યક્ષણિકા આત્માનં ઘાતયન્તિ તે ॥ ૧૬॥

એત આત્મહનોઽશાન્તા અજ્ઞાને જ્ઞાનમાનિનઃ ।
સીદન્ત્યકૃતકૃત્યા વૈ કાલધ્વસ્તમનોરથાઃ ॥ ૧૭॥

હિત્વાત્યાયાસરચિતા ગૃહાપત્યસુહૃચ્છ્રિયઃ ।
તમો વિશન્ત્યનિચ્છન્તો વાસુદેવપરાઙ્મુખાઃ ॥ ૧૮॥

રાજોવાચ

કસ્મિન્ કાલે સ ભગવાન્ કિં વર્ણઃ કીદૃશો નૃભિઃ ।
નામ્ના વા કેન વિધિના પૂજ્યતે તદિહોચ્યતામ્ ॥ ૧૯॥

કરભાજન ઉવાચ
કૃતં ત્રેતા દ્વાપરં ચ કલિરિત્યેષુ કેશવઃ ।
નાનાવર્ણાભિધાકારો નાનૈવ વિધિનેજ્યતે ॥ ૨૦॥

કૃતે શુક્લશ્ચતુર્બાહુર્જટિલો વલ્કલામ્બરઃ ।
કૃષ્ણાજિનોપવીતાક્ષાન્ બિભ્રદ્દણ્ડકમણ્ડલૂ ॥ ૨૧॥

મનુષ્યાસ્તુ તદા શાન્તા નિર્વૈરાઃ સુહૃદઃ સમાઃ ।
યજન્તિ તપસા દેવં શમેન ચ દમેન ચ ॥ ૨૨॥

હંસઃ સુપર્ણો વૈકુણ્ઠો ધર્મો યોગેશ્વરોઽમલઃ ।
ઈશ્વરઃ પુરુષોઽવ્યક્તઃ પરમાત્મેતિ ગીયતે ॥ ૨૩॥

ત્રેતાયાં રક્તવર્ણોઽસૌ ચતુર્બાહુસ્ત્રિમેખલઃ ।
હિરણ્યકેશસ્ત્રય્યાત્મા સ્રુક્સ્રુવાદ્યુપલક્ષણઃ ॥ ૨૪॥

તં તદા મનુજા દેવં સર્વદેવમયં હરિમ્ ।
યજન્તિ વિદ્યયા ત્રય્યા ધર્મિષ્ઠા બ્રહ્મવાદિનઃ ॥ ૨૫॥

વિષ્ણુર્યજ્ઞઃ પૃશ્નિગર્ભઃ સર્વદેવ ઉરુક્રમઃ ।
વૃષાકપિર્જયન્તશ્ચ ઉરુગાય ઇતીર્યતે ॥ ૨૬॥

દ્વાપરે ભગવાઞ્શ્યામઃ પીતવાસા નિજાયુધઃ ।
શ્રીવત્સાદિભિરઙ્કૈશ્ચ લક્ષણૈરુપલક્ષિતઃ ॥ ૨૭॥

તં તદા પુરુષં મર્ત્યા મહારાજોપલક્ષણમ્ ।
યજન્તિ વેદતન્ત્રાભ્યાં પરં જિજ્ઞાસવો નૃપ ॥ ૨૮॥

નમસ્તે વાસુદેવાય નમઃ સઙ્કર્ષણાય ચ ।
પ્રદ્યુમ્નાયાનિરુદ્ધાય તુભ્યં ભગવતે નમઃ ॥ ૨૯॥

નારાયણાય ઋષયે પુરુષાય મહાત્મને ।
વિશ્વેશ્વરાય વિશ્વાય સર્વભૂતાત્મને નમઃ ॥ ૩૦॥

ઇતિ દ્વાપર ઉર્વીશ સ્તુવન્તિ જગદીશ્વરમ્ ।
નાનાતન્ત્રવિધાનેન કલાવપિ યથા શ઼ૃણુ ॥ ૩૧॥

કૃષ્ણવર્ણં ત્વિષાકૃષ્ણં સાઙ્ગોપાઙ્ગાસ્ત્રપાર્ષદમ્ ।

યજ્ઞૈઃ સઙ્કીર્તનપ્રાયૈર્યજન્તિ હિ સુમેધસઃ ॥ ૩૨॥

ધ્યેયં સદા પરિભવઘ્નમભીષ્ટદોહં
તીર્થાસ્પદં શિવવિરિઞ્ચિનુતં શરણ્યમ્ ।
ભૃત્યાર્તિહં પ્રણતપાલ ભવાબ્ધિપોતં
વન્દે મહાપુરુષ તે ચરણારવિન્દમ્ ॥ ૩૩॥

ત્યક્ત્વા સુદુસ્ત્યજસુરેપ્સિતરાજ્યલક્ષ્મીં
ધર્મિષ્ઠ આર્યવચસા યદગાદરણ્યમ્ ।
માયામૃગં દયિતયેપ્સિતમન્વધાવ-
દ્વન્દે મહાપુરુષ તે ચરણારવિન્દમ્ ॥ ૩૪॥

એવં યુગાનુરૂપાભ્યાં ભગવાન્ યુગવર્તિભિઃ ।
મનુજૈરિજ્યતે રાજન્ શ્રેયસામીશ્વરો હરિઃ ॥ ૩૫॥

કલિં સભાજયન્ત્યાર્યા ગુણજ્ઞાઃ સારભાગિનઃ ।
યત્ર સઙ્કીર્તનેનૈવ સર્વસ્વાર્થોઽભિલભ્યતે ॥ ૩૬॥

ન હ્યતઃ પરમો લાભો દેહિનાં ભ્રામ્યતામિહ ।
યતો વિન્દેત પરમાં શાન્તિં નશ્યતિ સંસૃતિઃ ॥ ૩૭॥

કૃતાદિષુ પ્રજા રાજન્ કલાવિચ્છન્તિ સમ્ભવમ્ ।
કલૌ ખલુ ભવિષ્યન્તિ નારાયણપરાયણાઃ ॥ ૩૮॥

ક્વચિત્ક્વચિન્મહારાજ દ્રવિડેષુ ચ ભૂરિશઃ ।
તામ્રપર્ણી નદી યત્ર કૃતમાલા પયસ્વિની ॥ ૩૯॥

કાવેરી ચ મહાપુણ્યા પ્રતીચી ચ મહાનદી ।
યે પિબન્તિ જલં તાસાં મનુજા મનુજેશ્વર ।
પ્રાયો ભક્તા ભગવતિ વાસુદેવેઽમલાશયાઃ ॥ ૪૦॥

દેવર્ષિભૂતાપ્તનૃણાં પિતૃણાં
ન કિઙ્કરો નાયમૃણી ચ રાજન્ ।
સર્વાત્મના યઃ શરણં શરણ્યં
ગતો મુકુન્દં પરિહૃત્ય કર્તમ્ ॥ ૪૧॥

સ્વપાદમૂલં ભજતઃ પ્રિયસ્ય
ત્યક્તાન્યભાવસ્ય હરિઃ પરેશઃ ।
વિકર્મ યચ્ચોત્પતિતં કથઞ્ચિ-

ર્ધુનોતિ સર્વં હૃદિ સન્નિવિષ્ટઃ ॥ ૪૨॥

નારદ ઉવાચ
ધર્માન્ ભાગવતાનિત્થં શ્રુત્વાથ મિથિલેશ્વરઃ ।
જાયન્તેયાન્ મુનીન્ પ્રીતઃ સોપાધ્યાયો હ્યપૂજયત્ ॥ ૪૩॥

તતોઽન્તર્દધિરે સિદ્ધાઃ સર્વલોકસ્ય પશ્યતઃ ।
રાજા ધર્માનુપાતિષ્ઠન્નવાપ પરમાં ગતિમ્ ॥ ૪૪॥

ત્વમપ્યેતાન્ મહાભાગ ધર્માન્ ભાગવતાન્ શ્રુતાન્ ।
આસ્થિતઃ શ્રદ્ધયા યુક્તો નિઃસઙ્ગો યાસ્યસે પરમ્ ॥ ૪૫॥

યુવયોઃ ખલુ દમ્પત્યોર્યશસા પૂરિતં જગત્ ।
પુત્રતામગમદ્યદ્વાં ભગવાનીશ્વરો હરિઃ ॥ ૪૬॥

દર્શનાલિઙ્ગનાલાપૈઃ શયનાસનભોજનૈઃ ।
આત્મા વાં પાવિતઃ કૃષ્ણે પુત્રસ્નેહં પ્રકુર્વતોઃ ॥ ૪૭॥

વૈરેણ યં નૃપતયઃ શિશુપાલપૌણ્ડ્ર-
શાલ્વાદયો ગતિવિલાસવિલોકનાદ્યૈઃ ।
ધ્યાયન્ત આકૃતધિયઃ શયનાસનાદૌ
તત્સામ્યમાપુરનુરક્તધિયાં પુનઃ કિમ્ ॥ ૪૮॥

માપત્યબુદ્ધિમકૃથાઃ કૃષ્ણે સર્વાત્મનીશ્વરે ।
માયામનુષ્યભાવેન ગૂઢૈશ્વર્યે પરેઽવ્યયે ॥ ૪૯॥

ભૂભારાસુરરાજન્યહન્તવે ગુપ્તયે સતામ્ ।
અવતીર્ણસ્ય નિર્વૃત્યૈ યશો લોકે વિતન્યતે ॥ ૫૦॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એતચ્છ્રુત્વા મહાભાગો વસુદેવોઽતિવિસ્મિતઃ ।
દેવકી ચ મહાભાગા જહતુર્મોહમાત્મનઃ ॥ ૫૧॥

ઇતિહાસમિમં પુણ્યં ધારયેદ્યઃ સમાહિતઃ ।
સ વિધૂયેહ શમલં બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥ ૫૨॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે પઞ્ચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ - ૬ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અથ બ્રહ્માઽઽત્મજૈર્દેવૈઃ પ્રજેશૈરાવૃતોઽભ્યગાત્ ।
ભવશ્ચ ભૂતભવ્યેશો યયૌ ભૂતગણૈર્વૃતઃ ॥ ૧॥

ઇન્દ્રો મરુદ્ભિર્ભગવાનાદિત્યા વસવોઽશ્વિનૌ ।
ઋભવોઽઙ્ગિરસો રુદ્રા વિશ્વે સાધ્યાશ્ચ દેવતાઃ ॥ ૨॥

ગન્ધર્વાપ્સરસો નાગાઃ સિદ્ધચારણગુહ્યકાઃ ।
ઋષયઃ પિતરશ્ચૈવ સવિદ્યાધરકિન્નરાઃ ॥ ૩॥

દ્વારકામુપસઞ્જગ્મુઃ સર્વે કૃષ્ણદિદૃક્ષવઃ ।
વપુષા યેન ભગવાન્નરલોકમનોરમઃ ।
યશો વિતેને લોકેષુ સર્વલોકમલાપહમ્ ॥ ૪॥

તસ્યાં વિભ્રાજમાનાયાં સમૃદ્ધાયાં મહર્દ્ધિભિઃ ।
વ્યચક્ષતાવિતૃપ્તાક્ષાઃ કૃષ્ણમદ્ભુતદર્શનમ્ ॥ ૫॥

સ્વર્ગોદ્યાનોપગૈર્માલ્યૈશ્છાદયન્તો યુદૂત્તમમ્ ।
ગીર્ભિશ્ચિત્રપદાર્થાભિસ્તુષ્ટુવુર્જગદીશ્વરમ્ ॥ ૬॥

દેવા ઊચુઃ
નતાઃ સ્મ તે નાથ પદારવિન્દં
બુદ્ધીન્દ્રિયપ્રાણમનોવચોભિઃ ।
યચ્ચિન્ત્યતેઽન્તર્હૃદિ ભાવયુક્તૈ-
ર્મુમુક્ષુભિઃ કર્મમયોરુપાશાત્ ॥ ૭॥

ત્વં માયયા ત્રિગુણયાઽઽત્મનિ દુર્વિભાવ્યં
વ્યક્તં સૃજસ્યવસિ લુમ્પસિ તદ્ગુણસ્થઃ ।
નૈતૈર્ભવાનજિત કર્મભિરજ્યતે વૈ
યત્સ્વે સુખેઽવ્યવહિતેઽભિરતોઽનવદ્યઃ ॥ ૮॥

શુદ્ધિર્નૃણાં ન તુ તથેડ્ય દુરાશયાનાં

વિદ્યાશ્રુતાધ્યયનદાનતપઃક્રિયાભિઃ ।
સત્ત્વાત્મનામૃષભ તે યશસિ પ્રવૃદ્ધ-
સચ્છ્રદ્ધયા શ્રવણસમ્ભૃતયા યથા સ્યાત્ ॥ ૯॥

સ્યાન્નસ્તવાઙ્ઘ્રિરશુભાશયધૂમકેતુઃ
ક્ષેમાય યો મુનિભિરાર્દ્રહૃદોહ્યમાનઃ ।
યઃ સાત્વતૈઃ સમવિભૂતય આત્મવદ્ભિ-
ર્વ્યૂહેઽર્ચિતઃ સવનશઃ સ્વરતિક્રમાય ॥ ૧૦॥

યશ્ચિન્ત્યતે પ્રયતપાણિભિરધ્વરાગ્નૌ
ત્રય્યા નિરુક્તવિધિનેશ હવિર્ગૃહીત્વા ।
અધ્યાત્મયોગ ઉત યોગિભિરાત્મમાયાં
જિજ્ઞાસુભિઃ પરમભાગવતૈઃ પરીષ્ટઃ ॥ ૧૧॥

પર્યુષ્ટયા તવ વિભો વનમાલયેયં
સંસ્પર્ધિની ભગવતી પ્રતિપત્નિવચ્છ્રીઃ ।
યઃ સુપ્રણીતમમુયાર્હણમાદદન્નો
ભૂયાત્સદાઙ્ઘ્રિરશુભાશયધૂમકેતુઃ ॥ ૧૨॥

કેતુસ્ત્રિવિક્રમયુતસ્ત્રિપતત્પતાકો
યસ્તે ભયાભયકરોઽસુરદેવચમ્વોઃ ।
સ્વર્ગાય સાધુષુ ખલેષ્વિતરાય ભૂમન્
પાદઃ પુનાતુ ભગવન્ ભજતામઘં નઃ ॥ ૧૩॥

નસ્યોતગાવ ઇવ યસ્ય વશે ભવન્તિ
બ્રહ્માદયસ્તનુભૃતો મિથુરર્દ્યમાનાઃ ।
કાલસ્ય તે પ્રકૃતિપૂરુષયોઃ પરસ્ય
શં નસ્તનોતુ ચરણઃ પુરુષોત્તમસ્ય ॥ ૧૪॥

અસ્યાસિ હેતુરુદયસ્થિતિસંયમાના-
મવ્યક્તજીવમહતામપિ કાલમાહુઃ ।
સોઽયં ત્રિણાભિરખિલાપચયે પ્રવૃત્તઃ
કાલો ગભીરરય ઉત્તમપૂરુષસ્ત્વમ્ ॥ ૧૫॥

ત્વત્તઃ પુમાન્ સમધિગમ્ય યયા સ્વવીર્યં
ધત્તે મહાન્તમિવ ગર્ભમમોઘવીર્યઃ ।
સોઽયં તયાનુગત આત્મન આણ્ડકોશં

હૈમં સસર્જ બહિરાવરણૈરુપેતમ્ ॥ ૧૬॥

તત્તસ્થુષશ્ચ જગતશ્ચ ભવાનધીશો
યન્માયયોત્થગુણવિક્રિયયોપનીતાન્ ।
અર્થાઞ્જુષન્નપિ હૃષીકપતે ન લિપ્તો
યેઽન્યે સ્વતઃ પરિહૃતાદપિ બિભ્યતિ સ્મ ॥ ૧૭॥

સ્માયાવલોકલવદર્શિતભાવહારિ-
ભ્રૂમણ્ડલપ્રહિતસૌરતમન્ત્રશૌણ્ડૈઃ ।
પત્ન્યસ્તુ ષોડશસહસ્રમનઙ્ગબાણૈ-
ર્યસ્યેન્દ્રિયં વિમથિતું કરણૈર્ન વિભ્વ્યઃ ॥ ૧૮॥

વિભ્વ્યસ્તવામૃતકથોદવહાસ્ત્રિલોક્યાઃ
પાદાવનેજસરિતઃ શમલાનિ હન્તુમ્ ।
આનુશ્રવં શ્રુતિભિરઙ્ઘ્રિજમઙ્ગસઙ્ગૈ-
સ્તીર્થદ્વયં શુચિષદસ્ત ઉપસ્પૃશન્તિ ॥ ૧૯॥

બાદરાયણિરુવાચ
ઇત્યભિષ્ટૂય વિબુધૈઃ સેશઃ શતધૃતિર્હરિમ્ ।
અભ્યભાષત ગોવિન્દં પ્રણમ્યામ્બરમાશ્રિતઃ ॥ ૨૦॥

બ્રહ્મોવાચ
ભૂમેર્ભારાવતારાય પુરા વિજ્ઞાપિતઃ પ્રભો ।
ત્વમસ્માભિરશેષાત્મંસ્તત્તથૈવોપપાદિતમ્ ॥ ૨૧॥

ધર્મશ્ચ સ્થાપિતઃ સત્સુ સત્યસન્ધેષુ વૈ ત્વયા ।
કીર્તિશ્ચ દિક્ષુ વિક્ષિપ્તા સર્વલોકમલાપહા ॥ ૨૨॥

અવતીર્ય યદોર્વંશે બિભ્રદ્રૂપમનુત્તમમ્ ।
કર્માણ્યુદ્દામવૃત્તાનિ હિતાય જગતોઽકૃથાઃ ॥ ૨૩॥

યાનિ તે ચરિતાનીશ મનુષ્યાઃ સાધવઃ કલૌ ।
શ઼ૃણ્વન્તઃ કીર્તયન્તશ્ચ તરિષ્યન્ત્યઞ્જસા તમઃ ॥ ૨૪॥

યદુવંશેઽવતીર્ણસ્ય ભવતઃ પુરુષોત્તમ ।
શરચ્છતં વ્યતીયાય પઞ્ચવિંશાધિકં પ્રભો ॥ ૨૫॥

નાધુના તેઽખિલાધાર દેવકાર્યાવશેષિતમ્ ।
કુલં ચ વિપ્રશાપેન નષ્ટપ્રાયમભૂદિદમ્ ॥ ૨૬॥

તતઃ સ્વધામ પરમં વિશસ્વ યદિ મન્યસે ।
સલોકાઁલ્લોકપાલાન્નઃ પાહિ વૈકુણ્ઠકિઙ્કરાન્ ॥ ૨૭॥

શ્રીભગવાનુવાચ
અવધારિતમેતન્મે યદાત્થ વિબુધેશ્વર ।
કૃતં વઃ કાર્યમખિલં ભૂમેર્ભારોઽવતારિતઃ ॥ ૨૮॥

તદિદં યાદવકુલં વીર્યશૌર્યશ્રિયોદ્ધતમ્ ।
લોકં જિઘૃક્ષદ્રુદ્ધં મે વેલયેવ મહાર્ણવઃ ॥ ૨૯॥

યદ્યસંહૃત્ય દૃપ્તાનાં યદૂનાં વિપુલં કુલમ્ ।
ગન્તાસ્મ્યનેન લોકોઽયમુદ્વેલેન વિનઙ્ક્ષ્યતિ ॥ ૩૦॥

ઇદાનીં નાશ આરબ્ધઃ કુલસ્ય દ્વિજશાપજઃ ।
યાસ્યામિ ભવનં બ્રહ્મન્નેતદન્તે તવાનઘ ॥ ૩૧॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇત્યુક્તો લોકનાથેન સ્વયમ્ભૂઃ પ્રણિપત્ય તમ્ ।
સહ દેવગણૈર્દેવઃ સ્વધામ સમપદ્યત ॥ ૩૨॥

અથ તસ્યાં મહોત્પાતાન્ દ્વારવત્યાં સમુત્થિતાન્ ।
વિલોક્ય ભગવાનાહ યદુવૃદ્ધાન્ સમાગતાન્ ॥ ૩૩॥

શ્રીભગવાનુવાચ
એતે વૈ સુમહોત્પાતા વ્યુત્તિષ્ઠન્તીહ સર્વતઃ ।
શાપશ્ચ નઃ કુલસ્યાસીદ્બ્રાહ્મણેભ્યો દુરત્યયઃ ॥ ૩૪॥

ન વસ્તવ્યમિહાસ્માભિર્જિજીવિષુભિરાર્યકાઃ ।
પ્રભાસં સુમહત્પુણ્યં યાસ્યામોઽદ્યૈવ મા ચિરમ્ ॥ ૩૫॥

યત્ર સ્નાત્વા દક્ષશાપાદ્ગૃહીતો યક્ષ્મણોડુરાટ્ ।
વિમુક્તઃ કિલ્બિષાત્સદ્યો ભેજે ભૂયઃ કલોદયમ્ ॥ ૩૬॥

વયં ચ તસ્મિન્નાપ્લુત્ય તર્પયિત્વા પિતૄન્ સુરાન્ ।
ભોજયિત્વોશિજો વિપ્રાન્ નાનાગુણવતાન્ધસા ॥ ૩૭॥

તેષુ દાનાનિ પાત્રેષુ શ્રદ્ધયોપ્ત્વા મહાન્તિ વૈ ।
વૃજિનાનિ તરિષ્યામો દાનૈર્નૌભિરિવાર્ણવમ્ ॥ ૩૮॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એવં ભગવતાऽऽદિષ્ટા યાદવાઃ કુલનન્દન ।
ગન્તું કૃતધિયસ્તીર્થં સ્યન્દનાન્ સમયૂયુજન્ ॥ ૩૯॥

તન્નિરીક્ષ્યોદ્ધવો રાજન્ શ્રુત્વા ભગવતોદિતમ્ ।
દૃષ્ટ્વારિષ્ટાનિ ઘોરાણિ નિત્યં કૃષ્ણમનુવ્રતઃ ॥ ૪૦॥

વિવિક્ત ઉપસઙ્ગમ્ય જગતામીશ્વરેશ્વરમ્ ।
પ્રણમ્ય શિરિસા પાદૌ પ્રાઞ્જલિસ્તમભાષત ॥ ૪૧॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
દેવદેવેશ યોગેશ પુણ્યશ્રવણકીર્તન ।
સંહૃત્યૈતત્કુલં નૂનં લોકં સન્ત્યક્ષ્યતે ભવાન્ ।
વિપ્રશાપં સમર્થોऽપિ પ્રત્યહન્ન યદીશ્વરઃ ॥ ૪૨॥

નાહં તવાઙ્ઘ્રિકમલં ક્ષણાર્ધમપિ કેશવ ।
ત્યક્તું સમુત્સહે નાથ સ્વધામ નય મામપિ ॥ ૪૩॥

તવ વિક્રીડિતં કૃષ્ણ નૃણાં પરમમઙ્ગલમ્ ।
કર્ણપીયૂષમાસ્વાદ્ય ત્યજન્ત્યન્યસ્પૃહાં જનાઃ ॥ ૪૪॥

શય્યાસનાટનસ્થાનસ્નાનક્રીડાશનાદિષુ ।
કથં ત્વાં પ્રિયમાત્માનં વયં ભક્તાસ્ત્યજેમહિ ॥ ૪૫॥

ત્વયોપભુક્તસ્રગ્ગન્ધવાસોऽલઙ્કારચર્ચિતાઃ ।
ઉચ્છિષ્ટભોજિનો દાસાસ્તવ માયાં જયેમહિ ॥ ૪૬॥

વાતરશના ય ઋષયઃ શ્રમણા ઊર્ધ્વમન્થિનઃ ।
બ્રહ્માખ્યં ધામ તે યાન્તિ શાન્તાઃ સન્ન્યાસિનોऽમલાઃ ॥ ૪૭॥

વયં ત્વિહ મહાયોગિન્ ભ્રમન્તઃ કર્મવર્ત્મસુ ।
ત્વદ્વાર્તયા તરિષ્યામસ્તાવકૈર્દુસ્તરં તમઃ ॥ ૪૮॥

સ્મરન્તઃ કીર્તયન્તસ્તે કૃતાનિ ગદિતાનિ ચ ।
ગત્યુત્સ્મિતેક્ષણક્ષ્વેલિ યન્નૃલોકવિડમ્બનમ્ ॥ ૪૯॥

શ્રીશુક ઉવાચ
એવં વિજ્ઞાપિતો રાજન્ ભગવાન્ દેવકીસુતઃ ।
એકાન્તિનં પ્રિયં ભૃત્યમુદ્ધવં સમભાષત ॥ ૫૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૬॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ સપ્તમોઽધ્યાયઃ - ૭ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
યદાત્થ માં મહાભાગ તચ્ચિકીર્ષિતમેવ મે ।
બ્રહ્મા ભવો લોકપાલાઃ સ્વર્વાસં મેઽભિકાઙ્ક્ષિણઃ ॥ ૧॥

મયા નિષ્પાદિતં હ્યત્ર દેવકાર્યમશેષતઃ ।
યદર્થમવતીર્ણોઽહમંશેન બ્રહ્મણાર્થિતઃ ॥ ૨॥

કુલં વૈ શાપનિર્દગ્ધં નઙ્ક્ષ્યત્યન્યોન્યવિગ્રહાત્ ।
સમુદ્રઃ સપ્તમેઽહ્ન્યેતાં પુરીં ચ પ્લાવયિષ્યતિ ॥ ૩॥

યર્હ્યેવાયં મયા ત્યક્તો લોકોઽયં નષ્ટમઙ્ગલઃ ।
ભવિષ્યત્યચિરાત્સાધો કલિનાપિ નિરાકૃતઃ ॥ ૪॥

ન વસ્તવ્યં ત્વયૈવેહ મયા ત્યક્તે મહીતલે ।
જનોઽધર્મરુચિર્ભદ્ર ભવિષ્યતિ કલૌ યુગે ॥ ૫॥

ત્વં તુ સર્વં પરિત્યજ્ય સ્નેહં સ્વજનબન્ધુષુ ।
મય્યાવેશ્ય મનઃ સંયક્ સમદૃગ્વિચરસ્વ ગામ્ ॥ ૬॥

યદિદં મનસા વાચા ચક્ષુર્ભ્યાં શ્રવણાદિભિઃ ।
નશ્વરં ગૃહ્યમાણં ચ વિદ્ધિ માયામનોમયમ્ ॥ ૭॥

પુંસોઽયુક્તસ્ય નાનાર્થો ભ્રમઃ સ ગુણદોષભાક્ ।
કર્માકર્મવિકર્મેતિ ગુણદોષધિયો ભિદા ॥ ૮॥

તસ્માદ્યુક્તેન્દ્રિયગ્રામો યુક્તચિત્ત ઇદં જગત્ ।
આત્મનીક્ષસ્વ વિતતમાત્માનં મય્યધીશ્વરે ॥ ૯॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંયુક્ત આત્મભૂતઃ શરીરિણામ્ ।
આત્માનુભવતુષ્ટાત્મા નાન્તરાયૈર્વિહન્યસે ॥ ૧૦॥

દોષબુદ્ધ્યોભયાતીતો નિષેધાન્ન નિવર્તતે ।
ગુણબુદ્ધ્યા ચ વિહિતં ન કરોતિ યથાર્ભકઃ ॥ ૧૧॥

સર્વભૂતસુહૃચ્છાન્તો જ્ઞાનવિજ્ઞાનનિશ્ચયઃ ।
પશ્યન્ મદાત્મકં વિશ્વં ન વિપદ્યેત વૈ પુનઃ ॥ ૧૨॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇત્યાદિષ્ટો ભગવતા મહાભાગવતો નૃપ ।
ઉદ્ધવઃ પ્રણિપત્યાહ તત્ત્વજિજ્ઞાસુરચ્યુતમ્ ॥ ૧૩॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
યોગેશ યોગવિન્યાસ યોગાત્મન્ યોગસમ્ભવ ।
નિઃશ્રેયસાય મે પ્રોક્તસ્ત્યાગઃ સન્ન્યાસલક્ષણઃ ॥ ૧૪॥

ત્યાગોઽયં દુષ્કરો ભૂમન્ કામાનાં વિષયાત્મભિઃ ।
સુતરાં ત્વયિ સર્વાત્મન્નભક્તૈરિતિ મે મતિઃ ॥ ૧૫॥

સોઽહં મમાહમિતિ મૂઢમતિર્વિગાઢઃ
ત્વન્માયયા વિરચિતાત્મનિ સાનુબન્ધે ।
તત્ત્વઞ્જસા નિગદિતં ભવતા યથાહં
સંસાધયામિ ભગવન્નનુશાધિ ભૃત્યમ્ ॥ ૧૬॥

સત્યસ્ય તે સ્વદૃશ આત્મન આત્મનોઽન્યં
વક્તારમીશ વિબુધેષ્વપિ નાનુચક્ષે ।
સર્વે વિમોહિતધિયસ્તવ માયયેમે
બ્રહ્માદયસ્તનુભૃતો બહિરર્થભાવાઃ ॥ ૧૭॥

તસ્માદ્ભવન્તમનવદ્યમનન્તપારં
સર્વજ્ઞમીશ્વરમકુણ્ઠવિકુણ્ઠધિષ્ણ્યમ્ ।
નિર્વિણ્ણધીરહમુ હ વૃજિનાભિતપ્તો
નારાયણં નરસખં શરણં પ્રપદ્યે ॥ ૧૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
પ્રાયેણ મનુજા લોકે લોકતત્ત્વવિચક્ષણાઃ ।
સમુદ્ધરન્તિ હ્યાત્માનમાત્મનૈવાશુભાશયાત્ ॥ ૧૯॥

આત્મનો ગુરુરાત્મૈવ પુરુષસ્ય વિશેષતઃ ।

યત્પ્રત્યક્ષાનુમાનાભ્યાં શ્રેયોઽસાવનુવિન્દતે ॥ ૨૦॥

પુરુષત્વે ચ માં ધીરાઃ સાઙ્ખ્યયોગવિશારદાઃ ।
આવિસ્તરાં પ્રપશ્યન્તિ સર્વશક્ત્યુપબૃંહિતમ્ ॥ ૨૧॥

એકદ્વિત્રિચતુષ્પાદો બહુપાદસ્તથાપદઃ ।
બહ્વ્યઃ સન્તિ પુરઃ સૃષ્ટાસ્તાસાં મે પૌરુષી પ્રિયા ॥ ૨૨॥

અત્ર માં માર્ગયન્ત્યદ્ધા યુક્તા હેતુભિરીશ્વરમ્ ।
ગૃહ્યમાણૈર્ગુણૈર્લિઙ્ગૈરગ્રાહ્યમનુમાનતઃ ॥ ૨૩॥

અત્રાપ્યુદાહરન્તીમમિતિહાસં પુરાતનમ્ ।
અવધૂતસ્ય સંવાદં યદોરમિતતેજસઃ ॥ ૨૪॥

અવધૂતં દ્વિજં કઞ્ચિચ્ચરન્તમકુતોભયમ્ ।
કવિં નિરીક્ષ્ય તરુણં યદુઃ પપ્રચ્છ ધર્મવિત્ ॥ ૨૫॥

યદુરુવાચ
કુતો બુદ્ધિરિયં બ્રહ્મન્નકર્તુઃ સુવિશારદા ।
યામાસાદ્ય ભવાઁલ્લોકં વિદ્વાંશ્ચરતિ બાલવત્ ॥ ૨૬॥

પ્રાયો ધર્માર્થકામેષુ વિવિત્સાયાં ચ માનવાઃ ।
હેતુનૈવ સમીહન્તે આયુષો યશસઃ શ્રિયઃ ॥ ૨૭॥

ત્વં તુ કલ્પઃ કવિર્દક્ષઃ સુભગોઽમૃતભાષણઃ ।
ન કર્તા નેહસે કિઞ્ચિજ્જડોન્મત્તપિશાચવત્ ॥ ૨૮॥

જનેષુ દહ્યમાનેષુ કામલોભદવાગ્નિના ।
ન તપ્યસેઽગ્નિના મુક્તો ગઙ્ગામ્ભઃસ્થ ઇવ દ્વિપઃ ॥ ૨૯॥

ત્વં હિ નઃ પૃચ્છતાં બ્રહ્મન્નાત્મન્યાનન્દકારણમ્ ।
બ્રૂહિ સ્પર્શવિહીનસ્ય ભવતઃ કેવલાત્મનઃ ॥ ૩૦॥

શ્રીભગવાનુવાચ
યદુનૈવં મહાભાગો બ્રહ્મણ્યેન સુમેધસા ।
પૃષ્ટઃ સભાજિતઃ પ્રાહ પ્રશ્રયાવનતં દ્વિજઃ ॥ ૩૧॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
સન્તિ મે ગુરવો રાજન્ બહવો બુદ્ધ્યુપાશ્રિતાઃ ।
યતો બુદ્ધિમુપાદાય મુક્તોઽટામીહ તાન્ શ‍ૃણુ ॥ ૩૨॥

પૃથિવી વાયુરાકાશમાપોઽગ્નિશ્ચન્દ્રમા રવિઃ ।
કપોતોઽજગરઃ સિન્ધુઃ પતઙ્ગો મધુકૃદ્ગજઃ ॥ ૩૩॥

મધુહા હરિણો મીનઃ પિઙ્ગલા કુરરોઽર્ભકઃ ।
કુમારી શરકૃત્સર્પ ઊર્ણનાભિઃ સુપેશકૃત્ ॥ ૩૪॥

એતે મે ગુરવો રાજન્ ચતુર્વિંશતિરાશ્રિતાઃ ।
શિક્ષા વૃત્તિભિરેતેષામન્વશિક્ષમિહાત્મનઃ ॥ ૩૫॥

યતો યદનુશિક્ષામિ યથા વા નાહુષાત્મજ ।
તત્તથા પુરુષવ્યાઘ્ર નિબોધ કથયામિ તે ॥ ૩૬॥

ભૂતૈરાક્રમ્યમાણોઽપિ ધીરો દૈવવશાનુગૈઃ ।
તદ્વિદ્વાન્ન ચલેન્માર્ગાદન્વશિક્ષં ક્ષિતેર્વ્રતમ્ ॥ ૩૭॥

શશ્વત્પરાર્થસર્વેહઃ પરાર્થૈકાન્તસમ્ભવઃ ।
સાધુઃ શિક્ષેત ભૂભૃત્તો નગશિષ્યઃ પરાત્મતામ્ ॥ ૩૮॥

પ્રાણવૃત્ત્યૈવ સન્તુષ્યેન્મુનિર્નૈવેન્દ્રિયપ્રિયૈઃ ।
જ્ઞાનં યથા ન નશ્યેત નાવકીર્યેત વાઙ્મનઃ ॥ ૩૯॥

વિષયેષ્વાવિશન્ યોગી નાનાધર્મેષુ સર્વતઃ ।
ગુણદોષવ્યપેતાત્મા ન વિષજ્જેત વાયુવત્ ॥ ૪૦॥

પાર્થિવેષ્વિહ દેહેષુ પ્રવિષ્ટસ્તદ્ગુણાશ્રયઃ ।
ગુણૈર્ન યુજ્યતે યોગી ગન્ધૈર્વાયુરિવાત્મદૃક્ ॥ ૪૧॥

અન્તર્હિતશ્ચ સ્થિરજઙ્ગમેષુ
બ્રહ્માત્મભાવેન સમન્વયેન ।
વ્યાપ્ત્યાવ્યવચ્છેદમસઙ્ગમાત્મનો
મુનિર્નભસ્ત્વં વિતતસ્ય ભાવયેત્ ॥ ૪૨॥

તેજોઽબન્નમયૈર્ભાવૈર્મેઘાદ્યૈર્વાયુનેરિતૈઃ ।
ન સ્પૃશ્યતે નભસ્તદ્વત્કાલસૃષ્ટૈર્ગુણૈઃ પુમાન્ ॥ ૪૩॥

સ્વચ્છઃ પ્રકૃતિતઃ સ્નિગ્ધો માધુર્યસ્તીર્થભૂર્નૃણામ્ ।
મુનિઃ પુનાત્યપાં મિત્રમીક્ષોપસ્પર્શકીર્તનૈઃ ॥ ૪૪॥

તેજસ્વી તપસા દીપ્તો દુર્ધર્ષોદરભાજનઃ ।
સર્વભક્ષોઽપિ યુક્તાત્મા નાદત્તે મલમગ્નિવત્ ॥ ૪૫॥

ક્વચિચ્છન્નઃ ક્વચિત્સ્પષ્ટ ઉપાસ્યઃ શ્રેય ઇચ્છતામ્ ।
ભુઙ્ક્તે સર્વત્ર દાતૃણાં દહન્ પ્રાગુત્તરાશુભમ્ ॥ ૪૬॥

સ્વમાયયા સૃષ્ટમિદં સદસલ્લક્ષણં વિભુઃ ।
પ્રવિષ્ટ ઈયતે તત્તત્સ્વરૂપોઽગ્નિરિવૈધસિ ॥ ૪૭॥

વિસર્ગાદ્યાઃ શ્મશાનાન્તા ભાવા દેહસ્ય નાત્મનઃ ।
કલાનામિવ ચન્દ્રસ્ય કાલેનાવ્યક્તવર્ત્મના ॥ ૪૮॥

કાલેન હ્યોઘવેગેન ભૂતાનાં પ્રભવાપ્યયૌ ।
નિત્યાવપિ ન દૃશ્યેતે આત્મનોઽગ્નેર્યથાર્ચિષામ્ ॥ ૪૯॥

ગુણૈર્ગુણાનુપાદત્તે યથાકાલં વિમુઞ્ચતિ ।
ન તેષુ યુજ્યતે યોગી ગોભિર્ગા ઇવ ગોપતિઃ ॥ ૫૦॥

બુધ્યતે સ્વે ન ભેદેન વ્યક્તિસ્થ ઇવ તદ્ગતઃ ।
લક્ષ્યતે સ્થૂલમતિભિરાત્મા ચાવસ્થિતોઽર્કવત્ ॥ ૫૧॥

નાતિસ્નેહઃ પ્રસઙ્ગો વા કર્તવ્યઃ ક્વાપિ કેનચિત્ ।
કુર્વન્ વિન્દેત સન્તાપં કપોત ઇવ દીનધીઃ ॥ ૫૨॥

કપોતઃ કશ્ચનારણ્યે કૃતનીડો વનસ્પતૌ ।
કપોત્યા ભાર્યયા સાર્ધમુવાસ કતિચિત્સમાઃ ॥ ૫૩॥

કપોતૌ સ્નેહગુણિતહૃદયૌ ગૃહધર્મિણૌ ।
દૃષ્ટિં દૃષ્ટ્યાઙ્ગમઙ્ગેન બુદ્ધિં બુદ્ધ્યા બબન્ધતુઃ ॥ ૫૪॥

શય્યાસનાટનસ્થાનવાર્તાક્રીડાશનાદિકમ્ ।
મિથુનીભૂય વિશ્રબ્ધૌ ચેરતુર્વનરાજિષુ ॥ ૫૫॥

યં યં વાઞ્છતિ સા રાજન્ તર્પયન્ત્યનુકમ્પિતા ।
તં તં સમનયત્કામં કૃચ્છ્રેણાપ્યજિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૫૬॥

કપોતી પ્રથમં ગર્ભં ગૃહ્ણતી કાલ આગતે ।
અણ્ડાનિ સુષુવે નીડે સ્વપત્યુઃ સન્નિધૌ સતી ॥ ૫૭॥

તેષુ કાલે વ્યજાયન્ત રચિતાવયવા હરેઃ ।
શક્તિભિર્દુર્વિભાવ્યાભિઃ કોમલાઙ્ગતનૂરુહાઃ ॥ ૫૮॥

પ્રજાઃ પુપુષતુઃ પ્રીતૌ દમ્પતી પુત્રવત્સલૌ ।
શ઼ૃણ્વન્તૌ કૂજિતં તાસાં નિર્વૃતૌ કલભાષિતૈઃ ॥ ૫૯॥

તાસાં પતત્રૈઃ સુસ્પર્શૈઃ કૂજિતૈર્મુગ્ધચેષ્ટિતૈઃ ।
પ્રત્યુદ્ગમૈરદીનાનાં પિતરૌ મુદમાપતુઃ ॥ ૬૦॥

સ્નેહાનુબદ્ધહૃદયાવન્યોન્યં વિષ્ણુમાયયા ।
વિમોહિતૌ દીનધિયૌ શિશૂન્ પુપુષતુઃ પ્રજાઃ ॥ ૬૧॥

એકદા જગ્મતુસ્તાસામન્નાર્થં તૌ કુટુમ્બિનૌ ।
પરિતઃ કાનને તસ્મિન્નર્થિનૌ ચેરતુશ્ચિરમ્ ॥ ૬૨॥

દૃષ્ટ્વા તાન્ લુબ્ધકઃ કશ્ચિદ્યદૃચ્છાતો વનેચરઃ ।
જગૃહે જાલમાતત્ય ચરતઃ સ્વાલયાન્તિકે ॥ ૬૩॥

કપોતશ્ચ કપોતી ચ પ્રજાપોષે સદોત્સુકૌ ।
ગતૌ પોષણમાદાય સ્વનીડમુપજગ્મતુઃ ॥ ૬૪॥

કપોતી સ્વાત્મજાન્ વીક્ષ્ય બાલકાન્ જાલસંવૃતાન્ ।
તાનભ્યધાવત્ક્રોશન્તી ક્રોશતો ભૃશદુઃખિતા ॥ ૬૫॥

સાસકૃત્સ્નેહગુણિતા દીનચિત્તાજમાયયા ।
સ્વયં ચાબધ્યત શિચા બદ્ધાન્ પશ્યન્ત્યપસ્મૃતિઃ ॥ ૬૬॥

કપોતશ્ચાત્મજાન્ બદ્ધાનાત્મનોઽપ્યધિકાન્ પ્રિયાન્ ।
ભાર્યાં ચાત્મસમાં દીનો વિલલાપાતિદુઃખિતઃ ॥ ૬૭॥

અહો મે પશ્યતાપાયમલ્પપુણ્યસ્ય દુર્મતેઃ ।
અતૃપ્તસ્યાકૃતાર્થસ્ય ગૃહસ્ત્રૈવર્ગિકો હતઃ ॥ ૬૮॥

અનુરૂપાનુકૂલા ચ યસ્ય મે પતિદેવતા ।
શૂન્યે ગૃહે માં સન્ત્યજ્ય પુત્રૈઃ સ્વર્યાતિ સાધુભિઃ ॥ ૬૯॥

સોઽહં શૂન્યે ગૃહે દીનો મૃતદારો મૃતપ્રજઃ ।
જિજીવિષે કિમર્થં વા વિધુરો દુઃખજીવિતઃ ॥ ૭૦॥

તાંસ્તથૈવાવૃતાન્ શિગ્ભિર્મૃત્યુગ્રસ્તાન્ વિચેષ્ટતઃ ।
સ્વયં ચ કૃપણઃ શિક્ષુ પશ્યન્નપ્યબુધોઽપતત્ ॥ ૭૧॥

તં લબ્ધ્વા લુબ્ધકઃ ક્રૂરઃ કપોતં ગૃહમેધિનમ્ ।
કપોતકાન્ કપોતીં ચ સિદ્ધાર્થઃ પ્રયયૌ ગૃહમ્ ॥ ૭૨॥

એવં કુટુમ્બ્યશાન્તાત્મા દ્વન્દ્વારામઃ પતત્રિવત્ ।

પુષ્ણન્ કુટુમ્બં કૃપણઃ સાનુબન્ધોઽવસીદતિ ॥ ૭૩॥

યઃ પ્રાપ્ય માનુષં લોકં મુક્તિદ્વારમપાવૃતમ્ ।
ગૃહેષુ ખગવત્સક્તસ્તમારૂઢચ્યુતં વિદુઃ ॥ ૭૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ - ૮ ॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
સુખમૈન્દ્રિયકં રાજન્ સ્વર્ગે નરક એવ ચ ।
દેહિનાં યદ્યથા દુઃખં તસ્માન્નેચ્છેત તદ્બુધઃ ॥ ૧॥

ગ્રાસં સુમૃષ્ટં વિરસં મહાન્તં સ્તોકમેવ વા ।
યદૃચ્છયૈવાપતિતં ગ્રસેદાજગરોઽક્રિયઃ ॥ ૨॥

શયીતાહાનિ ભૂરીણિ નિરાહારોઽનુપક્રમઃ ।
યદિ નોપનમેદ્ગ્રાસો મહાહિરિવ દિષ્ટભુક્ ॥ ૩॥

ઓજઃ સહો બલયુતં બિભ્રદ્દેહમકર્મકમ્ ।
શયાનો વીતનિદ્રશ્ચ નેહેતેન્દ્રિયવાનપિ ॥ ૪॥

મુનિઃ પ્રસન્નગમ્ભીરો દુર્વિગાહ્યો દુરત્યયઃ ।
અનન્તપારો હ્યક્ષોભ્યઃ સ્તિમિતોદ ઇવાર્ણવઃ ॥ ૫॥

સમૃદ્ધકામો હીનો વા નારાયણપરો મુનિઃ ।
નોત્સર્પેત ન શુષ્યેત સરિદ્ભિરિવ સાગરઃ ॥ ૬॥

દૃષ્ટ્વા સ્ત્રિયં દેવમાયાં તદ્ભાવૈરજિતેન્દ્રિયઃ ।
પ્રલોભિતઃ પતત્યન્ધે તમસ્યગ્નૌ પતઙ્ગવત્ ॥ ૭॥

યોષિદ્ધિરણ્યાભરણામ્બરાદિ-
દ્રવ્યેષુ માયારચિતેષુ મૂઢઃ ।
પ્રલોભિતાત્મા હ્યુપભોગબુદ્ધ્યા

પતઙ્ગવન્નશ્યતિ નષ્ટદૃષ્ટિઃ ॥ ૮॥

સ્તોકં સ્તોકં ગ્રસેદ્ગ્રાસં દેહો વર્તેત યાવતા ।
ગૃહાનહિંસન્નાતિષ્ઠેદ્વૃત્તિં માધુકરીં મુનિઃ ॥ ૯॥

અણુભ્યશ્ચ મહદ્ભ્યશ્ચ શાસ્ત્રેભ્યઃ કુશલો નરઃ ।
સર્વતઃ સારમાદદ્યાત્પુષ્પેભ્ય ઇવ ષટ્પદઃ ॥ ૧૦॥

સાયન્તનં શ્વસ્તનં વા ન સઙ્ગૃહ્ણીત ભિક્ષિતમ્ ।
પાણિપાત્રોદરામત્રો મક્ષિકેવ ન સઙ્ગ્રહી ॥ ૧૧॥

સાયન્તનં શ્વસ્તનં વા ન સઙ્ગૃહ્ણીત ભિક્ષુકઃ ।
મક્ષિકા ઇવ સઙ્ગૃહ્ણન્ સહ તેન વિનશ્યતિ ॥ ૧૨॥

પદાપિ યુવતીં ભિક્ષુર્ન સ્પૃશેદ્દારવીમપિ ।
સ્પૃશન્ કરીવ બધ્યેત કરિણ્યા અઙ્ગસઙ્ગતઃ ॥ ૧૩॥

નાધિગચ્છેત્સ્ત્રિયં પ્રાજ્ઞઃ કર્હિચિન્મૃત્યુમાત્મનઃ ।
બલાધિકૈઃ સ હન્યેત ગજૈરન્યૈર્ગજો યથા ॥ ૧૪॥

ન દેયં નોપભોગ્યં ચ લુબ્ધૈર્યદ્દુઃખસઞ્ચિતમ્ ।
ભુઙ્ક્તે તદપિ તચ્ચાન્યો મધુહેવાર્થવિન્મધુ ॥ ૧૫॥

સુદુઃખોપાર્જિતૈર્વિત્તૈરાશાસાનાં ગૃહાશિષઃ ।
મધુહેવાગ્રતો ભુઙ્ક્તે યતિર્વૈ ગૃહમેધિનામ્ ॥ ૧૬॥

ગ્રામ્યગીતં ન શ‍ૃણુયાદ્યતિર્વનચરઃ ક્વચિત્ ।
શિક્ષેત હરિણાદ્બદ્ધાન્મૃગયોર્ગીતમોહિતાત્ ॥ ૧૭॥

નૃત્યવાદિત્રગીતાનિ જુષન્ ગ્રામ્યાણિ યોષિતામ્ ।
આસાં ક્રીડનકો વશ્ય ઋષ્યશ‍ૃઙ્ગો મૃગીસુતઃ ॥ ૧૮॥

જિહ્વયાતિપ્રમાથિન્યા જનો રસવિમોહિતઃ ।
મૃત્યુમૃચ્છત્યસદ્બુદ્ધિર્મીનસ્તુ બડિશૈર્યથા ॥ ૧૯॥

ઇન્દ્રિયાણિ જયન્ત્યાશુ નિરાહારા મનીષિણઃ ।
વર્જયિત્વા તુ રસનં તન્નિરન્નસ્ય વર્ધતે ॥ ૨૦॥

તાવજ્જિતેન્દ્રિયો ન સ્યાદ્વિજિતાન્યેન્દ્રિયઃ પુમાન્ ।
ન જયેદ્રસનં યાવજ્જિતં સર્વં જિતે રસે ॥ ૨૧॥

પિઙ્ગલા નામ વેશ્યાઽઽસીદ્વિદેહનગરે પુરા ।
તસ્યા મે શિક્ષિતં કિઞ્ચિન્નિબોધ નૃપનન્દન ॥ ૨૨॥

સા સ્વૈરિણ્યેકદા કાન્તં સઙ્કેત ઉપનેષ્યતી ।
અભૂત્કાલે બહિર્દ્વારિ બિભ્રતી રૂપમુત્તમમ્ ॥ ૨૩॥

માર્ગ આગચ્છતો વીક્ષ્ય પુરુષાન્ પુરુષર્ષભ ।
તાન્ શુલ્કદાન્ વિત્તવતઃ કાન્તાન્ મેનેઽર્થકામુકા ॥ ૨૪॥

આગતેષ્વપયાતેષુ સા સઙ્કેતોપજીવિની ।
અપ્યન્યો વિત્તવાન્ કોઽપિ મામુપૈષ્યતિ ભૂરિદઃ ॥ ૨૫॥

એવં દુરાશયા ધ્વસ્તનિદ્રા દ્વાર્યવલમ્બતી ।
નિર્ગચ્છન્તી પ્રવિશતી નિશીથં સમપદ્યત ॥ ૨૬॥

તસ્યા વિત્તાશયા શુષ્યદ્વક્ત્રાયા દીનચેતસઃ ।
નિર્વેદઃ પરમો જજ્ઞે ચિન્તાહેતુઃ સુખાવહઃ ॥ ૨૭॥

તસ્યા નિર્વિણ્ણચિત્તાયા ગીતં શ ૃણુ યથા મમ ।
નિર્વેદ આશાપાશાનાં પુરુષસ્ય યથા હ્યસિઃ ॥ ૨૮॥

ન હ્યઙ્ગાજાતનિર્વેદો દેહબન્ધં જિહાસતિ ।
યથા વિજ્ઞાનરહિતો મનુજો મમતાં નૃપ ॥ ૨૯॥

પિઙ્ગલોવાચ
અહો મે મોહવિતતિં પશ્યતાવિજિતાત્મનઃ ।
યા કાન્તાદસતઃ કામં કામયે યેન બાલિશા ॥ ૩૦॥

સન્તં સમીપે રમણં રતિપ્રદં
વિત્તપ્રદં નિત્યમિમં વિહાય ।
અકામદં દુઃખભયાધિશોક-
મોહપ્રદં તુચ્છમહં ભજેઽજ્ઞા ॥ ૩૧॥

અહો મયાઽઽત્મા પરિતાપિતો વૃથા
સાઙ્કેત્યવૃત્ત્યાતિવિગર્હ્યવાર્તયા ।
સ્ત્રૈણાન્નરાદ્યાર્થતૃષોઽનુશોચ્યાત્
ક્રીતેન વિત્તં રતિમાત્મનેચ્છતી ॥ ૩૨॥

યદસ્થિભિર્નિર્મિતવંશવંશ્ય-

સ્થૂણં ત્વચા રોમનખૈઃ પિનદ્ધમ્ ।
ક્ષરન્નવદ્વારમગારમેત-
દ્વિણ્મૂત્રપૂર્ણં મદુપૈતિ કાન્યા ॥ ૩૩॥

વિદેહાનાં પુરે હ્યસ્મિન્નહમેકૈવ મૂઢધીઃ ।
યાન્યમિચ્છન્ત્યસત્યસ્માદાત્મદાત્કામમચ્યુતાત્ ॥ ૩૪॥

સુહૃત્પ્રેષ્ઠતમો નાથ આત્મા ચાયં શરીરિણામ્ ।
તં વિક્રીયાત્મનૈવાહં રમેઽનેન યથા રમા ॥ ૩૫॥

કિયત્પ્રિયં તે વ્યભજન્ કામા યે કામદા નરાઃ ।
આદ્યન્તવન્તો ભાર્યાયા દેવા વા કાલવિદ્રુતાઃ ॥ ૩૬॥

નૂનં મે ભગવાન્ પ્રીતો વિષ્ણુઃ કેનાપિ કર્મણા ।
નિર્વેદોઽયં દુરાશાયા યન્મે જાતઃ સુખાવહઃ ॥ ૩૭॥

મૈવં સ્યુર્મન્દભાગ્યાયાઃ ક્લેશા નિર્વેદહેતવઃ ।
યેનાનુબન્ધં નિર્હૃત્ય પુરુષઃ શમમૃચ્છતિ ॥ ૩૮॥

તેનોપકૃતમાદાય શિરસા ગ્રામ્યસઙ્ગતાઃ ।
ત્યક્ત્વા દુરાશાઃ શરણં વ્રજામિ તમધીશ્વરમ્ ॥ ૩૯॥

સન્તુષ્ટા શ્રદ્દધત્યેતદ્યથા લાભેન જીવતી ।
વિહરામ્યમુનૈવાહમાત્મના રમણેન વૈ ॥ ૪૦॥

સંસારકૂપે પતિતં વિષયૈર્મુષિતેક્ષણમ્ ।
ગ્રસ્તં કાલાહિનાઽઽત્માનં કોઽન્યસ્ત્રાતુમધીશ્વરઃ ॥ ૪૧॥

આત્મૈવ હ્યાત્મનો ગોપ્તા નિર્વિદ્યેત યદાખિલાત્ ।
અપ્રમત્ત ઇદં પશ્યેદ્ગ્રસ્તં કાલાહિના જગત્ ॥ ૪૨॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
એવં વ્યવસિતમતિર્દુરાશાં કાન્તતર્ષજામ્ ।
છિત્ત્વોપશમમાસ્થાય શય્યામુપવિવેશ સા ॥ ૪૩॥

આશા હિ પરમં દુઃખં નૈરાશ્યં પરમં સુખમ્ ।
યથા સઞ્છિદ્ય કાન્તાશાં સુખં સુષ્વાપ પિઙ્ગલા ॥ ૪૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ નવમોઽધ્યાયઃ - ૯ ॥

બ્રાહ્મણ ઉવાચ
પરિગ્રહો હિ દુઃખાય યદ્યત્પ્રિયતમં નૃણામ્ ।
અનન્તં સુખમાપ્નોતિ તદ્વિદ્વાન્યસ્ત્વકિઞ્ચનઃ ॥ ૧॥

સામિષં કુરરં જઘ્નુર્બલિનો યે નિરામિષાઃ ।
તદામિષં પરિત્યજ્ય સ સુખં સમવિન્દત ॥ ૨॥

ન મે માનાવમાનૌ સ્તો ન ચિન્તા ગેહપુત્રિણામ્ ।
આત્મક્રીડ આત્મરતિર્વિચરામીહ બાલવત્ ॥ ૩॥

દ્વાવેવ ચિન્તયા મુક્તૌ પરમાનન્દ આપ્લુતૌ ।
યો વિમુગ્ધો જડો બાલો યો ગુણેભ્યઃ પરં ગતઃ ॥ ૪॥

ક્વચિત્કુમારી ત્વાત્માનં વૃણાનાન્ ગૃહમાગતાન્ ।
સ્વયં તાનર્હયામાસ ક્વાપિ યાતેષુ બન્ધુષુ ॥ ૫॥

તેષામભ્યવહારાર્થં શાલીન્ રહસિ પાર્થિવ ।
અવઘ્નન્ત્યાઃ પ્રકોષ્ઠસ્થાશ્ચક્રુઃ શઙ્ખાઃ સ્વનં મહત્ ॥ ૬॥

સા તજ્જુગુપ્સિતં મત્વા મહતી વ્રીડિતા તતઃ ।
બભઞ્જૈકૈકશઃ શઙ્ખાન્ દ્વૌ દ્વૌ પાણ્યોરશેષયત્ ॥ ૭॥

ઉભયોરપ્યભૂદ્ઘોષો હ્યવઘ્નન્ત્યાઃ સ્મ શઙ્ખયોઃ ।
તત્રાપ્યેકં નિરભિદદેકસ્માન્નાભવદ્ધ્વનિઃ ॥ ૮॥

અન્વશિક્ષમિમં તસ્યા ઉપદેશમરિન્દમ ।
લોકાનનુચરન્નેતાન્ લોકતત્ત્વવિવિત્સયા ॥ ૯॥

વાસે બહૂનાં કલહો ભવેદ્વાર્તા દ્વયોરપિ ।
એક એવ ચરેત્તસ્માત્કુમાર્યા ઇવ કઙ્કણઃ ॥ ૧૦॥

મન એકત્ર સંયુઞ્જ્યાજ્જિતશ્વાસો જિતાસનઃ ।
વૈરાગ્યાભ્યાસયોગેન ધ્રિયમાણમતન્દ્રિતઃ ॥ ૧૧॥

યસ્મિન્ મનો લબ્ધપદં યદેત-
ચ્છનૈઃ શનૈર્મુઞ્ચતિ કર્મરેણૂન્ ।
સત્ત્વેન વૃદ્ધેન રજસ્તમશ્ચ
વિધૂય નિર્વાણમુપૈત્યનિન્ધનમ્ ॥ ૧૨॥

તદૈવમાત્મન્યવરુદ્ધચિત્તો
ન વેદ કિઞ્ચિદ્બહિરન્તરં વા ।
યથેષુકારો નૃપતિં વ્રજન્ત-
મિષૌ ગતાત્મા ન દદર્શ પાર્શ્વે ॥ ૧૩॥

એકચાર્યનિકેતઃ સ્યાદપ્રમત્તો ગુહાશયઃ ।
અલક્ષ્યમાણ આચારૈર્મુનિરેકોઽલ્પભાષણઃ ॥ ૧૪॥

ગૃહારમ્ભોઽતિ દુઃખાય વિફલશ્ચાધ્રુવાત્મનઃ ।
સર્પઃ પરકૃતં વેશ્મ પ્રવિશ્ય સુખમેધતે ॥ ૧૫॥

એકો નારાયણો દેવઃ પૂર્વસૃષ્ટં સ્વમાયયા ।
સંહૃત્ય કાલકલયા કલ્પાન્ત ઇદમીશ્વરઃ ।
એક એવાદ્વિતીયોઽભૂદાત્માધારોઽખિલાશ્રયઃ ॥ ૧૬॥

કાલેનાત્માનુભાવેન સામ્યં નીતાસુ શક્તિષુ ।
સત્ત્વાદિષ્વાદિપુરુષઃ પ્રધાનપુરુષેશ્વરઃ ॥ ૧૭॥

પરાવરાણાં પરમ આસ્તે કૈવલ્યસંજ્ઞિતઃ ।
કેવલાનુભવાનન્દસન્દોહો નિરુપાધિકઃ ॥ ૧૮॥

કેવલાત્માનુભાવેન સ્વમાયાં ત્રિગુણાત્મિકામ્ ।
સઙ્ક્ષોભયન્ સૃજત્યાદૌ તયા સૂત્રમરિન્દમ ॥ ૧૯॥

તામાહુસ્ત્રિગુણવ્યક્તિં સૃજન્તીં વિશ્વતોમુખમ્ ।
યસ્મિન્ પ્રોતમિદં વિશ્વં યેન સંસરતે પુમાન્ ॥ ૨૦॥

યથોર્ણનાભિર્હૃદયાદૂર્ણાં સન્તત્ય વક્ત્રતઃ ।
તયા વિહૃત્ય ભૂયસ્તાં ગ્રસત્યેવં મહેશ્વરઃ ॥ ૨૧॥

યત્ર યત્ર મનો દેહી ધારયેત્સકલં ધિયા ।
સ્નેહાદ્દ્વેષાદ્ભયાદ્વાપિ યાતિ તત્તત્સ્વરૂપતામ્ ॥ ૨૨॥

કીટઃ પેશસ્કૃતં ધ્યાયન્ કુડ્યાં તેન પ્રવેશિતઃ ।
યાતિ તત્સાત્મતાં રાજન્ પૂર્વરૂપમસન્ત્યજન્ ॥ ૨૩॥

એવં ગુરુભ્ય એતેભ્ય એષા મે શિક્ષિતા મતિઃ ।
સ્વાત્મોપશિક્ષિતાં બુદ્ધિં શૃણુ મે વદતઃ પ્રભો ॥ ૨૪॥

દેહો ગુરુર્મમ વિરક્તિવિવેકહેતુઃ
બિભ્રત્સ્મ સત્ત્વનિધનં સતતાર્ત્યુદર્કમ્ ।
તત્ત્વાન્યનેન વિમૃશામિ યથા તથાપિ
પારક્યમિત્યવસિતો વિચરામ્યસઙ્ગઃ ॥ ૨૫॥

જાયાઽઽત્મજાર્થપશુભૃત્યગૃહાપ્તવર્ગાન્
પુષ્ણાતિ યત્પ્રિયચિકીર્ષયા વિતન્વન્ ।
સ્વાન્તે સકૃચ્છ્રમવરુદ્ધધનઃ સ દેહઃ
સૃષ્ટ્વાસ્ય બીજમવસીદતિ વૃક્ષધર્મઃ ॥ ૨૬॥

જિહ્વૈકતોઽમુમપકર્ષતિ કર્હિ તર્ષા
શિશ્નોઽન્યતસ્ત્વગુદરં શ્રવણં કુતશ્ચિત્ ।
ઘ્રાણોઽન્યતશ્ચપલદૃક્ ક્વ ચ કર્મશક્તિઃ
બહ્વ્યઃ સપત્ન્ય ઇવ ગેહપતિં લુનન્તિ ॥ ૨૭॥

સૃષ્ટ્વા પુરાણિ વિવિધાન્યજયાઽઽત્મશક્ત્યા
વૃક્ષાન્ સરીસૃપપશૂન્ ખગદંશમત્સ્યાન્ ।
તૈસ્તૈરતુષ્ટહૃદયઃ પુરુષં વિધાય
બ્રહ્માવલોકધિષણં મુદમાપ દેવઃ ॥ ૨૮॥

લબ્ધ્વા સુદુર્લભમિદં બહુસમ્ભવાન્તે
માનુષ્યમર્થદમનિત્યમપીહ ધીરઃ ।
તૂર્ણં યતેત ન પતેદનુમૃત્યુ યાવ-
ન્નિઃશ્રેયસાય વિષયઃ ખલુ સર્વતઃ સ્યાત્ ॥ ૨૯॥

એવં સઞ્જાતવૈરાગ્યો વિજ્ઞાનાલોક આત્મનિ ।
વિચરામિ મહીમેતાં મુક્તસઙ્ગોઽનહઙ્કૃતિઃ ॥ ૩૦॥

ન હ્યેકસ્માદ્ગુરોર્જ્ઞાનં સુસ્થિરં સ્યાત્સુપુષ્કલમ્ ।
બ્રહ્મૈતદદ્વિતીયં વૈ ગીયતે બહુધર્ષિભિઃ ॥ ૩૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ

ઇત્યુક્ત્વા સ યદું વિપ્રસ્તમામન્ત્ર્ય ગભીરધીઃ ।
વન્દિતોઽભ્યર્થિતો રાજ્ઞા યયૌ પ્રીતો યથાગતમ્ ॥ ૩૨॥

અવધૂતવચઃ શ્રુત્વા પૂર્વેષાં નઃ સ પૂર્વજઃ ।
સર્વસઙ્ગવિનિર્મુક્તઃ સમચિત્તો બભૂવ હ ॥ ૩૩॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દશમોઽધ્યાયઃ - ૧૦ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
મયોદિતેષ્વવહિતઃ સ્વધર્મેષુ મદાશ્રયઃ ।
વર્ણાશ્રમકુલાચારમકામાત્મા સમાચરેત્ ॥ ૧॥

અન્વીક્ષેત વિશુદ્ધાત્મા દેહિનાં વિષયાત્મનામ્ ।
ગુણેષુ તત્ત્વધ્યાનેન સર્વારમ્ભવિપર્યયમ્ ॥ ૨॥

સુપ્તસ્ય વિષયાલોકો ધ્યાયતો વા મનોરથઃ ।
નાનાત્મકત્વાદ્વિફલસ્તથા ભેદાત્મધીર્ગુણૈઃ ॥ ૩॥

નિવૃત્તં કર્મ સેવેત પ્રવૃત્તં મત્પરસ્ત્યજેત્ ।
જિજ્ઞાસાયાં સમ્પ્રવૃત્તો નાદ્રિયેત્કર્મચોદનામ્ ॥ ૪॥

યમાનભીક્ષ્ણં સેવેત નિયમાન્ મત્પરઃ ક્વચિત્ ।
મદભિજ્ઞં ગુરું શાન્તમુપાસીત મદાત્મકમ્ ॥ ૫॥

અમાન્યમત્સરો દક્ષો નિર્મમો દૃઢસૌહૃદઃ ।
અસત્વરોઽર્થજિજ્ઞાસુરનસૂયુરમોઘવાક્ ॥ ૬॥

જાયાપત્યગૃહક્ષેત્રસ્વજનદ્રવિણાદિષુ ।
ઉદાસીનઃ સમં પશ્યન્ સર્વેષ્વર્થમિવાત્મનઃ ॥ ૭॥

વિલક્ષણઃ સ્થૂલસૂક્ષ્માદ્દેહાદાત્મેક્ષિતા સ્વદૃક્ ।
યથાગ્નિર્દારુણો દાહ્યાદ્દાહકોઽન્યઃ પ્રકાશકઃ ॥ ૮॥

નિરોધોત્પત્ત્યણુબૃહન્નાનાત્વં તત્કૃતાન્ ગુણાન્ ।
અન્તઃ પ્રવિષ્ટ આધત્ત એવં દેહગુણાન્ પરઃ ॥ ૯॥

યોઽસૌ ગુણૈર્વિરચિતો દેહોઽયં પુરુષસ્ય હિ ।
સંસારસ્તન્નિબન્ધોઽયં પુંસો વિદ્યાચ્છિદાત્મનઃ ॥ ૧૦॥

તસ્માજ્જિજ્ઞાસયાઽઽત્માનમાત્મસ્થં કેવલં પરમ્ ।
સઙ્ગમ્ય નિરસેદેતદ્વસ્તુબુદ્ધિં યથાક્રમમ્ ॥ ૧૧॥

આચાર્યોઽરણિરાદ્યઃ સ્યાદન્તેવાસ્યુત્તરારણિઃ ।
તત્સન્ધાનં પ્રવચનં વિદ્યાસન્ધિઃ સુખાવહઃ ॥ ૧૨॥

વૈશારદી સાતિવિશુદ્ધબુદ્ધિ-
ર્ધુનોતિ માયાં ગુણસમ્પ્રસૂતામ્ ।
ગુણાંશ્ચ સન્દહ્ય યદાત્મમેતત્
સ્વયં ચ શામ્યત્યસમિદ્યથાગ્નિઃ ॥ ૧૩॥

અથૈષાં કર્મકર્તૄણાં ભોક્તૄણાં સુખદુઃખયોઃ ।
નાનાત્વમથ નિત્યત્વં લોકકાલાગમાત્મનામ્ ॥ ૧૪॥

મન્યસે સર્વભાવાનાં સંસ્થા હ્યૌત્પત્તિકી યથા ।
તત્તદાકૃતિભેદેન જાયતે ભિદ્યતે ચ ધીઃ ॥ ૧૫॥

એવમપ્યઙ્ગ સર્વેષાં દેહિનાં દેહયોગતઃ ।
કાલાવયવતઃ સન્તિ ભાવા જન્માદયોઽસકૃત્ ॥ ૧૬॥

અત્રાપિ કર્મણાં કર્તુરસ્વાતન્ત્ર્યં ચ લક્ષ્યતે ।
ભોક્તુશ્ચ દુઃખસુખયોઃ કો ન્વર્થો વિવશં ભજેત્ ॥ ૧૭॥

ન દેહિનાં સુખં કિઞ્ચિદ્વિદ્યતે વિદુષામપિ ।
તથા ચ દુઃખં મૂઢાનાં વૃથાહઙ્કરણં પરમ્ ॥ ૧૮॥

યદિ પ્રાપ્તિં વિઘાતં ચ જાનન્તિ સુખદુઃખયોઃ ।
તેઽપ્યદ્ધા ન વિદુર્યોગં મૃત્યુર્ન પ્રભવેદ્યથા ॥ ૧૯॥

કો ન્વર્થઃ સુખયત્યેનં કામો વા મૃત્યુરન્તિકે ।
આઘાતં નીયમાનસ્ય વધ્યસ્યેવ ન તુષ્ટિદઃ ॥ ૨૦॥

શ્રુતં ચ દૃષ્ટવદ્દુષ્ટં સ્પર્ધાસૂયાત્યયવ્યયૈઃ ।

બહ્વન્તરાયકામત્વાત્કૃષિવચ્ચાપિ નિષ્ફલમ્ ॥ ૨૧॥

અન્તરાયૈરવિહતો યદિ ધર્મઃ સ્વનુષ્ઠિતઃ ।
તેનાપિ નિર્જિતં સ્થાનં યથા ગચ્છતિ તચ્છૃણુ ॥ ૨૨॥

ઇષ્ટ્વેહ દેવતા યજ્ઞૈઃ સ્વર્લોકં યાતિ યાજ્ઞિકઃ ।
ભુઞ્જીત દેવવત્તત્ર ભોગાન્ દિવ્યાન્ નિજાર્જિતાન્ ॥ ૨૩॥

સ્વપુણ્યોપચિતે શુભ્રે વિમાન ઉપગીયતે ।
ગન્ધર્વૈર્વિહરન્ મધ્યે દેવીનાં હૃદ્યવેષધૃક્ ॥ ૨૪॥

સ્ત્રીભિઃ કામગયાનેન કિઙ્કિણીજાલમાલિના ।
ક્રીડન્ નવેદાત્મપાતં સુરાક્રીડેષુ નિર્વૃતઃ ॥ ૨૫॥

તાવત્પ્રમોદતે સ્વર્ગે યાવત્પુણ્યં સમાપ્યતે ।
ક્ષીણપુણ્યઃ પતત્યર્વાગનિચ્છન્ કાલચાલિતઃ ॥ ૨૬॥

યદ્યધર્મરતઃ સઙ્ગાદસતાં વાજિતેન્દ્રિયઃ ।
કામાત્મા કૃપણો લુબ્ધઃ સ્ત્રૈણો ભૂતવિહિંસકઃ ॥ ૨૭॥

પશૂનવિધિનાઽઽલભ્ય પ્રેતભૂતગણાન્ યજન્ ।
નરકાનવશો જન્તુર્ગત્વા યાત્યુલ્બણં તમઃ ॥ ૨૮॥

કર્માણિ દુઃખોદર્કાણિ કુર્વન્ દેહેન તૈઃ પુનઃ ।
દેહમાભજતે તત્ર કિં સુખં મર્ત્યધર્મિણઃ ॥ ૨૯॥

લોકાનાં લોકપાલાનાં મદ્ભયં કલ્પજીવિનામ્ ।
બ્રહ્મણોઽપિ ભયં મત્તો દ્વિપરાર્ધપરાયુષઃ ॥ ૩૦॥

ગુણાઃ સૃજન્તિ કર્માણિ ગુણોઽનુસૃજતે ગુણાન્ ।
જીવસ્તુ ગુણસંયુક્તો ભુઙ્ક્તે કર્મફલાન્યસૌ ॥ ૩૧॥

યાવત્સ્યાદ્ગુણવૈષમ્યં તાવન્નાનાત્વમાત્મનઃ ।
નાનાત્વમાત્મનો યાવત્પારતન્ત્ર્યં તદૈવ હિ ॥ ૩૨॥

યાવદસ્યાસ્વતન્ત્રત્વં તાવદીશ્વરતો ભયમ્ ।
ય એતત્સમુપાસીરંસ્તે મુહ્યન્તિ શુચાર્પિતાઃ ॥ ૩૩॥

કાલ આત્માગમો લોકઃ સ્વભાવો ધર્મ એવ ચ ।
ઇતિ માં બહુધા પ્રાહુર્ગુણવ્યતિકરે સતિ ॥ ૩૪॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
ગુણેષુ વર્તમાનોઽપિ દેહજેષ્વનપાવૃતઃ ।
ગુણૈર્ન બધ્યતે દેહી બધ્યતે વા કથં વિભો ॥ ૩૫॥

કથં વર્તેત વિહરેત્કૈર્વા જ્ઞાયેત લક્ષણૈઃ ।
કિં ભુઞ્જીતોઽત વિસૃજેચ્છયીતાસીત યાતિ વા ॥ ૩૬॥

એતદચ્યુત મે બ્રૂહિ પ્રશ્નં પ્રશ્નવિદાં વર ।
નિત્યમુક્તો નિત્યબદ્ધઃ એક એવેતિ મે ભ્રમઃ ॥ ૩૭॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકાદશોઽધ્યાયઃ - ૧૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
બદ્ધો મુક્ત ઇતિ વ્યાખ્યા ગુણતો મે ન વસ્તુતઃ ।
ગુણસ્ય માયામૂલત્વાન્ન મે મોક્ષો ન બન્ધનમ્ ॥ ૧॥

શોકમોહૌ સુખં દુઃખં દેહાપત્તિશ્ચ માયયા ।
સ્વપ્નો યથાઽઽત્મનઃ ખ્યાતિઃ સંસૃતિર્ન તુ વાસ્તવી ॥ ૨॥

વિદ્યાવિદ્યે મમ તનૂ વિદ્ધ્યુદ્ધવ શરીરિણામ્ ।
મોક્ષબન્ધકરી આદ્યે માયયા મે વિનિર્મિતે ॥ ૩॥

એકસ્યૈવ મમાંશસ્ય જીવસ્યૈવ મહામતે ।
બન્ધોઽસ્યાવિદ્યયાનાદિર્વિદ્યયા ચ તથેતરઃ ॥ ૪॥

અથ બદ્ધસ્ય મુક્તસ્ય વૈલક્ષણ્યં વદામિ તે ।
વિરુદ્ધધર્મિણોસ્તાત સ્થિતયોરેકધર્મિણિ ॥ ૫॥

સુપર્ણાવેતૌ સદૃશૌ સખાયૌ
યદૃચ્છયૈતૌ કૃતનીડૌ ચ વૃક્ષે ।
એકસ્તયોઃ ખાદતિ પિપ્પલાન્ન-

મન્યો નિરન્નોઽપિ બલેન ભૂયાન્ ॥ ૬॥

આત્માનમન્યં ચ સ વેદ વિદ્વા-
નપિપ્પલાદો ન તુ પિપ્પલાદઃ ।
યોઽવિદ્યયા યુક્ સ તુ નિત્યબદ્ધો
વિદ્યામયો યઃ સ તુ નિત્યમુક્તઃ ॥ ૭॥

દેહસ્થોઽપિ ન દેહસ્થો વિદ્વાન્ સ્વપ્નાદ્યથોત્થિતઃ ।
અદેહસ્થોઽપિ દેહસ્થઃ કુમતિઃ સ્વપ્નદૃગ્યથા ॥ ૮॥

ઇન્દ્રિયૈરિન્દ્રિયાર્થેષુ ગુણૈરપિ ગુણેષુ ચ ।
ગૃહ્યમાણેષ્વહં કુર્યાન્ન વિદ્વાન્ યસ્ત્વવિક્રિયઃ ॥ ૯॥

દૈવાધીને શરીરેઽસ્મિન્ ગુણભાવ્યેન કર્મણા ।
વર્તમાનોઽબુધસ્તત્ર કર્તાસ્મીતિ નિબધ્યતે ॥ ૧૦॥

એવં વિરક્તઃ શયન આસનાટનમજ્જને ।
દર્શનસ્પર્શનઘ્રાણભોજનશ્રવણાદિષુ ॥ ૧૧॥

ન તથા બધ્યતે વિદ્વાન્ તત્ર તત્રાદયન્ ગુણાન્ ।
પ્રકૃતિસ્થોઽપ્યસંસક્તો યથા ખં સવિતાનિલઃ ॥ ૧૨॥

વૈશારદ્યેક્ષયાસઙ્ગશિતયા છિન્નસંશયઃ ।
પ્રતિબુદ્ધ ઇવ સ્વપ્નાન્નાનાત્વાદ્વિનિવર્તતે ॥ ૧૩॥

યસ્ય સ્યુર્વીતસઙ્કલ્પાઃ પ્રાણેન્દ્રિયમનોધિયામ્ ।
વૃત્તયઃ સ વિનિર્મુક્તો દેહસ્થોઽપિ હિ તદ્ગુણૈઃ ॥ ૧૪॥

યસ્યાત્મા હિંસ્યતે હિંસ્રૈર્યેન કિઞ્ચિદ્યદૃચ્છયા ।
અર્ચ્યતે વા ક્વચિત્તત્ર ન વ્યતિક્રિયતે બુધઃ ॥ ૧૫॥

ન સ્તુવીત ન નિન્દેત કુર્વતઃ સાધ્વસાધુ વા ।
વદતો ગુણદોષાભ્યાં વર્જિતઃ સમદૃઙ્મુનિઃ ॥ ૧૬॥

ન કુર્યાન્ન વદેત્કિઞ્ચિન્ન ધ્યાયેત્સાધ્વસાધુ વા ।
આત્મારામોઽનયા વૃત્ત્યા વિચરેજ્જડવન્મુનિઃ ॥ ૧૭॥

શબ્દબ્રહ્મણિ નિષ્ણાતો ન નિષ્ણાયાત્પરે યદિ ।
શ્રમસ્તસ્ય શ્રમફલો હ્યધેનુમિવ રક્ષતઃ ॥ ૧૮॥

ગાં દુગ્ધદોહામસતીં ચ ભાર્યાં

દેહં પરાધીનમસત્પ્રજાં ચ ।
વિત્તં ત્વતીર્થીકૃતમઙ્ગ વાચં
હીનાં મયા રક્ષતિ દુઃખદુઃખી ॥ ૧૯॥

યસ્યાં ન મે પાવનમઙ્ગ કર્મ
સ્થિત્યુદ્ભવપ્રાણનિરોધમસ્ય ।
લીલાવતારેપ્સિતજન્મ વા સ્યા-
દ્વન્ધ્યાં ગિરં તાં બિભૃયાન્ન ધીરઃ ॥ ૨૦॥

એવં જિજ્ઞાસયાપોહ્ય નાનાત્વભ્રમમાત્મનિ ।
ઉપારમેત વિરજં મનો મય્યર્પ્ય સર્વગે ॥ ૨૧॥

યદ્યનીશો ધારયિતું મનો બ્રહ્મણિ નિશ્ચલમ્ ।
મયિ સર્વાણિ કર્માણિ નિરપેક્ષઃ સમાચર ॥ ૨૨॥

શ્રદ્ધાલુર્મે કથાઃ શ‍ૃણ્વન્ સુભદ્રા લોકપાવનીઃ ।
ગાયન્નનુસ્મરન્ કર્મ જન્મ ચાભિનયન્ મુહુઃ ॥ ૨૩॥

મદર્થે ધર્મકામાર્થાનાચરન્ મદપાશ્રયઃ ।
લભતે નિશ્ચલાં ભક્તિં મય્યુદ્ધવ સનાતને ॥ ૨૪॥

સત્સઙ્ગલબ્ધયા ભક્ત્યા મયિ માં ય ઉપાસિતા ।
સ વૈ મે દર્શિતં સદ્ભિરઞ્જસા વિન્દતે પદમ્ ॥ ૨૫॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
સાધુસ્તવોત્તમશ્લોક મતઃ કીદૃગ્વિધઃ પ્રભો ।
ભક્તિસ્ત્વય્યુપયુજ્યેત કીદૃશી સદ્ભિરાદૃતા ॥ ૨૬॥

એતન્મે પુરુષાધ્યક્ષ લોકાધ્યક્ષ જગત્પ્રભો ।
પ્રણતાયાનુરક્તાય પ્રપન્નાય ચ કથ્યતામ્ ॥ ૨૭॥

ત્વં બ્રહ્મ પરમં વ્યોમ પુરુષઃ પ્રકૃતેઃ પરઃ ।
અવતીર્ણોઽસિ ભગવન્ સ્વેચ્છોપાત્તપૃથગ્વપુઃ ॥ ૨૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
કૃપાલુરકૃતદ્રોહસ્તિતિક્ષુઃ સર્વદેહિનામ્ ।
સત્યસારોઽનવદ્યાત્મા સમઃ સર્વોપકારકઃ ॥ ૨૯॥

કામૈરહતધીર્દાન્તો મૃદુઃ શુચિરકિઞ્ચનઃ ।

અનીહો મિતભુક્શાન્તઃ સ્થિરો મચ્છરણો મુનિઃ ॥ ૩૦॥

અપ્રમત્તો ગભીરાત્મા ધૃતિમાઞ્જિતષડ્ગુણઃ ।
અમાની માનદઃ કલ્પો મૈત્રઃ કારુણિકઃ કવિઃ ॥ ૩૧॥

આજ્ઞાયૈવં ગુણાન્ દોષાન્ મયાऽऽદિષ્ટાનપિ સ્વકાન્ ।
ધર્માન્ સન્ત્યજ્ય યઃ સર્વાન્ માં ભજેત સ સત્તમઃ ॥ ૩૨॥

જ્ઞાત્વાજ્ઞાત્વાથ યે વૈ માં યાવાન્ યશ્ચાસ્મિ યાદૃશઃ ।
ભજન્ત્યનન્યભાવેન તે મે ભક્તતમા મતાઃ ॥ ૩૩॥

મલ્લિઙ્ગમદ્ભક્તજનદર્શનસ્પર્શનાર્ચનમ્ ।
પરિચર્યા સ્તુતિઃ પ્રહ્વગુણકર્માનુકીર્તનમ્ ॥ ૩૪॥

મત્કથાશ્રવણે શ્રદ્ધા મદનુધ્યાનમુદ્ધવ ।
સર્વલાભોપહરણં દાસ્યેનાત્મનિવેદનમ્ ॥ ૩૫॥

મજ્જન્મકર્મકથનં મમ પર્વાનુમોદનમ્ ।
ગીતતાણ્ડવવાદિત્રગોષ્ઠીભિર્મદ્ગૃહોત્સવઃ ॥ ૩૬॥

યાત્રા બલિવિધાનં ચ સર્વવાર્ષિકપર્વસુ ।
વૈદિકી તાન્ત્રિકી દીક્ષા મદીયવ્રતધારણમ્ ॥ ૩૭॥

મમાર્ચાસ્થાપને શ્રદ્ધા સ્વતઃ સંહત્ય ચોદ્યમઃ ।
ઉદ્યાનોપવનાક્રીડપુરમન્દિરકર્મણિ ॥ ૩૮॥

સમ્માર્જનોપલેપાભ્યાં સેકમણ્ડલવર્તનૈઃ ।
ગૃહશુશ્રૂષણં મહ્યં દાસવદ્યદમાયયા ॥ ૩૯॥

અમાનિત્વમદમ્ભિત્વં કૃતસ્યાપરિકીર્તનમ્ ।
અપિ દીપાવલોકં મે નોપયુઞ્જ્યાન્નિવેદિતમ્ ॥ ૪૦॥

યદ્યદિષ્ટતમં લોકે યચ્ચાતિપ્રિયમાત્મનઃ ।
તત્તન્નિવેદયેન્મહ્યં તદાનન્ત્યાય કલ્પતે ॥ ૪૧॥

સૂર્યોऽગ્નિર્બ્રાહ્મણો ગાવો વૈષ્ણવઃ ખં મરુજ્જલમ્ ।
ભૂરાત્મા સર્વભૂતાનિ ભદ્રપૂજાપદાનિ મે ॥ ૪૨॥

સૂર્યે તુ વિદ્યયા ત્રય્યા હવિષાગ્નૌ યજેત મામ્ ।
આતિથ્યેન તુ વિપ્રાગ્ર્યે ગોષ્વઙ્ગ યવસાદિના ॥ ૪૩॥

વૈષ્ણવે બન્ધુસત્કૃત્યા હૃદિ ખે ધ્યાનનિષ્ઠયા ।
વાયૌ મુખ્યધિયા તોયે દ્રવ્યૈસ્તોયપુરસ્કૃતૈઃ ॥ ૪૪॥

સ્થણ્ડિલે મન્ત્રહૃદયૈર્ભોગૈરાત્માનમાત્મનિ ।
ક્ષેત્રજ્ઞં સર્વભૂતેષુ સમત્વેન યજેત મામ્ ॥ ૪૫॥

ધિષ્ણ્યેષ્વેષ્વિતિ મદ્રૂપં શઙ્ખચક્રગદામ્બુજૈઃ ।
યુક્તં ચતુર્ભુજં શાન્તં ધ્યાયન્નર્ચેત્સમાહિતઃ ॥ ૪૬॥

ઇષ્ટાપૂર્તેન મામેવં યો યજેત સમાહિતઃ ।
લભતે મયિ સદ્ભક્તિં મત્સ્મૃતિઃ સાધુસેવયા ॥ ૪૭॥

પ્રાયેણ ભક્તિયોગેન સત્સઙ્ગેન વિનોદ્ધવ ।
નોપાયો વિદ્યતે સધ્ર્યઙ્ પ્રાયણં હિ સતામહમ્ ॥ ૪૮॥

અથૈતત્પરમં ગુહ્યં શ‌ૃણ્વતો યદુનન્દન ।
સુગોપ્યમપિ વક્ષ્યામિ ત્વં મે ભૃત્યઃ સુહૃત્સખા ॥ ૪૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે એકાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વાદશોઽધ્યાયઃ - ૧૨ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ન રોધયતિ માં યોગો ન સાઙ્ખ્યં ધર્મ એવ ચ ।
ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો નેષ્ટાપૂર્તં ન દક્ષિણા ॥ ૧॥

વ્રતાનિ યજ્ઞશ્છન્દાંસિ તીર્થાનિ નિયમા યમાઃ ।
યથાવરુન્ધે સત્સઙ્ગઃ સર્વસઙ્ગાપહો હિ મામ્ ॥ ૨॥

સત્સઙ્ગેન હિ દૈતેયા યાતુધાના મૃગાઃ ખગાઃ ।
ગન્ધર્વાપ્સરસો નાગાઃ સિદ્ધાશ્ચારણગુહ્યકાઃ ॥ ૩॥

વિદ્યાધરા મનુષ્યેષુ વૈશ્યાઃ શૂદ્રાઃ સ્ત્રિયોઽન્ત્યજાઃ ।
રજસ્તમઃપ્રકૃતયસ્તસ્મિંસ્તસ્મિન્ યુગેઽનઘ ॥ ૪॥

બહવો મત્પદં પ્રાપ્તાસ્ત્વાષ્ટ્રકાયાધવાદયઃ ।
વૃષપર્વા બલિર્બાણો મયશ્ચાથ વિભીષણઃ ॥ ૫॥

સુગ્રીવો હનુમાન્ ઋક્ષો ગજો ગૃધ્રો વણિક્પથઃ ।
વ્યાધઃ કુબ્જા વ્રજે ગોપ્યો યજ્ઞપત્ન્યસ્તથાપરે ॥ ૬॥

તે નાધીતશ્રુતિગણા નોપાસિતમહત્તમાઃ ।
અવ્રતાઽતપ્તતપસઃ સત્સઙ્ગાન્મામુપાગતાઃ ॥ ૭॥

કેવલેન હિ ભાવેન ગોપ્યો ગાવો નગા મૃગાઃ ।
યેઽન્યે મૂઢધિયો નાગાઃ સિદ્ધા મામીયુરઞ્જસા ॥ ૮॥

યં ન યોગેન સાઙ્ખ્યેન દાનવ્રતતપોઽધ્વરૈઃ ।
વ્યાખ્યાસ્વાધ્યાયસન્ન્યાસૈઃ પ્રાપ્નુયાદ્યત્નવાનપિ ॥ ૯॥

રામેણ સાર્ધં મથુરાં પ્રણીતે
શ્વાફલ્કિના મય્યનુરક્તચિત્તાઃ ।
વિગાઢભાવેન ન મે વિયોગ-
તીવ્રાધયોઽન્યં દદૃશુઃ સુખાય ॥ ૧૦॥

તાસ્તાઃ ક્ષપાઃ પ્રેષ્ઠતમેન નીતા
મયૈવ વૃન્દાવનગોચરેણ ।
ક્ષણાર્ધવત્તાઃ પુનરઙ્ગ તાસાં
હીના મયા કલ્પસમા બભૂવુઃ ॥ ૧૧॥

તા નાવિદન્ મય્યનુષઙ્ગબદ્ધ-
ધિયઃ સ્વમાત્માનમદસ્તથેદમ્ ।
યથા સમાધૌ મુનયોઽબ્ધિતોયે
નદ્યઃ પ્રવિષ્ટા ઇવ નામરૂપે ॥ ૧૨॥

મત્કામા રમણં જારમસ્વરૂપવિદોઽબલાઃ ।
બ્રહ્મ માં પરમં પ્રાપુઃ સઙ્ગાચ્છતસહસ્રશઃ ॥ ૧૩॥

તસ્માત્ત્વમુદ્ધવોત્સૃજ્ય ચોદનાં પ્રતિચોદનામ્ ।
પ્રવૃત્તં ચ નિવૃત્તં ચ શ્રોતવ્યં શ્રુતમેવ ચ ॥ ૧૪॥

મામેકમેવ શરણમાત્માનં સર્વદેહિનામ્ ।
યાહિ સર્વાત્મભાવેન મયા સ્યા હ્યકુતોભયઃ ॥ ૧૫॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
સંશયઃ શૃણ્વતો વાચં તવ યોગેશ્વરેશ્વર ।
ન નિવર્તત આત્મસ્થો યેન ભ્રામ્યતિ મે મનઃ ॥ ૧૬॥

શ્રીભગવાનુવાચ
સ એષ જીવો વિવરપ્રસૂતિઃ
પ્રાણેન ઘોષેણ ગુહાં પ્રવિષ્ટઃ ।
મનોમયં સૂક્ષ્મમુપેત્ય રૂપં
માત્રા સ્વરો વર્ણ ઇતિ સ્થવિષ્ઠઃ ॥ ૧૭॥

યથાનલઃ ખેઽનિલબન્ધુરુષ્મા
બલેન દારુણ્યધિમથ્યમાનઃ ।
અણુઃ પ્રજાતો હવિષા સમિધ્યતે
તથૈવ મે વ્યક્તિરિયં હિ વાણી ॥ ૧૮॥

એવં ગદિઃ કર્મગતિર્વિસર્ગો
ઘ્રાણો રસો દૃક્સ્પર્શઃ શ્રુતિશ્ચ ।
સઙ્કલ્પવિજ્ઞાનમથાભિમાનઃ
સૂત્રં રજઃસત્ત્વતમોવિકારઃ ॥ ૧૯॥

અયં હિ જીવસ્ત્રિવૃદબ્જયોનિ-
રવ્યક્ત એકો વયસા સ આદ્યઃ ।
વિશ્લિષ્ટશક્તિર્બહુધેવ ભાતિ
બીજાનિ યોનિં પ્રતિપદ્ય યદ્વત્ ॥ ૨૦॥

યસ્મિન્નિદં પ્રોતમશેષમોતં
પટો યથા તન્તુવિતાનસંસ્થઃ ।
ય એષ સંસારતરુઃ પુરાણઃ
કર્માત્મકઃ પુષ્પફલે પ્રસૂતે ॥ ૨૧॥

દ્વે અસ્ય બીજે શતમૂલસ્ત્રિનાલઃ
પઞ્ચસ્કન્ધઃ પઞ્ચરસપ્રસૂતિઃ ।
દશૈકશાખો દ્વિસુપર્ણનીડ-
સ્ત્રિવલ્કલો દ્વિફલોઽર્કં પ્રવિષ્ટઃ ॥ ૨૨॥

અદન્તિ ચૈકં ફલમસ્ય ગૃધ્રા

ગ્રામેચરા એકમરણ્યવાસાઃ ।
હંસા ય એકં બહુરૂપમિજ્યૈ-
ર્માયામયં વેદ સ વેદ વેદમ્ ॥ ૨૩॥

એવં ગુરૂપાસનયૈકભક્ત્યા
વિદ્યાકુઠારેણ શિતેન ધીરઃ
વિવૃશ્ચ્ય જીવાશયમપ્રમત્તઃ
સમ્પદ્ય ચાત્માનમથ ત્યજાસ્ત્રમ્ ॥ ૨૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ત્રયોદશોઽધ્યાદશોયઃ - ૧૩ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ગુણા બુદ્ધેર્ન ચાત્મનઃ ।
સત્ત્વેનાન્યતમૌ હન્યાત્સત્ત્વં સત્ત્વેન ચૈવ હિ ॥ ૧॥

સત્ત્વાદ્ધર્મો ભવેદ્વૃદ્ધાત્પુંસો મદ્ભક્તિલક્ષણઃ ।
સાત્ત્વિકોપાસયા સત્ત્વં તતો ધર્મઃ પ્રવર્તતે ॥ ૨॥

ધર્મો રજસ્તમો હન્યાત્સત્ત્વવૃદ્ધિરનુત્તમઃ ।
આશુ નશ્યતિ તન્મૂલો હ્યધર્મ ઉભયે હતે ॥ ૩॥

આગમોઽપઃ પ્રજા દેશઃ કાલઃ કર્મ ચ જન્મ ચ ।
ધ્યાનં મન્ત્રોઽથ સંસ્કારો દશૈતે ગુણહેતવઃ ॥ ૪॥

તત્તત્સાત્ત્વિકમેવૈષાં યદ્યદ્વૃદ્ધાઃ પ્રચક્ષતે ।
નિન્દન્તિ તામસં તત્તદ્રાજસં તદુપેક્ષિતમ્ ॥ ૫॥

સાત્ત્વિકાન્યેવ સેવેત પુમાન્ સત્ત્વવિવૃદ્ધયે ।
તતો ધર્મસ્તતો જ્ઞાનં યાવત્સ્મૃતિરપોહનમ્ ॥ ૬॥

વેણુસઙ્ઘર્ષજો વહ્નિર્દગ્ધ્વા શામ્યતિ તદ્વનમ્ ।

એવં ગુણવ્યત્યયજો દેહઃ શામ્યતિ તત્ક્રિયઃ ॥ ૭॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
વિદન્તિ મર્ત્યાઃ પ્રાયેણ વિષયાન્ પદમાપદામ્ ।
તથાપિ ભુઞ્જતે કૃષ્ણ તત્કથં શ્વખરાજવત્ ॥ ૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
અહમિત્યન્યથા બુદ્ધિઃ પ્રમત્તસ્ય યથા હૃદિ ।
ઉત્સર્પતિ રજો ઘોરં તતો વૈકારિકં મનઃ ॥ ૯॥

રજોયુક્તસ્ય મનસઃ સઙ્કલ્પઃ સવિકલ્પકઃ ।
તતઃ કામો ગુણધ્યાનાદ્દુઃસહઃ સ્યાદ્ધિ દુર્મતેઃ ॥ ૧૦॥

કરોતિ કામવશગઃ કર્માણ્યવિજિતેન્દ્રિયઃ ।
દુઃખોદર્કાણિ સમ્પશ્યન્ રજોવેગવિમોહિતઃ ॥ ૧૧॥

રજસ્તમોભ્યાં યદપિ વિદ્વાન્ વિક્ષિપ્તધીઃ પુનઃ ।
અતન્દ્રિતો મનો યુઞ્જન્ દોષદૃષ્ટિર્ન સજ્જતે ॥ ૧૨॥

અપ્રમત્તોઽનુયુઞ્જીત મનો મય્યર્પયઞ્છનૈઃ ।
અનિર્વિણ્ણો યથા કાલં જિતશ્વાસો જિતાસનઃ ॥ ૧૩॥

એતાવાન્ યોગ આદિષ્ટો મચ્છિષ્યૈઃ સનકાદિભિઃ ।
સર્વતો મન આકૃષ્ય મય્યદ્ધાવેશ્યતે યથા ॥ ૧૪॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
યદા ત્વં સનકાદિભ્યો યેન રૂપેણ કેશવ ।
યોગમાદિષ્ટવાનેતદ્રૂપમિચ્છામિ વેદિતુમ્ ॥ ૧૫॥

શ્રીભગવાનુવાચ
પુત્રા હિરણ્યગર્ભસ્ય માનસાઃ સનકાદયઃ ।
પપ્રચ્છુઃ પિતરં સૂક્ષ્માં યોગસ્યૈકાન્તિકીં ગતિમ્ ॥ ૧૬॥

સનકાદય ઊચુઃ
ગુણેષ્વાવિશતે ચેતો ગુણાશ્ચેતસિ ચ પ્રભો ।
કથમન્યોન્યસન્ત્યાગો મુમુક્ષોરતિતિતીર્ષોઃ ॥ ૧૭॥

શ્રીભગવાનુવાચ
એવં પૃષ્ટો મહાદેવઃ સ્વયમ્ભૂર્ભૂતભાવનઃ ।

ધ્યાયમાનઃ પ્રશ્નબીજં નાભ્યપદ્યત કર્મધીઃ ॥ ૧૮॥

સ મામચિન્તયદ્દેવઃ પ્રશ્નપારતિતીર્ષયા ।
તસ્યાહં હંસરૂપેણ સકાશમગમં તદા ॥ ૧૯॥

દૃષ્ટ્વા માં ત ઉપવ્રજ્ય કૃત્વા પાદાભિવન્દનમ્ ।
બ્રહ્માણમગ્રતઃ કૃત્વા પપ્રચ્છુઃ કો ભવાનિતિ ॥ ૨૦॥

ઇત્યહં મુનિભિઃ પૃષ્ટસ્તત્ત્વજિજ્ઞાસુભિસ્તદા ।
યદવોચમહં તેભ્યસ્તદુદ્ધવ નિબોધ મે ॥ ૨૧॥

વસ્તુનો યદ્યનાનાત્વમાત્મનઃ પ્રશ્ન ઈદૃશઃ ।
કથં ઘટેત વો વિપ્રા વક્તુર્વા મે ક આશ્રયઃ ॥ ૨૨॥

પઞ્ચાત્મકેષુ ભૂતેષુ સમાનેષુ ચ વસ્તુતઃ ।
કો ભવાનિતિ વઃ પ્રશ્નો વાચારમ્ભો હ્યનર્થકઃ ॥ ૨૩॥

મનસા વચસા દૃષ્ટ્યા ગૃહ્યતેઽન્યૈરપીન્દ્રિયૈઃ ।
અહમેવ ન મત્તોઽન્યદિતિ બુધ્યધ્વમઞ્જસા ॥ ૨૪॥

ગુણેષ્વાવિશતે ચેતો ગુણાશ્ચેતસિ ચ પ્રજાઃ ।
જીવસ્ય દેહ ઉભયં ગુણાશ્ચેતો મદાત્મનઃ ॥ ૨૫॥

ગુણેષુ ચાવિશચ્ચિત્તમભીક્ષ્ણં ગુણસેવયા ।
ગુણાશ્ચ ચિત્તપ્રભવા મદ્રૂપ ઉભયં ત્યજેત્ ॥ ૨૬॥

જાગ્રત્સ્વપ્નઃ સુષુપ્તં ચ ગુણતો બુદ્ધિવૃત્તયઃ ।
તાસાં વિલક્ષણો જીવઃ સાક્ષિત્વેન વિનિશ્ચિતઃ ॥ ૨૭॥

યર્હિ સંસૃતિબન્ધોઽયમાત્મનો ગુણવૃત્તિદઃ ।
મયિ તુર્યે સ્થિતો જહ્યાત્ત્યાગસ્તદ્ગુણચેતસામ્ ॥ ૨૮॥

અહઙ્કારકૃતં બન્ધમાત્મનોઽર્થવિપર્યયમ્ ।
વિદ્વાન્ નિર્વિદ્ય સંસારચિન્તાં તુર્યે સ્થિતસ્ત્યજેત્ ॥ ૨૯॥

યાવન્નાનાર્થધીઃ પુંસો ન નિવર્તેત યુક્તિભિઃ ।
જાગર્ત્યપિ સ્વપન્નજ્ઞઃ સ્વપ્ને જાગરણં યથા ॥ ૩૦॥

અસત્ત્વાદાત્મનોઽન્યેષાં ભાવાનાં તત્કૃતા ભિદા ।
ગતયો હેતવશ્ચાસ્ય મૃષા સ્વપ્નદૃશો યથા ॥ ૩૧॥

યો જાગરે બહિરનુક્ષણધર્મિણોઽર્થાન્
ભુઙ્ક્તે સમસ્તકરણૈર્હૃદિ તત્સદૃક્ષાન્ ।
સ્વપ્ને સુષુપ્ત ઉપસંહરતે સ એકઃ
સ્મૃત્યન્વયાત્ત્રિગુણવૃત્તિદૃગિન્દ્રિયેશઃ ॥ ૩૨॥

એવં વિમૃશ્ય ગુણતો મનસસ્ત્ર્યવસ્થા
મન્માયયા મયિ કૃતા ઇતિ નિશ્ચિતાર્થાઃ ।
સઞ્છિદ્ય હાર્દમનુમાનસદુક્તિતીક્ષ્ણ-
જ્ઞાનાસિના ભજત માખિલસંશયાધિમ્ ॥ ૩૩॥

ઈક્ષેત વિભ્રમમિદં મનસો વિલાસં
દૃષ્ટં વિનષ્ટમતિલોલમલાતચક્રમ્ ।
વિજ્ઞાનમેકમુરુધેવ વિભાતિ માયા
સ્વપ્નસ્ત્રિધા ગુણવિસર્ગકૃતો વિકલ્પઃ ॥ ૩૪॥

દૃષ્ટિં તતઃ પ્રતિનિવર્ત્ય નિવૃત્તતૃષ્ણ-
સ્તૂષ્ણીં ભવેન્નિજસુખાનુભવો નિરીહઃ ।
સન્દૃશ્યતે ક્વ ચ યદીદમવસ્તુબુદ્ધ્યા
ત્યક્તં ભ્રમાય ન ભવેત્સ્મૃતિરાનિપાતાત્ ॥ ૩૫॥

દેહં ચ નશ્વરમવસ્થિતમુત્થિતં વા
સિદ્ધો ન પશ્યતિ યતોઽધ્યગમત્સ્વરૂપમ્ ।
દૈવાદપેતમુત દૈવવશાદુપેતં
વાસો યથા પરિકૃતં મદિરામદાન્ધઃ ॥ ૩૬॥

દેહોઽપિ દૈવવશગઃ ખલુ કર્મ યાવત્
સ્વારમ્ભકં પ્રતિસમીક્ષત એવ સાસુઃ ।
તં સ પ્રપઞ્ચમધિરૂઢસમાધિયોગઃ
સ્વાપ્નં પુનર્ન ભજતે પ્રતિબુદ્ધવસ્તુઃ ॥ ૩૭॥

મયૈતદુક્તં વો વિપ્રા ગુહ્યં યત્સાઙ્ખ્યયોગયોઃ ।
જાનીત માઽઽગતં યજ્ઞં યુષ્મદ્ધર્મવિવક્ષયા ॥ ૩૮॥

અહં યોગસ્ય સાઙ્ખ્યસ્ય સત્યસ્યર્તસ્ય તેજસઃ ।
પરાયણં દ્વિજશ્રેષ્ઠાઃ શ્રિયઃકીર્તેર્દમસ્ય ચ ॥ ૩૯॥

માં ભજન્તિ ગુણાઃ સર્વે નિર્ગુણં નિરપેક્ષકમ્ ।

સુહૃદં પ્રિયમાત્માનં સામ્યાસઙ્ગાદયોગુણાઃ ॥ ૪૦॥

ઇતિ મે છિન્નસન્દેહા મુનયઃ સનકાદયઃ ।
સભાજયિત્વા પરયા ભક્ત્યાગૃણત સંસ્તવૈઃ ॥ ૪૧॥

તૈરહં પૂજિતઃ સમ્યક્ સંસ્તુતઃ પરમર્ષિભિઃ ।
પ્રત્યેયાય સ્વકં ધામ પશ્યતઃ પરમેષ્ઠિનઃ ॥ ૪૨॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ - ૧૪ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
વદન્તિ કૃષ્ણ શ્રેયાંસિ બહૂનિ બ્રહ્મવાદિનઃ ।
તેષાં વિકલ્પપ્રાધાન્યમુતાહો એકમુખ્યતા ॥ ૧॥

ભવતોદાહૃતઃ સ્વામિન્ ભક્તિયોગોઽનપેક્ષિતઃ ।
નિરસ્ય સર્વતઃ સઙ્ગં યેન ત્વય્યાવિશેન્મનઃ ॥ ૨॥

શ્રીભગવાનુવાચ
કાલેન નષ્ટા પ્રલયે વાણીયં વેદસંજ્ઞિતા ।
મયાઽઽદૌ બ્રહ્મણે પ્રોક્તા ધર્મો યસ્યાં મદાત્મકઃ ॥ ૩॥

તેન પ્રોક્તા ચ પુત્રાય મનવે પૂર્વજાય સા ।
તતો ભૃગ્વાદયોઽગૃહ્ણન્ સપ્ત બ્રહ્મમહર્ષયઃ ॥ ૪॥

તેભ્યઃ પિતૃભ્યસ્તત્પુત્રા દેવદાનવગુહ્યકાઃ ।
મનુષ્યાઃ સિદ્ધગન્ધર્વાઃ સવિદ્યાધરચારણાઃ ॥ ૫॥

કિન્દેવાઃ કિન્નરા નાગા રક્ષઃ કિમ્પુરુષાદયઃ ।
બહ્વ્યસ્તેષાં પ્રકૃતયો રજઃસત્ત્વતમોભુવઃ ॥ ૬॥

યાભિર્ભૂતાનિ ભિદ્યન્તે ભૂતાનાં પતયસ્તથા ।
યથાપ્રકૃતિ સર્વેષાં ચિત્રા વાચઃ સ્રવન્તિ હિ ॥ ૭॥

એવં પ્રકૃતિવૈચિત્ર્યાદ્ભિદ્યન્તે મતયો નૃણામ્ ।
પારમ્પર્યેણ કેષાઞ્ચિત્પાખણ્ડમતયોઽપરે ॥ ૮॥

મન્માયામોહિતધિયઃ પુરુષાઃ પુરુષર્ષભ ।
શ્રેયો વદન્ત્યનેકાન્તં યથાકર્મ યથારુચિ ॥ ૯॥

ધર્મમેકે યશશ્ચાન્યે કામં સત્યં દમં શમમ્ ।
અન્યે વદન્તિ સ્વાર્થં વા ઐશ્વર્યં ત્યાગભોજનમ્ ।
કેચિદ્યજ્ઞતપો દાનં વ્રતાનિ નિયમાન્ યમાન્ ॥ ૧૦॥

આદ્યન્તવન્ત એવૈષાં લોકાઃ કર્મવિનિર્મિતાઃ ।
દુઃખોદર્કાસ્તમોનિષ્ઠાઃ ક્ષુદ્રાનન્દાઃ શુચાર્પિતાઃ ॥ ૧૧॥

મય્યર્પિતાત્મનઃ સભ્ય નિરપેક્ષસ્ય સર્વતઃ ।
મયાઽઽત્મના સુખં યત્તત્કુતઃ સ્યાદ્વિષયાત્મનામ્ ॥ ૧૨॥

અકિઞ્ચનસ્ય દાન્તસ્ય શાન્તસ્ય સમચેતસઃ ।
મયા સન્તુષ્ટમનસઃ સર્વાઃ સુખમયા દિશઃ ॥ ૧૩॥

ન પારમેષ્ઠ્યં ન મહેન્દ્રધિષ્ણ્યં
ન સાર્વભૌમં ન રસાધિપત્યમ્ ।
ન યોગસિદ્ધીરપુનર્ભવં વા
મય્યર્પિતાત્મેચ્છતિ મદ્વિનાન્યત્ ॥ ૧૪॥

ન તથા મે પ્રિયતમ આત્મયોનિર્ન શઙ્કરઃ ।
ન ચ સઙ્કર્ષણો ન શ્રીર્નૈવાત્મા ચ યથા ભવાન્ ॥ ૧૫॥

નિરપેક્ષં મુનિં શાન્તં નિર્વૈરં સમદર્શનમ્ ।
અનુવ્રજામ્યહં નિત્યં પૂયેયેત્યઙ્ઘ્રિરેણુભિઃ ॥ ૧૬॥

નિષ્કિઞ્ચના મય્યનુરક્તચેતસઃ
શાન્તા મહાન્તોઽખિલજીવવત્સલાઃ ।
કામૈરનાલબ્ધધિયો જુષન્તિ યત્
તન્નૈરપેક્ષ્યં ન વિદુઃ સુખં મમ ॥ ૧૭॥

બાધ્યમાનોઽપિ મદ્ભક્તો વિષયૈરજિતેન્દ્રિયઃ ।
પ્રાયઃ પ્રગલ્ભયા ભક્ત્યા વિષયૈર્નાભિભૂયતે ॥ ૧૮॥

યથાગ્નિઃ સુસમૃદ્ધાર્ચિઃ કરોત્યેધાંસિ ભસ્મસાત્ ।
તથા મદ્વિષયા ભક્તિરુદ્ધવૈનાંસિ કૃત્સ્નશઃ ॥ ૧૯॥

ન સાધયતિ માં યોગો ન સાઙ્ખ્યં ધર્મ ઉદ્ધવ ।
ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો યથા ભક્તિર્મમોર્જિતા ॥ ૨૦॥

ભક્ત્યાહમેકયા ગ્રાહ્યઃ શ્રદ્ધયાઽઽત્મા પ્રિયઃ સતામ્ ।
ભક્તિઃ પુનાતિ મન્નિષ્ઠા શ્વપાકાનપિ સમ્ભવાત્ ॥ ૨૧॥

ધર્મઃ સત્યદયોપેતો વિદ્યા વા તપસાન્વિતા ।
મદ્ભક્ત્યાપેતમાત્માનં ન સમ્યક્ પ્રપુનાતિ હિ ॥ ૨૨॥

કથં વિના રોમહર્ષં દ્રવતા ચેતસા વિના ।
વિનાનન્દાશ્રુકલયા શુધ્યેદ્ભક્ત્યા વિનાઽઽશયઃ ॥ ૨૩॥

વાગ્ગદ્ગદા દ્રવતે યસ્ય ચિત્તં
રુદત્યભીક્ષ્ણં હસતિ ક્વચિચ્ચ ।
વિલજ્જ ઉદ્ગાયતિ નૃત્યતે ચ
મદ્ભક્તિયુક્તો ભુવનં પુનાતિ ॥ ૨૪॥

યથાગ્નિના હેમ મલં જહાતિ
ધ્માતં પુનઃ સ્વં ભજતે ચ રૂપમ્ ।
આત્મા ચ કર્માનુશયં વિધૂય
મદ્ભક્તિયોગેન ભજત્યથો મામ્ ॥ ૨૫॥

યથા યથાઽઽત્મા પરિમૃજ્યતેઽસૌ
મત્પુણ્યગાથાશ્રવણાભિધાનૈઃ ।
તથા તથા પશ્યતિ વસ્તુ સૂક્ષ્મં
ચક્ષુર્યથૈવાઞ્જનસમ્પ્રયુક્તમ્ ॥ ૨૬॥

વિષયાન્ ધ્યાયતશ્ચિત્તં વિષયેષુ વિષજ્જતે ।
મામનુસ્મરતશ્ચિત્તં મય્યેવ પ્રવિલીયતે ॥ ૨૭॥

તસ્માદસદભિધ્યાનં યથા સ્વપ્નમનોરથમ્ ।
હિત્વા મયિ સમાધત્સ્વ મનો મદ્ભાવભાવિતમ્ ॥ ૨૮॥

સ્ત્રીણાં સ્ત્રીસઙ્ગિનાં સઙ્ગં ત્યક્ત્વા દૂરત આત્મવાન્ ।
ક્ષેમે વિવિક્ત આસીનશ્ચિન્તયેન્મામતન્દ્રિતઃ ॥ ૨૯॥

ન તથાસ્ય ભવેત્ક્લેશો બન્ધશ્ચાન્યપ્રસઙ્ગતઃ ।
યોષિત્સઙ્ગાદ્યથા પુંસો યથા તત્સઙ્ગિસઙ્ગતઃ ॥ ૩૦॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
યથા ત્વામરવિન્દાક્ષ યાદૃશં વા યદાત્મકમ્ ।
ધ્યાયેન્મુમુક્ષુરેતન્મે ધ્યાનં ત્વં વક્તુમર્હસિ ॥ ૩૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ
સમ આસન આસીનઃ સમકાયો યથાસુખમ્ ।
હસ્તાવુત્સઙ્ગ આધાય સ્વનાસાગ્રકૃતેક્ષણઃ ॥ ૩૨॥

પ્રાણસ્ય શોધયેન્માર્ગં પૂરકુમ્ભકરેચકૈઃ ।
વિપર્યયેણાપિ શનૈરભ્યસેન્નિર્જિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૩૩॥

હૃદ્યવિચ્છિન્નમોઙ્કારં ઘણ્ટાનાદં બિસોર્ણવત્ ।
પ્રાણેનોદીર્ય તત્રાથ પુનઃ સંવેશયેત્સ્વરમ્ ॥ ૩૪॥

એવં પ્રણવસંયુક્તં પ્રાણમેવ સમભ્યસેત્ ।
દશકૃત્વસ્ત્રિષવણં માસાદર્વાગ્જિતાનિલઃ ॥ ૩૫॥

હૃત્પુણ્ડરીકમન્તઃસ્થમૂર્ધ્વનાલમધોમુખમ્ ।
ધ્યાત્વોર્ધ્વમુખમુન્નિદ્રમષ્ટપત્રં સકર્ણિકમ્ ॥ ૩૬॥

કર્ણિકાયાં ન્યસેત્સૂર્યસોમાગ્નીનુત્તરોત્તરમ્ ।
વહ્નિમધ્યે સ્મરેદ્રૂપં મમૈતદ્ધ્યાનમઙ્ગલમ્ ॥ ૩૭॥

સમં પ્રશાન્તં સુમુખં દીર્ઘચારુચતુર્ભુજમ્ ।
સુચારુસુન્દરગ્રીવં સુકપોલં શુચિસ્મિતમ્ ॥ ૩૮॥

સમાનકર્ણવિન્યસ્તસ્ફુરન્મકરકુણ્ડલમ્ ।
હેમામ્બરં ઘનશ્યામં શ્રીવત્સશ્રીનિકેતનમ્ ॥ ૩૯॥

શઙ્ખચક્રગદાપદ્મવનમાલાવિભૂષિતમ્ ।
નૂપુરૈર્વિલસત્પાદં કૌસ્તુભપ્રભયા યુતમ્ ॥ ૪૦॥

દ્યુમત્કિરીટકટકકટિસૂત્રાઙ્ગદાયુતમ્ ।
સર્વાઙ્ગસુન્દરં હૃદ્યં પ્રસાદસુમુખેક્ષણમ્ ॥ ૪૧॥

સુકુમારમભિધ્યાયેત્સર્વાઙ્ગેષુ મનો દધત્ ।
ઇન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેભ્યો મનસાઽઽકૃષ્ય તન્મનઃ ।

બુદ્ધ્યા સારથિના ધીરઃ પ્રણયેન્મયિ સર્વતઃ ॥ ૪૨॥

તત્સર્વવ્યાપકં ચિત્તમાકૃષ્યૈકત્ર ધારયેત્ ।
નાન્યાનિ ચિન્તયેદ્ભૂયઃ સુસ્મિતં ભાવયેન્મુખમ્ ॥ ૪૩॥

તત્ર લબ્ધપદં ચિત્તમાકૃષ્ય વ્યોમ્નિ ધારયેત્ ।
તચ્ચ ત્યક્ત્વા મદારોહો ન કિઞ્ચિદપિ ચિન્તયેત્ ॥ ૪૪॥

એવં સમાહિતમતિર્મામેવાત્માનમાત્મનિ ।
વિચષ્ટે મયિ સર્વાત્મન્ જ્યોતિર્જ્યોતિષિ સંયુતમ્ ॥ ૪૫॥

ધ્યાનેનેત્થં સુતીવ્રેણ યુઞ્જતો યોગિનો મનઃ ।
સંયાસ્યત્યાશુ નિર્વાણં દ્રવ્યજ્ઞાનક્રિયાભ્રમઃ ॥ ૪૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચદશોઽધ્યાયઃ - ૧૫ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
જિતેન્દ્રિયસ્ય યુક્તસ્ય જિતશ્વાસસ્ય યોગિનઃ ।
મયિ ધારયતશ્ચેત ઉપતિષ્ઠન્તિ સિદ્ધયઃ ॥ ૧॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
કયા ધારણયા કા સ્વિત્કથં વા સિદ્ધિરચ્યુત ।
કતિ વા સિદ્ધયો બ્રૂહિ યોગિનાં સિદ્ધિદો ભવાન્ ॥ ૨॥

શ્રીભગવાનુવાચ
સિદ્ધયોઽષ્ટાદશ પ્રોક્તા ધારણાયોગપારગૈઃ ।
તાસામષ્ટૌ મત્પ્રધાના દશૈવ ગુણહેતવઃ ॥ ૩॥

અણિમા મહિમા મૂર્તેર્લઘિમા પ્રાપ્તિરિન્દ્રિયૈઃ ।
પ્રાકામ્યં શ્રુતદૃષ્ટેષુ શક્તિપ્રેરણમીશિતા ॥ ૪॥

ગુણેષ્વસઙ્ગો વશિતા યત્કામસ્તદવસ્યતિ ।

એતા મે સિદ્ધયઃ સૌમ્ય અષ્ટાવૌત્પત્તિકા મતાઃ ॥ ૫॥

અનૂર્મિમત્ત્વં દેહેઽસ્મિન્ દૂરશ્રવણદર્શનમ્ ।
મનોજવઃ કામરૂપં પરકાયપ્રવેશનમ્ ॥ ૬॥

સ્વચ્છન્દમૃત્યુર્દેવાનાં સહક્રીડાનુદર્શનમ્ ।
યથાસઙ્કલ્પસંસિદ્ધિરાજ્ઞાપ્રતિહતાગતિઃ ॥ ૭॥

ત્રિકાલજ્ઞત્વમદ્વન્દ્વં પરચિત્તાદ્યભિજ્ઞતા ।
અગ્ન્યર્કામ્બુવિષાદીનાં પ્રતિષ્ટમ્ભોઽપરાજયઃ ॥ ૮॥

એતાશ્ચોદ્દેશતઃ પ્રોક્તા યોગધારણસિદ્ધયઃ ।
યયા ધારણયા યા સ્યાદ્યથા વા સ્યાન્નિબોધ મે ॥ ૯॥

ભૂતસૂક્ષ્માત્મનિ મયિ તન્માત્રં ધારયેન્મનઃ ।
અણિમાનમવાપ્નોતિ તન્માત્રોપાસકો મમ ॥ ૧૦॥

મહત્યાત્મન્મયિ પરે યથાસંસ્થં મનો દધત્ ।
મહિમાનમવાપ્નોતિ ભૂતાનાં ચ પૃથક્ પૃથક્ ॥ ૧૧॥

પરમાણુમયે ચિત્તં ભૂતાનાં મયિ રઞ્જયન્ ।
કાલસૂક્ષ્માર્થતાં યોગી લઘિમાનમવાપ્નુયાત્ ॥ ૧૨॥

ધારયન્ મય્યહં તત્ત્વે મનો વૈકારિકેઽખિલમ્ ।
સર્વેન્દ્રિયાણામાત્મત્વં પ્રાપ્તિં પ્રાપ્નોતિ મન્મનાઃ ॥ ૧૩॥

મહત્યાત્મનિ યઃ સૂત્રે ધારયેન્મયિ માનસમ્ ।
પ્રાકામ્યં પારમેષ્ઠ્યં મે વિન્દતેઽવ્યક્તજન્મનઃ ॥ ૧૪॥

વિષ્ણૌ ત્ર્યધીશ્વરે ચિત્તં ધારયેત્કાલવિગ્રહે ।
સ ઈશિત્વમવાપ્નોતિ ક્ષેત્રજ્ઞક્ષેત્રચોદનામ્ ॥ ૧૫॥

નારાયણે તુરીયાખ્યે ભગવચ્છબ્દશબ્દિતે ।
મનો મય્યાદધદ્યોગી મદ્ધર્મા વશિતામિયાત્ ॥ ૧૬॥

નિર્ગુણે બ્રહ્મણિ મયિ ધારયન્ વિશદં મનઃ ।
પરમાનન્દમાપ્નોતિ યત્ર કામોઽવસીયતે ॥ ૧૭॥

શ્વેતદ્વીપપતૌ ચિત્તં શુદ્ધે ધર્મમયે મયિ ।
ધારયઞ્છ્વેતતાં યાતિ ષડૂર્મિરહિતો નરઃ ॥ ૧૮॥

મય્યાકાશાત્મનિ પ્રાણે મનસા ઘોષમુદ્વહન્ ।
તત્રોપલબ્ધા ભૂતાનાં હંસો વાચઃ શ્ૃણોત્યસૌ ॥ ૧૯॥

ચક્ષુસ્ત્વષ્ટરિ સંયોજ્ય ત્વષ્ટારમપિ ચક્ષુષિ ।
માં તત્ર મનસા ધ્યાયન્ વિશ્વં પશ્યતિ સૂક્ષ્મદૃક્ ॥ ૨૦॥

મનો મયિ સુસંયોજ્ય દેહં તદનુવાયુના ।
મદ્ધારણાનુભાવેન તત્રાત્મા યત્ર વૈ મનઃ ॥ ૨૧॥

યદા મન ઉપાદાય યદ્યદ્રૂપં બુભૂષતિ ।
તત્તદ્ભવેન્મનોરૂપં મદ્યોગબલમાશ્રયઃ ॥ ૨૨॥

પરકાયં વિશન્ સિદ્ધ આત્માનં તત્ર ભાવયેત્ ।
પિણ્ડં હિત્વા વિશેત્પ્રાણો વાયુભૂતઃ ષડઙ્ઘ્રિવત્ ॥ ૨૩॥

પાર્ષ્ણ્યાઽઽપીડ્ય ગુદં પ્રાણં હૃદુરઃકણ્ઠમૂર્ધસુ ।
આરોપ્ય બ્રહ્મરન્ધ્રેણ બ્રહ્મ નીત્વોત્સૃજેત્તનુમ્ ॥ ૨૪॥

વિહરિષ્યન્ સુરાક્રીડે મત્સ્થં સત્ત્વં વિભાવયેત્ ।
વિમાનેનોપતિષ્ઠન્તિ સત્ત્વવૃત્તીઃ સુરસ્ત્રિયઃ ॥ ૨૫॥

યથા સઙ્કલ્પયેદ્બુદ્ધ્યા યદા વા મત્પરઃ પુમાન્ ।
મયિ સત્યે મનો યુઞ્જંસ્તથા તત્સમુપાશ્નુતે ॥ ૨૬॥

યો વૈ મદ્ભાવમાપન્ન ઈશિતુર્વશિતુઃ પુમાન્ ।
કુતશ્ચિન્ન વિહન્યેત તસ્ય ચાજ્ઞા યથા મમ ॥ ૨૭॥

મદ્ભક્ત્યા શુદ્ધસત્ત્વસ્ય યોગિનો ધારણાવિદઃ ।
તસ્ય ત્રૈકાલિકી બુદ્ધિર્જન્મમૃત્યૂપબૃંહિતા ॥ ૨૮॥

અગ્ન્યાદિભિર્ન હન્યેત મુનેર્યોગમયં વપુઃ ।
મદ્યોગશ્રાન્તચિત્તસ્ય યાદસામુદકં યથા ॥ ૨૯॥

મદ્વિભૂતીરભિધ્યાયન્ શ્રીવત્સાસ્ત્રવિભૂષિતાઃ ।
ધ્વજાતપત્રવ્યજનૈઃ સ ભવેદપરાજિતઃ ॥ ૩૦॥

ઉપાસકસ્ય મામેવં યોગધારણયા મુનેઃ ।
સિદ્ધયઃ પૂર્વકથિતા ઉપતિષ્ઠન્ત્યશેષતઃ ॥ ૩૧॥

જિતેન્દ્રિયસ્ય દાન્તસ્ય જિતશ્વાસાત્મનો મુનેઃ ।
મદ્ધારણાં ધારયતઃ કા સા સિદ્ધિઃ સુદુર્લભા ॥ ૩૨॥

અન્તરાયાન્ વદન્ત્યેતા યુઞ્જતો યોગમુત્તમમ્ ।
મયા સમ્પદ્યમાનસ્ય કાલક્ષપણહેતવઃ ॥ ૩૩॥

જન્મૌષધિતપોમન્ત્રૈર્યાવતીરિહ સિદ્ધયઃ ।
યોગેનાપ્નોતિ તાઃ સર્વા નાન્યૈર્યોગગતિં વ્રજેત્ ॥ ૩૪॥

સર્વાસામપિ સિદ્ધીનાં હેતુઃ પતિરહં પ્રભુઃ ।
અહં યોગસ્ય સાઙ્ખ્યસ્ય ધર્મસ્ય બ્રહ્મવાદિનામ્ ॥ ૩૫॥

અહમાત્માન્તરો બાહ્યોઽનાવૃતઃ સર્વદેહિનામ્ ।
યથા ભૂતાનિ ભૂતેષુ બહિરન્તઃ સ્વયં તથા ॥ ૩૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે પઞ્ચદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષોડશોઽધ્યાયઃ - ૧૬ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
ત્વં બ્રહ્મ પરમં સાક્ષાદનાદ્યન્તમપાવૃતમ્ ।
સર્વેષામપિ ભાવાનાં ત્રાણસ્થિત્યપ્યયોદ્ભવઃ ॥ ૧॥

ઉચ્ચાવચેષુ ભૂતેષુ દુર્જ્ઞેયમકૃતાત્મભિઃ ।
ઉપાસતે ત્વાં ભગવન્ યાથાતથ્યેન બ્રાહ્મણાઃ ॥ ૨॥

યેષુ યેષુ ચ ભાવેષુ ભક્ત્યા ત્વાં પરમર્ષયઃ ।
ઉપાસીનાઃ પ્રપદ્યન્તે સંસિદ્ધિં તદ્વદસ્વ મે ॥ ૩॥

ગૂઢશ્ચરસિ ભૂતાત્મા ભૂતાનાં ભૂતભાવન ।
ન ત્વાં પશ્યન્તિ ભૂતાનિ પશ્યન્તં મોહિતાનિ તે ॥ ૪॥

યાઃ કાશ્ચ ભૂમૌ દિવિ વૈ રસાયાં
વિભૂતયો દિક્ષુ મહાવિભૂતે ।
તા મહ્યમાખ્યાહ્યનુભાવિતાસ્તે

નમામિ તે તીર્થપદાઙ્ઘ્રિપદ્મમ્ ॥ ૫॥

શ્રીભગવાનુવાચ

એવમેતદહં પૃષ્ટઃ પ્રશ્નં પ્રશ્નવિદાં વર ।
યુયુત્સુના વિનશને સપત્નૈરર્જુનેન વૈ ॥ ૬॥

જ્ઞાત્વા જ્ઞાતિવધં ગર્હ્યમધર્મં રાજ્યહેતુકમ્ ।
તતો નિવૃત્તો હન્તાહં હતોઽયમિતિ લૌકિકઃ ॥ ૭॥

સ તદા પુરુષવ્યાઘ્રો યુક્ત્યા મે પ્રતિબોધિતઃ ।
અભ્યભાષત મામેવં યથા ત્વં રણમૂર્ધનિ ॥ ૮॥

અહમાત્મોદ્ધવામીષાં ભૂતાનાં સુહૃદીશ્વરઃ ।
અહં સર્વાણિ ભૂતાનિ તેષાં સ્થિત્યુદ્ભવાપ્યયઃ ॥ ૯॥

અહં ગતિર્ગતિમતાં કાલઃ કલયતામહમ્ ।
ગુણાનાં ચાપ્યહં સામ્યં ગુણિન્યૌત્પત્તિકો ગુણઃ ॥ ૧૦॥

ગુણિનામપ્યહં સૂત્રં મહતાં ચ મહાનહમ્ ।
સૂક્ષ્માણામપ્યહં જીવો દુર્જયાનામહં મનઃ ॥ ૧૧॥

હિરણ્યગર્ભો વેદાનાં મન્ત્રાણાં પ્રણવસ્ત્રિવૃત્ ।
અક્ષરાણામકારોઽસ્મિ પદાનિ છન્દસામહમ્ ॥ ૧૨॥

ઇન્દ્રોઽહં સર્વદેવાનાં વસૂનામસ્મિ હવ્યવાટ્ ।
આદિત્યાનામહં વિષ્ણૂ રુદ્રાણાં નીલલોહિતઃ ॥ ૧૩॥

બ્રહ્મર્ષીણાં ભૃગુરહં રાજર્ષીણામહં મનુઃ ।
દેવર્ષીણાં નારદોઽહં હવિર્ધાન્યસ્મિ ધેનુષુ ॥ ૧૪॥

સિદ્ધેશ્વરાણાં કપિલઃ સુપર્ણોઽહં પતત્રિણામ્ ।
પ્રજાપતીનાં દક્ષોઽહં પિતૃણામહમર્યમા ॥ ૧૫॥

માં વિદ્ધ્યુદ્ધવ દૈત્યાનાં પ્રહ્લાદમસુરેશ્વરમ્ ।
સોમં નક્ષત્રૌષધીનાં ધનેશં યક્ષરક્ષસામ્ ॥ ૧૬॥

ઐરાવતં ગજેન્દ્રાણાં યાદસાં વરુણં પ્રભુમ્ ।
તપતાં દ્યુમતાં સૂર્યં મનુષ્યાણાં ચ ભૂપતિમ્ ॥ ૧૭॥

ઉચ્ચૈઃશ્રવાસ્તુરઙ્ગાણાં ધાતૂનામસ્મિ કાઞ્ચનમ્ ।
યમઃ સંયમતાં ચાહં સર્પાણામસ્મિ વાસુકિઃ ॥ ૧૮॥

નાગેન્દ્રાણામનન્તોઽહં મૃગેન્દ્રઃ શ‍ૃઙ્ગિદંષ્ટ્રિણામ્ ।
આશ્રમાણામહં તુર્યો વર્ણાનાં પ્રથમોઽનઘ ॥ ૧૯॥

તીર્થાનાં સ્રોતસાં ગઙ્ગા સમુદ્રઃ સરસામહમ્ ।
આયુધાનાં ધનુરહં ત્રિપુરઘ્નો ધનુષ્મતામ્ ॥ ૨૦॥

ધિષ્ણ્યાનામસ્મ્યહં મેરુર્ગહનાનાં હિમાલયઃ ।
વનસ્પતીનામશ્વત્થ ઓષધીનામહં યવઃ ॥ ૨૧॥

પુરોધસાં વસિષ્ઠોઽહં બ્રહ્મિષ્ઠાનાં બૃહસ્પતિઃ ।
સ્કન્દોઽહં સર્વસેનાન્યામગ્રણ્યાં ભગવાનજઃ ॥ ૨૨॥

યજ્ઞાનાં બ્રહ્મયજ્ઞોઽહં વ્રતાનામવિહિંસનમ્ ।
વાય્વગ્ન્યર્કામ્બુવાગાત્મા શુચીનામપ્યહં શુચિઃ ॥ ૨૩॥

યોગાનામાત્મસંરોધો મન્ત્રોઽસ્મિ વિજિગીષતામ્ ।
આન્વીક્ષિકી કૌશલાનાં વિકલ્પઃ ખ્યાતિવાદિનામ્ ॥ ૨૪॥

સ્ત્રીણાં તુ શતરૂપાહં પુંસાં સ્વાયમ્ભુવો મનુઃ ।
નારાયણો મુનીનાં ચ કુમારો બ્રહ્મચારિણામ્ ॥ ૨૫॥

ધર્માણામસ્મિ સન્ન્યાસઃ ક્ષેમાણામબહિર્મતિઃ ।
ગુહ્યાનાં સૂનૃતં મૌનં મિથુનાનામજસ્ત્વહમ્ ॥ ૨૬॥

સંવત્સરોઽસ્મ્યનિમિષાં ઋતૂનાં મધુમાધવૌ ।
માસાનાં માર્ગશીર્ષોઽહં નક્ષત્રાણાં તથાભિજિત્ ॥ ૨૭॥

અહં યુગાનાં ચ કૃતં ધીરાણાં દેવલોઽસિતઃ ।
દ્વૈપાયનોઽસ્મિ વ્યાસાનાં કવીનાં કાવ્ય આત્મવાન્ ॥ ૨૮॥

વાસુદેવો ભગવતાં ત્વં તુ ભાગવતેષ્વહમ્ ।
કિમ્પુરુષાણાં હનુમાન્ વિદ્યાધ્રાણાં સુદર્શનઃ ॥ ૨૯॥

રત્નાનાં પદ્મરાગોઽસ્મિ પદ્મકોશઃ સુપેશસામ્ ।
કુશોઽસ્મિ દર્ભજાતીનાં ગવ્યમાજ્યં હવિઃષ્વહમ્ ॥ ૩૦॥

વ્યવસાયિનામહં લક્ષ્મીઃ કિતવાનાં છલગ્રહઃ ।
તિતિક્ષાસ્મિ તિતિક્ષૂણાં સત્ત્વં સત્ત્વવતામહમ્ ॥ ૩૧॥

ઓજઃ સહો બલવતાં કર્માહં વિદ્ધિ સાત્વતામ્ ।

સાત્વતાં નવમૂર્તીનામાદિમૂર્તિરહં પરા ॥ ૩૨॥

વિશ્વાવસુઃ પૂર્વચિત્તિર્ગન્ધર્વાપ્સરસામહમ્ ।
ભૂધરાણામહં સ્થૈર્યં ગન્ધમાત્રમહં ભુવઃ ॥ ૩૩॥

અપાં રસશ્ચ પરમસ્તેજિષ્ઠાનાં વિભાવસુઃ ।
પ્રભા સૂર્યેન્દુતારાણાં શબ્દોઽહં નભસઃ પરઃ ॥ ૩૪॥

બ્રહ્મણ્યાનાં બલિરહં વીરાણામહમર્જુનઃ ।
ભૂતાનાં સ્થિતિરુત્પત્તિરહં વૈ પ્રતિસઙ્ક્રમઃ ॥ ૩૫॥

ગત્યુક્ત્યુત્સર્ગોપાદાનમાનન્દસ્પર્શલક્ષણમ્ ।
આસ્વાદશ્રુત્યવઘ્રાણમહં સર્વેન્દ્રિયેન્દ્રિયમ્ ॥ ૩૬॥

પૃથિવી વાયુરાકાશ આપો જ્યોતિરહં મહાન્ ।
વિકારઃ પુરુષોઽવ્યક્તં રજઃ સત્ત્વં તમઃ પરમ્ ।
અહમેતત્પ્રસઙ્ખ્યાનં જ્ઞાનં તત્ત્વવિનિશ્ચયઃ ॥ ૩૭॥

મયેશ્વરેણ જીવેન ગુણેન ગુણિના વિના ।
સર્વાત્મનાપિ સર્વેણ ન ભાવો વિદ્યતે ક્વચિત્ ॥ ૩૮॥

સઙ્ખ્યાનં પરમાણૂનાં કાલેન ક્રિયતે મયા ।
ન તથા મે વિભૂતીનાં સૃજતોઽણ્ડાનિ કોટિશઃ ॥ ૩૯॥

તેજઃ શ્રીઃ કીર્તિરૈશ્વર્યં હ્રીસ્ત્યાગઃ સૌભગં ભગઃ ।
વીર્યં તિતિક્ષા વિજ્ઞાનં યત્ર યત્ર સ મેંઽશકઃ ॥ ૪૦॥

એતાસ્તે કીર્તિતાઃ સર્વાઃ સઙ્ક્ષેપેણ વિભૂતયઃ ।
મનોવિકારા એવૈતે યથા વાચાભિધીયતે ॥ ૪૧॥

વાચં યચ્છ મનો યચ્છ પ્રાણાન્ યચ્છેદ્રિયાણિ ચ ।
આત્માનમાત્મના યચ્છ ન ભૂયઃ કલ્પસેઽધ્વને ॥ ૪૨॥

યો વૈ વાઙ્મનસી સંયગસંયચ્છન્ ધિયા યતિઃ ।
તસ્ય વ્રતં તપો દાનં સ્રવત્યામઘટામ્બુવત્ ॥ ૪૩॥

તસ્માદ્વચો મનઃ પ્રાણાન્ નિયચ્છેન્મત્પરાયણઃ ।
મદ્ભક્તિયુક્તયા બુદ્ધ્યા તતઃ પરિસમાપ્યતે ॥ ૪૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ સપ્તદશોઽધ્યાયઃ - ૧૭ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
યસ્ત્વયાભિહિતઃ પૂર્વં ધર્મસ્ત્વદ્ભક્તિલક્ષણઃ ।
વર્ણાશ્રમાચારવતાં સર્વેષાં દ્વિપદામપિ ॥ ૧॥

યથાનુષ્ઠીયમાનેન ત્વયિ ભક્તિર્નૃણાં ભવેત્ ।
સ્વધર્મેણારવિન્દાક્ષ તત્સમાખ્યાતુમર્હસિ ॥ ૨॥

પુરા કિલ મહાબાહો ધર્મં પરમકં પ્રભો ।
યત્તેન હંસરૂપેણ બ્રહ્મણેઽભ્યાત્થ માધવ ॥ ૩॥

સ ઇદાનીં સુમહતા કાલેનામિત્રકર્શન ।
ન પ્રાયો ભવિતા મર્ત્યલોકે પ્રાગનુશાસિતઃ ॥ ૪॥

વક્તા કર્તાવિતા નાન્યો ધર્મસ્યાચ્યુત તે ભુવિ ।
સભાયામપિ વૈરિઞ્ચ્યાં યત્ર મૂર્તિધરાઃ કલાઃ ॥ ૫॥

કર્ત્રાવિત્રા પ્રવક્ત્રા ચ ભવતા મધુસૂદન ।
ત્યક્તે મહીતલે દેવ વિનષ્ટં કઃ પ્રવક્ષ્યતિ ॥ ૬॥

તત્ત્વં નઃ સર્વધર્મજ્ઞ ધર્મસ્ત્વદ્ભક્તિલક્ષણઃ ।
યથા યસ્ય વિધીયેત તથા વર્ણય મે પ્રભો ॥ ૭॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇત્થં સ્વભૃત્યમુખ્યેન પૃષ્ટઃ સ ભગવાન્ હરિઃ ।
પ્રીતઃ ક્ષેમાય મર્ત્યાનાં ધર્માનાહ સનાતનાન્ ॥ ૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ધર્મ્ય એષ તવ પ્રશ્નો નૈઃશ્રેયસકરો નૃણામ્ ।
વર્ણાશ્રમાચારવતાં તમુદ્ધવ નિબોધ મે ॥ ૯॥

આદૌ કૃતયુગે વર્ણો નૃણાં હંસ ઇતિ સ્મૃતઃ ।

કૃતકૃત્યાઃ પ્રજા જાત્યા તસ્માત્કૃતયુગં વિદુઃ ॥ ૧૦॥

વેદઃ પ્રણવ એવાગ્રે ધર્મોઽહં વૃષરૂપધૃક્ ।
ઉપાસતે તપોનિષ્ઠા હંસં માં મુક્તકિલ્બિષાઃ ॥ ૧૧॥

ત્રેતામુખે મહાભાગ પ્રાણાન્ મે હૃદયાત્ત્રયી ।
વિદ્યા પ્રાદુરભૂત્તસ્યા અહમાસં ત્રિવૃન્મખઃ ॥ ૧૨॥

વિપ્રક્ષત્રિયવિટ્ શૂદ્રા મુખબાહૂરુપાદજાઃ ।
વૈરાજાત્પુરુષાજ્જાતા ય આત્માચરલક્ષણાઃ ॥ ૧૩॥

ગૃહાશ્રમો જઘનતો બ્રહ્મચર્યં હૃદો મમ ।
વક્ષઃસ્થલાદ્વને વાસઃ ન્યાસઃશીર્ષણિ સંસ્થિતઃ ॥ ૧૪॥

વર્ણાનામાશ્રમાણાં ચ જન્મભૂમ્યનુસારિણીઃ ।
આસન્ પ્રકૃતયો નૃણાં નીચૈર્નીચોત્તમોત્તમાઃ ॥ ૧૫॥

શમો દમસ્તપઃ શૌચં સન્તોષઃ ક્ષાન્તિરાર્જવમ્ ।
મદ્ભક્તિશ્ચ દયા સત્યં બ્રહ્મપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૬॥

તેજો બલં ધૃતિઃ શૌર્યં તિતિક્ષૌદાર્યમુદ્યમઃ ।
સ્થૈર્યં બ્રહ્મણ્યમૈશ્વર્યં ક્ષત્રપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૭॥

આસ્તિક્યં દાનનિષ્ઠા ચ અદમ્ભો બ્રહ્મસેવનમ્ ।
અતુષ્ટિરર્થોપચયૈર્વૈશ્યપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૮॥

શુશ્રૂષણં દ્વિજગવાં દેવાનાં ચાપ્યમાયયા ।
તત્ર લબ્ધેન સન્તોષઃ શૂદ્રપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૯॥

અશૌચમનૃતં સ્તેયં નાસ્તિક્યં શુષ્કવિગ્રહઃ ।
કામઃ ક્રોધશ્ચ તર્ષશ્ચ સ્વભાવોઽન્તેવસાયિનામ્ ॥ ૨૦॥

અહિંસા સત્યમસ્તેયમકામક્રોધલોભતા ।
ભૂતપ્રિયહિતેહા ચ ધર્મોઽયં સાર્વવર્ણિકઃ ॥ ૨૧॥

દ્વિતીયં પ્રાપ્યાનુપૂર્વ્યાજ્જન્મોપનયનં દ્વિજઃ ।
વસન્ ગુરુકુલે દાન્તો બ્રહ્માધીયીત ચાહુતઃ ॥ ૨૨॥

મેખલાજિનદણ્ડાક્ષબ્રહ્મસૂત્રકમણ્ડલૂન્ ।
જટિલોઽધૌતદદ્વાસોઽરક્તપીઠઃ કુશાન્ દધત્ ॥ ૨૩॥

સ્નાનભોજનહોમેષુ જપોચ્ચારે ચ વાગ્યતઃ ।
નચ્છિન્દ્યાન્નખરોમાણિ કક્ષોપસ્થગતાન્યપિ ॥ ૨૪॥

રેતો નાવકિરેજ્જાતુ બ્રહ્મવ્રતધરઃ સ્વયમ્ ।
અવકીર્ણેઽવગાહ્યાપ્સુ યતાસુસ્ત્રિપદીં જપેત્ ॥ ૨૫॥

અગ્ન્યર્કાચાર્યગોવિપ્રગુરુવૃદ્ધસુરાઞ્શુચિઃ ।
સમાહિત ઉપાસીત સન્ધ્યે ચ યતવાગ્જપન્ ॥ ૨૬॥

આચાર્યં માં વિજાનીયાન્નાવમન્યેત કર્હિચિત્ ।
ન મર્ત્યબુદ્ધ્યાસૂયેત સર્વદેવમયો ગુરુઃ ॥ ૨૭॥

સાયં પ્રાતરુપાનીય ભૈક્ષ્યં તસ્મૈ નિવેદયેત્ ।
યચ્ચાન્યદપ્યનુજ્ઞાતમુપયુઞ્જીત સંયતઃ ॥ ૨૮॥

શુશ્રૂષમાણ આચાર્યં સદોપાસીત નીચવત્ ।
યાનશય્યાસનસ્થાનૈર્નાતિદૂરે કૃતાઞ્જલિઃ ॥ ૨૯॥

એવંવૃત્તો ગુરુકુલે વસેદ્ભોગવિવર્જિતઃ ।
વિદ્યા સમાપ્યતે યાવદ્બિભ્રદ્વ્રતમખણ્ડિતમ્ ॥ ૩૦॥

યદ્યસૌ છન્દસાં લોકમારોક્ષ્યન્ બ્રહ્મવિષ્ટપમ્ ।
ગુરવે વિન્યસેદ્દેહં સ્વાધ્યાયાર્થં બૃહદ્વ્રતઃ ॥ ૩૧॥

અગ્નૌ ગુરાવાત્મનિ ચ સર્વભૂતેષુ માં પરમ્ ।
અપૃથગ્ધીરુપાસીત બ્રહ્મવર્ચસ્વ્યકલ્મષઃ ॥ ૩૨॥

સ્ત્રીણાં નિરીક્ષણસ્પર્શસંલાપક્ષ્વેલનાદિકમ્ ।
પ્રાણિનો મિથુનીભૂતાનગૃહસ્થોઽગ્રતસ્ત્યજેત્ ॥ ૩૩॥

શૌચમાચમનં સ્નાનં સન્ધ્યોપાસનમાર્જવમ્ ।
તીર્થસેવા જપોઽસ્પૃશ્યાભક્ષ્યાસમ્ભાષ્યવર્જનમ્ ॥ ૩૪॥

સર્વાશ્રમપ્રયુક્તોઽયં નિયમઃ કુલનન્દન ।
મદ્ભાવઃ સર્વભૂતેષુ મનોવાક્કાયસંયમઃ ॥ ૩૫॥

એવં બૃહદ્વ્રતધરો બ્રાહ્મણોઽગ્નિરિવ જ્વલન્ ।
મદ્ભક્તસ્તીવ્રતપસા દગ્ધકર્માશયોઽમલઃ ॥ ૩૬॥

અથાનન્તરમાવેક્ષ્યન્ યથા જિજ્ઞાસિતાગમઃ ।
ગુરવે દક્ષિણાં દત્ત્વા સ્નાયાદ્ગુર્વનુમોદિતઃ ॥ ૩૭॥

ગૃહં વનં વોપવિશેત્પ્રવ્રજેદ્વા દ્વિજોત્તમઃ ।
આશ્રમાદાશ્રમં ગચ્છેન્નાન્યથા મત્પરશ્ચરેત્ ॥ ૩૮॥

ગૃહાર્થી સદૃશીં ભાર્યામુદ્વહેદજુગુપ્સિતામ્ ।
યવીયસીં તુ વયસા તાં સવર્ણામનુક્રમાત્ ॥ ૩૯॥

ઇજ્યાધ્યયનદાનાનિ સર્વેષાં ચ દ્વિજન્મનામ્ ।
પ્રતિગ્રહોઽધ્યાપનં ચ બ્રાહ્મણસ્યૈવ યાજનમ્ ॥ ૪૦॥

પ્રતિગ્રહં મન્યમાનસ્તપસ્તેજોયશોનુદમ્ ।
અન્યાભ્યામેવ જીવેત શિલૈર્વા દોષદૃક્ તયોઃ ॥ ૪૧॥

બ્રાહ્મણસ્ય હિ દેહોઽયં ક્ષુદ્રકામાય નેષ્યતે ।
કૃચ્છ્રાય તપસે ચેહ પ્રેત્યાનન્તસુખાય ચ ॥ ૪૨॥

શિલોઞ્છવૃત્ત્યા પરિતુષ્ટચિત્તો
ધર્મં મહાન્તં વિરજં જુષાણઃ ।
મય્યર્પિતાત્મા ગૃહ એવ તિષ્ઠન્
નાતિપ્રસક્તઃ સમુપૈતિ શાન્તિમ્ ॥ ૪૩॥

સમુદ્ધરન્તિ યે વિપ્રં સીદન્તં મત્પરાયણમ્ ।
તાનુદ્ધરિષ્યે ન ચિરાદાપદ્ભ્યો નૌરિવાર્ણવાત્ ॥ ૪૪॥

સર્વાઃ સમુદ્ધરેદ્રાજા પિતેવ વ્યસનાત્પ્રજાઃ ।
આત્માનમાત્મના ધીરો યથા ગજપતિર્ગજાન્ ॥ ૪૫॥

એવંવિધો નરપતિર્વિમાનેનાર્કવર્ચસા ।
વિધૂયેહાશુભં કૃત્સ્નમિન્દ્રેણ સહ મોદતે ॥ ૪૬॥

સીદન્ વિપ્રો વણિગ્વૃત્ત્યા પણ્યૈરેવાપદં તરેત્ ।
ખડ્ગેન વાઽઽપદાક્રાન્તો ન શ્વવૃત્ત્યા કથઞ્ચન ॥ ૪૭॥

વૈશ્યવૃત્ત્યા તુ રાજન્યો જીવેન્મૃગયયાઽઽપદિ ।
ચરેદ્વા વિપ્રરૂપેણ ન શ્વવૃત્ત્યા કથઞ્ચન ॥ ૪૮॥

શૂદ્રવૃત્તિં ભજેદ્વૈશ્યઃ શૂદ્રઃ કારુકટક્રિયામ્ ।
કૃચ્છ્રાન્મુક્તો ન ગર્હ્યેણ વૃત્તિં લિપ્સેત કર્મણા ॥ ૪૯॥

વેદાધ્યાયસ્વધાસ્વાહા બલ્યન્નાદ્યૈર્યથોદયમ્ ।

દેવર્ષિપિતૃભૂતાનિ મદ્રૂપાણ્યન્વહં યજેત્ ॥ ૫૦॥

યદૃચ્છયોપપન્નેન શુક્લેનોપાર્જિતેન વા ।
ધનેનાપીડયન્ ભૃત્યાન્ ન્યાયેનૈવાહરેત્ક્રતૂન્ ॥ ૫૧॥

કુટુમ્બેષુ ન સજ્જેત ન પ્રમાદ્યેત્કુટુમ્બ્યપિ ।
વિપશ્ચિન્નશ્વરં પશ્યેદદૃષ્ટમપિ દૃષ્ટવત્ ॥ ૫૨॥

પુત્રદારાપ્તબન્ધૂનાં સઙ્ગમઃ પાન્થસઙ્ગમઃ ।
અનુદેહં વિયન્ત્યેતે સ્વપ્નો નિદ્રાનુગો યથા ॥ ૫૩॥

ઇત્થં પરિમૃશન્ મુક્તો ગૃહેષ્વતિથિવદ્વસન્ ।
ન ગૃહૈરનુબધ્યેત નિર્મમો નિરહઙ્કૃતઃ ॥ ૫૪॥

કર્મભિર્ગૃહમેધીયૈરિષ્ટ્વા મામેવ ભક્તિમાન્ ।
તિષ્ઠેદ્વનં વોપવિશેત્પ્રજાવાન્ વા પરિવ્રજેત્ ॥ ૫૫॥

યસ્ત્વાસક્તમતિર્ગેહે પુત્રવિત્તૈષણાતુરઃ ।
સ્ત્રૈણઃ કૃપણધીર્મૂઢો મમાહમિતિ બધ્યતે ॥ ૫૬॥

અહો મે પિતરૌ વૃદ્ધૌ ભાર્યા બાલાત્મજાત્મજાઃ ।
અનાથા મામૃતે દીનાઃ કથં જીવન્તિ દુઃખિતાઃ ॥ ૫૭॥

એવં ગૃહાશયાક્ષિપ્તહૃદયો મૂઢધીરયમ્ ।
અતૃપ્તસ્તાનનુધ્યાયન્ મૃતોઽન્ધં વિશતે તમઃ ॥ ૫૮॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૭॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ અષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ - ૧૮ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
વનં વિવિક્ષુઃ પુત્રેષુ ભાર્યાં ન્યસ્ય સહૈવ વા ।
વન એવ વસેચ્છાન્તસ્તૃતીયં ભાગમાયુષઃ ॥ ૧॥

કન્દમૂલફલૈર્વન્યૈર્મેધ્યૈર્વૃત્તિં પ્રકલ્પયેત્ ।
વસીત વલ્કલં વાસસ્તૃણપર્ણાજિનાનિ ચ ॥ ૨॥

કેશરોમનખશ્મશ્રુમલાનિ બિભૃયાદ્દતઃ ।
ન ધાવેદપ્સુ મજ્જેત ત્રિકાલં સ્થણ્ડિલેશયઃ ॥ ૩॥

ગ્રીષ્મે તપ્યેત પઞ્ચાગ્નીન્ વર્ષાસ્વાસારષાડ્જલે ।
આકણ્ઠમગ્નઃ શિશિર એવં વૃત્તસ્તપશ્ચરેત્ ॥ ૪॥

અગ્નિપક્વં સમશ્નીયાત્કાલપક્વમથાપિ વા ।
ઉલૂખલાશ્મકુટ્ટો વા દન્તોલૂખલ એવ વા ॥ ૫॥

સ્વયં સઞ્ચિનુયાત્સર્વમાત્મનો વૃત્તિકારણમ્ ।
દેશકાલબલાભિજ્ઞો નાદદીતાન્યદાહૃતમ્ ॥ ૬॥

વન્યૈશ્ચરુપુરોડાશૈર્નિર્વપેત્કાલચોદિતાન્ ।
ન તુ શ્રૌતેન પશુના માં યજેત વનાશ્રમી ॥ ૭॥

અગ્નિહોત્રં ચ દર્શશ્ચ પૂર્ણમાસશ્ચ પૂર્વવત્ ।
ચાતુર્માસ્યાનિ ચ મુનેરામ્નાતાનિ ચ નૈગમૈઃ ॥ ૮॥

એવં ચીર્ણેન તપસા મુનિર્ધમનિસન્તતઃ ।
માં તપોમયમારાધ્ય ઋષિલોકાદુપૈતિ મામ્ ॥ ૯॥

યસ્ત્વેતત્કૃચ્છ્રતશ્ચીર્ણં તપો નિઃશ્રેયસં મહત્ ।
કામાયાલ્પીયસે યુઞ્જ્યાદ્બાલિશઃ કોઽપરસ્તતઃ ॥ ૧૦॥

યદાસૌ નિયમેઽકલ્પો જરયા જાતવેપથુઃ ।
આત્મન્યગ્નીન્ સમારોપ્ય મચ્ચિત્તોઽગ્નિં સમાવિશેત્ ॥ ૧૧॥

યદા કર્મવિપાકેષુ લોકેષુ નિરયાત્મસુ ।
વિરાગો જાયતે સમ્યઙ્ ન્યસ્તાગ્નિઃ પ્રવ્રજેત્તતઃ ॥ ૧૨॥

ઇષ્ટ્વા યથોપદેશં માં દત્ત્વા સર્વસ્વમૃત્વિજે ।
અગ્નીન્ સ્વપ્રાણ આવેશ્ય નિરપેક્ષઃ પરિવ્રજેત્ ॥ ૧૩॥

વિપ્રસ્ય વૈ સન્ન્યસતો દેવા દારાદિરૂપિણઃ ।
વિઘ્નાન્ કુર્વન્ત્યયં હ્યસ્માનાક્રમ્ય સમિયાત્પરમ્ ॥ ૧૪॥

બિભૃયાચ્ચેન્મુનિર્વાસઃ કૌપીનાચ્છાદનં પરમ્ ।
ત્યક્તં ન દણ્ડપાત્રાભ્યામન્યત્કિઞ્ચિદનાપદિ ॥ ૧૫॥

દૃષ્ટિપૂતં ન્યસેત્પાદં વસ્ત્રપૂતં પિબેજ્જલમ્ ।
સત્યપૂતાં વદેદ્વાચં મનઃપૂતં સમાચરેત્ ॥ ૧૬॥

મૌનાનીહાનિલાયામા દણ્ડા વાગ્દેહચેતસામ્ ।
ન હ્યેતે યસ્ય સન્ત્યઙ્ગ વેણુભિર્ન ભવેદ્યતિઃ ॥ ૧૭॥

ભિક્ષાં ચતુર્ષુ વર્ણેષુ વિગર્હ્યાન્ વર્જયંશ્ચરેત્ ।
સપ્તાગારાનસઙ્ક્લૃપ્તાંસ્તુષ્યેલ્લબ્ધેન તાવતા ॥ ૧૮॥

બહિર્જલાશયં ગત્વા તત્રોપસ્પૃશ્ય વાગ્યતઃ ।
વિભજ્ય પાવિતં શેષં ભુઞ્જીતાશેષમાહૃતમ્ ॥ ૧૯॥

એકશ્ચરેન્મહીમેતાં નિઃસઙ્ગઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ।
આત્મક્રીડ આત્મરત આત્મવાન્ સમદર્શનઃ ॥ ૨૦॥

વિવિક્તક્ષેમશરણો મદ્ભાવવિમલાશયઃ ।
આત્માનં ચિન્તયેદેકમભેદેન મયા મુનિઃ ॥ ૨૧॥

અન્વીક્ષેતાત્મનો બન્ધં મોક્ષં ચ જ્ઞાનનિષ્ઠયા ।
બન્ધ ઇન્દ્રિયવિક્ષેપો મોક્ષ એષાં ચ સંયમઃ ॥ ૨૨॥

તસ્માન્નિયમ્ય ષડ્વર્ગં મદ્ભાવેન ચરેન્મુનિઃ ।
વિરક્તઃ ક્ષુદ્રકામેભ્યો લબ્ધ્વાઽઽત્મનિ સુખં મહત્ ॥ ૨૩॥

પુરગ્રામવ્રજાન્ સાર્થાન્ ભિક્ષાર્થં પ્રવિશંશ્ચરેત્ ।
પુણ્યદેશસરિચ્છૈલવનાશ્રમવતીં મહીમ્ ॥ ૨૪॥

વાનપ્રસ્થાશ્રમપદેષ્વભીક્ષ્ણં ભૈક્ષ્યમાચરેત્ ।
સંસિધ્યત્યાશ્વસમ્મોહઃ શુદ્ધસત્ત્વઃ શિલાન્ધસા ॥ ૨૫॥

નૈતદ્વસ્તુતયા પશ્યેદ્દૃશ્યમાનં વિનશ્યતિ ।
અસક્તચિત્તો વિરમેદિહામુત્ર ચિકીર્ષિતાત્ ॥ ૨૬॥

યદેતદાત્મનિ જગન્મનોવાક્પ્રાણસંહતમ્ ।
સર્વં માયેતિ તર્કેણ સ્વસ્થસ્ત્યક્ત્વા ન તત્સ્મરેત્ ॥ ૨૭॥

જ્ઞાનનિષ્ઠો વિરક્તો વા મદ્ભક્તો વાનપેક્ષકઃ ।
સલિઙ્ગાનાશ્રમાંસ્ત્યક્ત્વા ચરેદવિધિગોચરઃ ॥ ૨૮॥

બુધો બાલકવત્ક્રીડેત્કુશલો જડવચ્ચરેત્ ।

વદેદુન્મત્તવદ્વિદ્વાન્ ગોચર્યાં નૈગમશ્ચરેત્ ॥ ૨૯॥

વેદવાદરતો ન સ્યાન્ન પાખણ્ડી ન હૈતુકઃ ।
શુષ્કવાદવિવાદે ન કઞ્ચિત્પક્ષં સમાશ્રયેત્ ॥ ૩૦॥

નોદ્વિજેત જનાદ્ધીરો જનં ચોદ્વેજયેન્ન તુ ।
અતિવાદાંસ્તિતિક્ષેત નાવમન્યેત કઞ્ચન ।
દેહમુદ્દિશ્ય પશુવદ્વૈરં કુર્યાન્ન કેનચિત્ ॥ ૩૧॥

એક એવ પરો હ્યાત્મા ભૂતેષ્વાત્મન્યવસ્થિતઃ ।
યથેન્દુરુદપાત્રેષુ ભૂતાન્યેકાત્મકાનિ ચ ॥ ૩૨॥

અલબ્ધ્વા ન વિષીદેત કાલે કાલેઽશનં ક્વચિત્ ।
લબ્ધ્વા ન હૃષ્યેદ્ધૃતિમાનુભયં દૈવતન્ત્રિતમ્ ॥ ૩૩॥

આહારાર્થં સમીહેત યુક્તં તત્પ્રાણધારણમ્ ।
તત્ત્વં વિમૃશ્યતે તેન તદ્વિજ્ઞાય વિમુચ્યતે ॥ ૩૪॥

યદૃચ્છયોપપન્નાન્નમદ્યાચ્છ્રેષ્ઠમુતાપરમ્ ।
તથા વાસસ્તથા શય્યાં પ્રાપ્તં પ્રાપ્તં ભજેન્મુનિઃ ॥ ૩૫॥

શૌચમાચમનં સ્નાનં ન તુ ચોદનયા ચરેત્ ।
અન્યાંશ્ચ નિયમાઞ્જ્ઞાની યથાહં લીલયેશ્વરઃ ॥ ૩૬॥

ન હિ તસ્ય વિકલ્પાખ્યા યા ચ મદ્વીક્ષયા હતા ।
આદેહાન્તાત્ક્વચિત્ખ્યાતિસ્તતઃ સમ્પદ્યતે મયા ॥ ૩૭॥

દુઃખોદર્કેષુ કામેષુ જાતનિર્વેદ આત્મવાન્ ।
અજિજ્ઞાસિતમદ્ધર્મો ગુરું મુનિમુપવ્રજેત્ ॥ ૩૮॥

તાવત્પરિચરેદ્ભક્તઃ શ્રદ્ધાવાનનસૂયકઃ ।
યાવદ્બ્રહ્મ વિજાનીયાન્મામેવ ગુરુમાદૃતઃ ॥ ૩૯॥

યસ્ત્વસંયતષડ્વર્ગઃ પ્રચણ્ડેન્દ્રિયસારથિઃ ।
જ્ઞાનવૈરાગ્યરહિતસ્ત્રિદણ્ડમુપજીવતિ ॥ ૪૦॥

સુરાનાત્માનમાત્મસ્થં નિહ્નુતે માં ચ ધર્મહા ।
અવિપક્વકષાયોઽસ્માદમુષ્માચ્ચ વિહીયતે ॥ ૪૧॥

ભિક્ષોર્ધર્મઃ શમોઽહિંસા તપ ઈક્ષા વનૌકસઃ ।
ગૃહિણો ભૂતરક્ષેજ્યા દ્વિજસ્યાચાર્યસેવનમ્ ॥ ૪૨॥

બ્રહ્મચર્યં તપઃ શૌચં સન્તોષો ભૂતસૌહૃદમ્ ।
ગૃહસ્થસ્યાપ્યૃતૌ ગન્તુઃ સર્વેષાં મદુપાસનમ્ ॥ ૪૩॥

ઇતિ માં યઃ સ્વધર્મેણ ભજેન્નિત્યમનન્યભાક્ ।
સર્વભૂતેષુ મદ્ભાવો મદ્ભક્તિં વિન્દતે દૃઢામ્ ॥ ૪૪॥

ભક્ત્યોદ્ધવાનપાયિન્યા સર્વલોકમહેશ્વરમ્ ।
સર્વોત્પત્ત્યપ્યયં બ્રહ્મ કારણં મોપયાતિ સઃ ॥ ૪૫॥

ઇતિ સ્વધર્મનિર્ણિક્તસત્ત્વો નિર્જ્ઞાતમદ્ગતિઃ ।
જ્ઞાનવિજ્ઞાનસમ્પન્નો ન ચિરાત્સમુપૈતિ મામ્ ॥ ૪૬॥

વર્ણાશ્રમવતાં ધર્મ એષ આચારલક્ષણઃ ।
સ એવ મદ્ભક્તિયુતો નિઃશ્રેયસકરઃ પરઃ ॥ ૪૭॥

એતત્તેઽભિહિતં સાધો ભવાન્ પૃચ્છતિ યચ્ચ મામ્ ।
યથા સ્વધર્મસંયુક્તો ભક્તો માં સમિયાત્પરમ્ ॥ ૪૮॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે અષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૮॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકોનવિંશોઽધ્યાયઃ - ૧૯ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
યો વિદ્યાશ્રુતસમ્પન્નઃ આત્મવાન્ નાનુમાનિકઃ ।
માયામાત્રમિદં જ્ઞાત્વા જ્ઞાનં ચ મયિ સન્ન્યસેત્ ॥ ૧॥

જ્ઞાનિનસ્ત્વહમેવેષ્ટઃ સ્વાર્થો હેતુશ્ચ સમ્મતઃ ।
સ્વર્ગશ્ચૈવાપવર્ગશ્ચ નાન્યોઽર્થો મદૃતે પ્રિયઃ ॥ ૨॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંસિદ્ધાઃ પદં શ્રેષ્ઠં વિદુર્મમ ।
જ્ઞાની પ્રિયતમોઽતો મે જ્ઞાનેનાસૌ બિભર્તિ મામ્ ॥ ૩॥

તપસ્તીર્થં જપો દાનં પવિત્રાણીતરાણિ ચ ।

નાલં કુર્વન્તિ તાં સિદ્ધિં યા જ્ઞાનકલયા કૃતા ॥ ૪॥

તસ્માજ્જ્ઞાનેન સહિતં જ્ઞાત્વા સ્વાત્માનમુદ્ધવ ।
જ્ઞાનવિજ્ઞાનસમ્પન્નો ભજ માં ભક્તિભાવતઃ ॥ ૫॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનયજ્ઞેન મામિષ્ટ્વાઽઽત્માનમાત્મનિ ।
સર્વયજ્ઞપતિં માં વૈ સંસિદ્ધિં મુનયોઽગમન્ ॥ ૬॥

ત્વય્યુદ્ધવાશ્રયતિ યસ્ત્રિવિધો વિકારો
માયાન્તરાપતતિ નાદ્યપવર્ગયોર્યત્ ।
જન્માદયોઽસ્ય યદમી તવ તસ્ય કિં સ્યુ-
રાદ્યન્તયોર્યદસતોઽસ્તિ તદેવ મધ્યે ॥ ૭॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
જ્ઞાનં વિશુદ્ધં વિપુલં યથૈત-
દ્વૈરાગ્યવિજ્ઞાનયુતં પુરાણમ્ ।
આખ્યાહિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વમૂર્તે
ત્વદ્ભક્તિયોગં ચ મહદ્વિમૃગ્યમ્ ॥ ૮॥

તાપત્રયેણાભિહતસ્ય ઘોરે
સન્તપ્યમાનસ્ય ભવાધ્વનીશ ।
પશ્યામિ નાન્યચ્છરણં તવાઙ્ઘ્રિ-
દ્વન્દ્વાતપત્રાદમૃતાભિવર્ષાત્ ॥ ૯॥

દષ્ટં જનં સમ્પતિતં બિલેઽસ્મિન્
કાલાહિના ક્ષુદ્રસુખોરુતર્ષમ્ ।
સમુદ્ધરૈનં કૃપયાઽઽપવર્ગ્યૈ-
ર્વચોભિરાસિઞ્ચ મહાનુભાવ ॥ ૧૦॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ઇત્થમેતત્પુરા રાજા ભીષ્મં ધર્મભૃતાં વરમ્ ।
અજાતશત્રુઃ પપ્રચ્છ સર્વેષાં નોઽનુશ‌ૃણ્વતામ્ ॥ ૧૧॥

નિવૃત્તે ભારતે યુદ્ધે સુહૃન્નિધનવિહ્વલઃ ।
શ્રુત્વા ધર્માન્ બહૂન્ પશ્ચાન્મોક્ષધર્માનપૃચ્છત ॥ ૧૨॥

તાનહં તેઽભિધાસ્યામિ દેવવ્રતમુખાચ્છ્રુતાન્ ।
જ્ઞાનવૈરાગ્યવિજ્ઞાનશ્રદ્ધાભક્ત્યુપબૃંહિતાન્ ॥ ૧૩॥

નવૈકાદશપઞ્ચત્રીન્ ભાવાન્ ભૂતેષુ યેન વૈ ।
ઈક્ષેતાથૈકમપ્યેષુ તજ્જ્ઞાનં મમ નિશ્ચિતમ્ ॥ ૧૪॥

એતદેવ હિ વિજ્ઞાનં ન તથૈકેન યેન યત્ ।
સ્થિત્યુત્પત્ત્યપ્યયાન્ પશ્યેદ્ભાવાનાં ત્રિગુણાત્મનામ્ ॥ ૧૫॥

આદાવન્તે ચ મધ્યે ચ સૃજ્યાત્સૃજ્યં યદન્વિયાત્ ।
પુનસ્તત્પ્રતિસઙ્ક્રામે યચ્છિષ્યેત તદેવ સત્ ॥ ૧૬॥

શ્રુતિઃ પ્રત્યક્ષમૈતિહ્યમનુમાનં ચતુષ્ટયમ્ ।
પ્રમાણેષ્વનવસ્થાનાદ્વિકલ્પાત્સ વિરજ્યતે ॥ ૧૭॥

કર્મણાં પરિણામિત્વાદાવિરિઞ્ચાદમઙ્ગલમ્ ।
વિપશ્ચિન્નશ્વરં પશ્યેદદૃષ્ટમપિ દૃષ્ટવત્ ॥ ૧૮॥

ભક્તિયોગઃ પુરૈવોક્તઃ પ્રીયમાણાય તેઽનઘ ।
પુનશ્ચ કથયિષ્યામિ મદ્ભક્તેઃ કારણં પરમ્ ॥ ૧૯॥

શ્રદ્ધામૃતકથાયાં મે શશ્વન્મદનુકીર્તનમ્ ।
પરિનિષ્ઠા ચ પૂજાયાં સ્તુતિભિઃ સ્તવનં મમ ॥ ૨૦॥

આદરઃ પરિચર્યાયાં સર્વાઙ્ગૈરભિવન્દનમ્ ।
મદ્ભક્તપૂજાભ્યધિકા સર્વભૂતેષુ મન્મતિઃ ॥ ૨૧॥

મદર્થેષ્વઙ્ગ ચેષ્ટા ચ વચસા મદ્ગુણેરણમ્ ।
મય્યર્પણં ચ મનસઃ સર્વકામવિવર્જનમ્ ॥ ૨૨॥

મદર્થેઽર્થપરિત્યાગો ભોગસ્ય ચ સુખસ્ય ચ ।
ઇષ્ટં દત્તં હુતં જપ્તં મદર્થં યદ્વ્રતં તપઃ ॥ ૨૩॥

એવં ધર્મૈર્મનુષ્યાણામુદ્ધવાત્મનિવેદિનામ્ ।
મયિ સઞ્જાયતે ભક્તિઃ કોઽન્યોઽર્થોઽસ્યાવશિષ્યતે ॥ ૨૪॥

યદાત્મન્યર્પિતં ચિત્તં શાન્તં સત્ત્વોપબૃંહિતમ્ ।
ધર્મં જ્ઞાનં સવૈરાગ્યમૈશ્વર્યં ચાભિપદ્યતે ॥ ૨૫॥

યદર્પિતં તદ્વિકલ્પે ઇન્દ્રિયૈઃ પરિધાવતિ ।
રજસ્વલં ચાસન્નિષ્ઠં ચિત્તં વિદ્ધિ વિપર્યયમ્ ॥ ૨૬॥

ધર્મો મદ્ભક્તિકૃત્પ્રોક્તો જ્ઞાનં ચૈકાત્મ્યદર્શનમ્ ।
ગુણેષ્વસઙ્ગો વૈરાગ્યમૈશ્વર્યં ચાણિમાદયઃ ॥ ૨૭॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
યમઃ કતિ વિધઃ પ્રોક્તો નિયમો વારિકર્શન ।
કઃ શમઃ કો દમઃ કૃષ્ણ કા તિતિક્ષા ધૃતિઃ પ્રભો ॥ ૨૮॥

કિં દાનં કિં તપઃ શૌર્યં કિં સત્યમૃતમુચ્યતે ।
કસ્ત્યાગઃ કિં ધનં ચેષ્ટં કો યજ્ઞઃ કા ચ દક્ષિણા ॥ ૨૯॥

પુંસઃ કિંસ્વિદ્બલં શ્રીમન્ ભગો લાભશ્ચ કેશવ ।
કા વિદ્યા હ્રીઃ પરા કા શ્રીઃ કિં સુખં દુઃખમેવ ચ ॥ ૩૦॥

કઃ પણ્ડિતઃ કશ્ચ મૂર્ખઃ કઃ પન્થા ઉત્પથશ્ચ કઃ ।
કઃ સ્વર્ગો નરકઃ કઃ સ્વિત્કો બન્ધુરુત કિં ગૃહમ્ ॥ ૩૧॥

ક આઢ્યઃ કો દરિદ્રો વા કૃપણઃ કઃ ક ઈશ્વરઃ ।
એતાન્ પ્રશ્નાન્ મમ બ્રૂહિ વિપરીતાંશ્ચ સત્પતે ॥ ૩૨॥

શ્રીભગવાનુવાચ
અહિંસા સત્યમસ્તેયમસઙ્ગો હ્રીરસઞ્ચયઃ ।
આસ્તિક્યં બ્રહ્મચર્યં ચ મૌનં સ્થૈર્યં ક્ષમાભયમ્ ॥ ૩૩॥

શૌચં જપસ્તપો હોમઃ શ્રદ્ધાઽઽતિથ્યં મદર્ચનમ્ ।
તીર્થાટનં પરાર્થેહા તુષ્ટિરાચાર્યસેવનમ્ ॥ ૩૪॥

એતે યમાઃ સનિયમા ઉભયોર્દ્વાદશ સ્મૃતાઃ ।
પુંસામુપાસિતાસ્તાત યથાકામં દુહન્તિ હિ ॥ ૩૫॥

શમો મન્નિષ્ઠતા બુદ્ધેર્દમ ઇન્દ્રિયસંયમઃ ।
તિતિક્ષા દુઃખસમ્મર્ષો જિહ્વોપસ્થજયો ધૃતિઃ ॥ ૩૬॥

દણ્ડન્યાસઃ પરં દાનં કામત્યાગસ્તપઃ સ્મૃતમ્ ।
સ્વભાવવિજયઃ શૌર્યં સત્યં ચ સમદર્શનમ્ ॥ ૩૭॥

ઋતં ચ સૂનૃતા વાણી કવિભિઃ પરિકીર્તિતા ।
કર્મસ્વસઙ્ગમઃ શૌચં ત્યાગઃ સન્ન્યાસ ઉચ્યતે ॥ ૩૮॥

ધર્મ ઇષ્ટં ધનં નૃણાં યજ્ઞોઽહં ભગવત્તમઃ ।
દક્ષિણા જ્ઞાનસન્દેશઃ પ્રાણાયામઃ પરં બલમ્ ॥ ૩૯॥

ભગો મ ઐશ્વરો ભાવો લાભો મદ્ભક્તિરુત્તમઃ ।

વિદ્યાઽઽત્મનિ ભિદાબાધો જુગુપ્સા હ્રીરકર્મસુ ॥ ૪૦॥

શ્રીર્ગુણા નૈરપેક્ષ્યાદ્યાઃ સુખં દુઃખસુખાત્યયઃ ।
દુઃખં કામસુખાપેક્ષા પણ્ડિતો બન્ધમોક્ષવિત્ ॥ ૪૧॥

મૂર્ખો દેહાદ્યહં બુદ્ધિઃ પન્થા મન્નિગમઃ સ્મૃતઃ ।
ઉત્પથશ્ચિત્તવિક્ષેપઃ સ્વર્ગઃ સત્ત્વગુણોદયઃ ॥ ૪૨॥

નરકસ્તમ ઉન્નાહો બન્ધુર્ગુરુરહં સખે ।
ગૃહં શરીરં માનુષ્યં ગુણાઢ્યો હ્યાઢ્ય ઉચ્યતે ॥ ૪૩॥

દરિદ્રો યસ્ત્વસન્તુષ્ટઃ કૃપણો યોઽજિતેન્દ્રિયઃ ।
ગુણેષ્વસક્તધીરીશો ગુણસઙ્ગો વિપર્યયઃ ॥ ૪૪॥

એત ઉદ્ધવ તે પ્રશ્નાઃ સર્વે સાધુ નિરૂપિતાઃ ।
કિં વર્ણિતેન બહુના લક્ષણં ગુણદોષયોઃ ।
ગુણદોષદૃશિર્દોષો ગુણસ્તૂભયવર્જિતઃ ॥ ૪૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે એકોનવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૯॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ વિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૦ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
વિધિશ્ચ પ્રતિષેધશ્ચ નિગમો હીશ્વરસ્ય તે ।
અવેક્ષતેઽરવિન્દાક્ષ ગુણં દોષં ચ કર્મણામ્ ॥ ૧॥

વર્ણાશ્રમવિકલ્પં ચ પ્રતિલોમાનુલોમજમ્ ।
દ્રવ્યદેશવયઃકાલાન્ સ્વર્ગં નરકમેવ ચ ॥ ૨॥

ગુણદોષભિદા દૃષ્ટિમન્તરેણ વચસ્તવ ।
નિઃશ્રેયસં કથં નૃણાં નિષેધવિધિલક્ષણમ્ ॥ ૩॥

પિતૃદેવમનુષ્યાણાં વેદશ્ચક્ષુસ્તવેશ્વર ।
શ્રેયસ્ત્વનુપલબ્ધેઽર્થે સાધ્યસાધનયોરપિ ॥ ૪॥

ગુણદોષભિદાદૃષ્ટિર્નિગમાત્તે ન હિ સ્વતઃ ।
નિગમેનાપવાદશ્ચ ભિદાયા ઇતિ હ ભ્રમઃ ॥ ૫॥

શ્રીભગવાનુવાચ
યોગાસ્ત્રયો મયા પ્રોક્તા નૃણાં શ્રેયોવિધિત્સયા ।
જ્ઞાનં કર્મ ચ ભક્તિશ્ચ નોપાયોઽન્યોઽસ્તિ કુત્રચિત્ ॥ ૬॥

નિર્વિણ્ણાનાં જ્ઞાનયોગો ન્યાસિનામિહ કર્મસુ ।
તેષ્વનિર્વિણ્ણચિત્તાનાં કર્મયોગસ્તુ કામિનામ્ ॥ ૭॥

યદૃચ્છયા મત્કથાદૌ જાતશ્રદ્ધસ્તુ યઃ પુમાન્ ।
ન નિર્વિણ્ણો નાતિસક્તો ભક્તિયોગોઽસ્ય સિદ્ધિદઃ ॥ ૮॥

તાવત્કર્માણિ કુર્વીત ન નિર્વિદ્યેત યાવતા ।
મત્કથાશ્રવણાદૌ વા શ્રદ્ધા યાવન્ન જાયતે ॥ ૯॥

સ્વધર્મસ્થો યજન્ યજ્ઞૈરનાશીઃ કામ ઉદ્ધવ ।
ન યાતિ સ્વર્ગનરકૌ યદ્યન્યન્ન સમાચરેત્ ॥ ૧૦॥

અસ્મિંલ્લોકે વર્તમાનઃ સ્વધર્મસ્થોઽનઘઃ શુચિઃ ।
જ્ઞાનં વિશુદ્ધમાપ્નોતિ મદ્ભક્તિં વા યદૃચ્છયા ॥ ૧૧॥

સ્વર્ગિણોઽપ્યેતમિચ્છન્તિ લોકં નિરયિણસ્તથા ।
સાધકં જ્ઞાનભક્તિભ્યામુભયં તદસાધકમ્ ॥ ૧૨॥

ન નરઃ સ્વર્ગતિં કાઙ્ક્ષેન્નારકીં વા વિચક્ષણઃ ।
નેમં લોકં ચ કાઙ્ક્ષેત દેહાવેશાત્પ્રમાદ્યતિ ॥ ૧૩॥

એતદ્વિદ્વાન્ પુરા મૃત્યોરભવાય ઘટેત સઃ ।
અપ્રમત્ત ઇદં જ્ઞાત્વા મર્ત્યમપ્યર્થસિદ્ધિદમ્ ॥ ૧૪॥

છિદ્યમાનં યમૈરેતૈઃ કૃતનીડં વનસ્પતિમ્ ।
ખગઃ સ્વકેતમુત્સૃજ્ય ક્ષેમં યાતિ હ્યલમ્પટઃ ॥ ૧૫॥

અહોરાત્રૈશ્છિદ્યમાનં બુદ્ધ્વાઽઽયુર્ભયવેપથુઃ ।
મુક્તસઙ્ગઃ પરં બુદ્ધ્વા નિરીહ ઉપશામ્યતિ ॥ ૧૬॥

નૃદેહમાદ્યં સુલભં સુદુર્લભં
પ્લવં સુકલ્પં ગુરુકર્ણધારમ્ ।

મયાનુકૂલેન નભસ્વતેરિતં
પુમાન્ ભવાબ્ધિં ન તરેત્સ આત્મહા ॥ ૧૭॥

યદાऽऽરમ્ભેષુ નિર્વિણ્ણો વિરક્તઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ।
અભ્યાસેનાત્મનો યોગી ધારયેદચલં મનઃ ॥ ૧૮॥

ધાર્યમાણં મનો યર્હિ ભ્રામ્યદાશ્વનવસ્થિતમ્ ।
અતન્દ્રિતોऽનુરોધેન માર્ગેણાત્મવશં નયેત્ ॥ ૧૯॥

મનોગતિં ન વિસૃજેજ્જિતપ્રાણો જિતેન્દ્રિયઃ ।
સત્ત્વસમ્પન્નયા બુદ્ધ્યા મન આત્મવશં નયેત્ ॥ ૨૦॥

એષ વૈ પરમો યોગો મનસઃ સઙ્ગ્રહઃ સ્મૃતઃ ।
હૃદયજ્ઞત્વમન્વિચ્છન્ દમ્યસ્યેવાર્વતો મુહુઃ ॥ ૨૧॥

સાઙ્ખ્યેન સર્વભાવાનાં પ્રતિલોમાનુલોમતઃ ।
ભવાપ્યયાવનુધ્યાયેન્મનો યાવત્પ્રસીદતિ ॥ ૨૨॥

નિર્વિણ્ણસ્ય વિરક્તસ્ય પુરુષસ્યોક્તવેદિનઃ ।
મનસ્ત્યજતિ દૌરાત્મ્યં ચિન્તિતસ્યાનુચિન્તયા ॥ ૨૩॥

યમાદિભિર્યોગપથૈરાન્વીક્ષિક્યા ચ વિદ્યયા ।
મમાર્ચોપાસનાભિર્વા નાન્યૈર્યોગ્યં સ્મરેન્મનઃ ॥ ૨૪॥

યદિ કુર્યાત્પ્રમાદેન યોગી કર્મ વિગર્હિતમ્ ।
યોગેનૈવ દહેદંહો નાન્યત્તત્ર કદાચન ॥ ૨૫॥

સ્વે સ્વેऽધિકારે યા નિષ્ઠા સ ગુણઃ પરિકીર્તિતઃ ।
કર્મણાં જાત્યશુદ્ધાનામનેન નિયમઃ કૃતઃ ।
ગુણદોષવિધાનેન સઙ્ગાનાં ત્યાજનેચ્છયા ॥ ૨૬॥

જાતશ્રદ્ધો મત્કથાસુ નિર્વિણ્ણઃ સર્વકર્મસુ ।
વેદદુઃખાત્મકાન્ કામાન્ પરિત્યાગેऽપ્યનીશ્વરઃ ॥ ૨૭॥

તતો ભજેત માં પ્રીતઃ શ્રદ્ધાલુર્દૃઢનિશ્ચયઃ ।
જુષમાણશ્ચ તાન્ કામાન્ દુઃખોદર્કાંશ્ચ ગર્હયન્ ॥ ૨૮॥

પ્રોક્તેન ભક્તિયોગેન ભજતો માસકૃન્મુનેઃ ।
કામા હૃદય્યા નશ્યન્તિ સર્વે મયિ હૃદિ સ્થિતે ॥ ૨૯॥

ભિદ્યતે હૃદયગ્રન્થિશ્છિદ્યન્તે સર્વસંશયાઃ ।

ક્ષીયન્તે ચાસ્ય કર્માણિ મયિ દૃષ્ટેઽખિલાત્મનિ ॥ ૩૦॥

તસ્માન્મદ્ભક્તિયુક્તસ્ય યોગિનો વૈ મદાત્મનઃ ।
ન જ્ઞાનં ન ચ વૈરાગ્યં પ્રાયઃ શ્રેયો ભવેદિહ ॥ ૩૧॥

યત્કર્મભિર્યત્તપસા જ્ઞાનવૈરાગ્યતશ્ચ યત્ ।
યોગેન દાનધર્મેણ શ્રેયોભિરિતરૈરપિ ॥ ૩૨॥

સર્વં મદ્ભક્તિયોગેન મદ્ભક્તો લભતેઽઞ્જસા ।
સ્વર્ગાપવર્ગં મદ્ધામ કથઞ્ચિદ્યદિ વાઞ્છતિ ॥ ૩૩॥

ન કિઞ્ચિત્સાધવો ધીરા ભક્તા હ્યેકાન્તિનો મમ ।
વાઞ્છન્ત્યપિ મયા દત્તં કૈવલ્યમપુનર્ભવમ્ ॥ ૩૪॥

નૈરપેક્ષ્યં પરં પ્રાહુર્નિઃશ્રેયસમનલ્પકમ્ ।
તસ્માન્નિરાશિષો ભક્તિર્નિરપેક્ષસ્ય મે ભવેત્ ॥ ૩૫॥

ન મય્યેકાન્તભક્તાનાં ગુણદોષોદ્ભવા ગુણાઃ ।
સાધૂનાં સમચિત્તાનાં બુદ્ધેઃ પરમુપેયુષામ્ ॥ ૩૬॥

એવમેતાન્ મયાઽઽદિષ્ટાનનુતિષ્ઠન્તિ મે પથઃ ।
ક્ષેમં વિન્દન્તિ મત્સ્થાનં યદ્બ્રહ્મ પરમં વિદુઃ ॥ ૩૭॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૦॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકવિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૧ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ય એતાન્ મત્પથો હિત્વા ભક્તિજ્ઞાનક્રિયાત્મકાન્ ।
ક્ષુદ્રાન્ કામાંશ્ચલૈઃ પ્રાણૈર્જુષન્તઃ સંસરન્તિ તે ॥ ૧॥

સ્વે સ્વેઽધિકારે યા નિષ્ઠા સ ગુણઃ પરિકીર્તિતઃ ।
વિપર્યયસ્તુ દોષઃ સ્યાદુભયોરેષ નિશ્ચયઃ ॥ ૨॥

શુદ્ધ્યશુદ્ધી વિધીયેતે સમાનેષ્વપિ વસ્તુષુ ।
દ્રવ્યસ્ય વિચિકિત્સાર્થં ગુણદોષૌ શુભાશુભૌ ॥ ૩॥

ધર્માર્થં વ્યવહારાર્થં યાત્રાર્થમિતિ ચાનઘ ।
દર્શિતોઽયં મયાઽઽચારો ધર્મમુદ્વહતાં ધુરમ્ ॥ ૪॥

ભૂમ્યમ્બ્વગ્ન્યનિલાકાશા ભૂતાનાં પઞ્ચધાતવઃ ।
આબ્રહ્મસ્થાવરાદીનાં શારીરા આત્મસંયુતાઃ ॥ ૫॥

વેદેન નામ રૂપાણિ વિષમાણિ સમેષ્વપિ ।
ધાતુષૂદ્ધવ કલ્પ્યન્ત એતેષાં સ્વાર્થસિદ્ધયે ॥ ૬॥

દેશકાલાદિભાવાનાં વસ્તૂનાં મમ સત્તમ ।
ગુણદોષૌ વિધીયેતે નિયમાર્થં હિ કર્મણામ્ ॥ ૭॥

અકૃષ્ણસારો દેશાનામબ્રહ્મણ્યોઽશુચિર્ભવેત્ ।
કૃષ્ણસારોઽપ્યસૌવીરકીકટાસંસ્કૃતેરિણમ્ ॥ ૮॥

કર્મણ્યો ગુણવાન્ કાલો દ્રવ્યતઃ સ્વત એવ વા ।
યતો નિવર્તતે કર્મ સ દોષોઽકર્મકઃ સ્મૃતઃ ॥ ૯॥

દ્રવ્યસ્ય શુદ્ધ્યશુદ્ધી ચ દ્રવ્યેણ વચનેન ચ ।
સંસ્કારેણાથ કાલેન મહત્વાલ્પતયાથ વા ॥ ૧૦॥

શક્ત્યાશક્ત્યાથ વા બુદ્ધ્યા સમૃદ્ધ્યા ચ યદાત્મને ।
અઘં કુર્વન્તિ હિ યથા દેશાવસ્થાનુસારતઃ ॥ ૧૧॥

ધાન્યદાર્વસ્થિતન્તૂનાં રસતૈજસચર્મણામ્ ।
કાલવાય્વગ્નિમૃત્તોયૈઃ પાર્થિવાનાં યુતાયુતૈઃ ॥ ૧૨॥

અમેધ્યલિપ્તં યદ્યેન ગન્ધલેપં વ્યપોહતિ ।
ભજતે પ્રકૃતિં તસ્ય તચ્છૌચં તાવદિષ્યતે ॥ ૧૩॥

સ્નાનદાનતપોઽવસ્થા વીર્યસંસ્કારકર્મભિઃ ।
મત્સ્મૃત્યા ચાત્મનઃ શૌચં શુદ્ધઃ કર્માચરેદ્દ્વિજઃ ॥ ૧૪॥

મન્ત્રસ્ય ચ પરિજ્ઞાનં કર્મશુદ્ધિર્મદર્પણમ્ ।
ધર્મઃ સમ્પદ્યતે ષડ્ભિરધર્મસ્તુ વિપર્યયઃ ॥ ૧૫॥

ક્વચિદ્ગુણોઽપિ દોષઃ સ્યાદ્દોષોઽપિ વિધિના ગુણઃ ।
ગુણદોષાર્થનિયમસ્તદ્ભિદામેવ બાધતે ॥ ૧૬॥

સમાનકર્માચરણં પતિતાનાં ન પાતકમ્ ।
ઔત્પત્તિકો ગુણઃ સઙ્ગો ન શયાનઃ પતત્યધઃ ॥ ૧૭॥

યતો યતો નિવર્તેત વિમુચ્યેત તતસ્તતઃ ।
એષ ધર્મો નૃણાં ક્ષેમઃ શોકમોહભયાપહઃ ॥ ૧૮॥

વિષયેષુ ગુણાધ્યાસાત્પુંસઃ સઙ્ગસ્તતો ભવેત્ ।
સઙ્ગાત્તત્ર ભવેત્કામઃ કામાદેવ કલિર્નૃણામ્ ॥ ૧૯॥

કલેર્દુર્વિષહઃ ક્રોધસ્તમસ્તમનુવર્તતે ।
તમસા ગ્રસ્યતે પુંસશ્ચેતના વ્યાપિની દ્રુતમ્ ॥ ૨૦॥

તયા વિરહિતઃ સાધો જન્તુઃ શૂન્યાય કલ્પતે ।
તતોઽસ્ય સ્વાર્થવિભ્રંશો મૂર્ચ્છિતસ્ય મૃતસ્ય ચ ॥ ૨૧॥

વિષયાભિનિવેશેન નાત્માનં વેદ નાપરમ્ ।
વૃક્ષજીવિકયા જીવન્ વ્યર્થં ભસ્ત્રેવ યઃ શ્વસન્ ॥ ૨૨॥

ફલશ્રુતિરિયં નૃણાં ન શ્રેયો રોચનં પરમ્ ।
શ્રેયો વિવક્ષયા પ્રોક્તં યથા ભૈષજ્યરોચનમ્ ॥ ૨૩॥

ઉત્પત્ત્યૈવ હિ કામેષુ પ્રાણેષુ સ્વજનેષુ ચ ।
આસક્તમનસો મર્ત્યા આત્મનોઽનર્થહેતુષુ ॥ ૨૪॥

ન તાનવિદુષઃ સ્વાર્થં ભ્રામ્યતો વૃજિનાધ્વનિ ।
કથં યુઞ્જ્યાત્પુનસ્તેષુ તાંસ્તમો વિશતો બુધઃ ॥ ૨૫॥

એવં વ્યવસિતં કેચિદવિજ્ઞાય કુબુદ્ધયઃ ।
ફલશ્રુતિં કુસુમિતાં ન વેદજ્ઞા વદન્તિ હિ ॥ ૨૬॥

કામિનઃ કૃપણા લુબ્ધાઃ પુષ્પેષુ ફલબુદ્ધયઃ ।
અગ્નિમુગ્ધા ધૂમતાન્તાઃ સ્વં લોકં ન વિદન્તિ તે ॥ ૨૭॥

ન તે મામઙ્ગ જાનન્તિ હૃદિસ્થં ય ઇદં યતઃ ।
ઉક્થશસ્ત્રા હ્યસુતૃપો યથા નીહારચક્ષુષઃ ॥ ૨૮॥

તે મે મતમવિજ્ઞાય પરોક્ષં વિષયાત્મકાઃ ।
હિંસાયાં યદિ રાગઃ સ્યાદ્યજ્ઞ એવ ન ચોદના ॥ ૨૯॥

હિંસાવિહારા હ્યાલબ્ધૈઃ પશુભિઃ સ્વસુખેચ્છયા ।

યજન્તે દેવતા યજ્ઞૈઃ પિતૃભૂતપતીન્ ખલાઃ ॥ ૩૦॥

સ્વપ્નોપમમમું લોકમસન્તં શ્રવણપ્રિયમ્ ।
આશિષો હૃદિ સઙ્કલ્પ્ય ત્યજન્ત્યર્થાન્ યથા વણિક્ ॥ ૩૧॥

રજઃસત્ત્વતમોનિષ્ઠા રજઃસત્ત્વતમોજુષઃ ।
ઉપાસત ઇન્દ્રમુખ્યાન્ દેવાદીન્ન યથૈવ મામ્ ॥ ૩૨॥

ઇષ્ટ્વેહ દેવતા યજ્ઞૈર્ગત્વા રંસ્યામહે દિવિ ।
તસ્યાન્ત ઇહ ભૂયાસ્મ મહાશાલા મહાકુલાઃ ॥ ૩૩॥

એવં પુષ્પિતયા વાચા વ્યાક્ષિપ્તમનસાં નૃણામ્ ।
માનિનાં ચાતિસ્તબ્ધાનાં મદ્વાર્તાપિ ન રોચતે ॥ ૩૪॥

વેદા બ્રહ્માત્મવિષયાસ્ત્રિકાણ્ડવિષયા ઇમે ।
પરોક્ષવાદા ઋષયઃ પરોક્ષં મમ ચ પ્રિયમ્ ॥ ૩૫॥

શબ્દબ્રહ્મ સુદુર્બોધં પ્રાણેન્દ્રિયમનોમયમ્ ।
અનન્તપારં ગમ્ભીરં દુર્વિગાહ્યં સમુદ્રવત્ ॥ ૩૬॥

મયોપબૃંહિતં ભૂમ્ના બ્રહ્મણાનન્તશક્તિના ।
ભૂતેષુ ઘોષરૂપેણ બિસેષૂર્ણેવ લક્ષ્યતે ॥ ૩૭॥

યથોર્ણનાભિર્હૃદયાદૂર્ણામુદ્વમતે મુખાત્ ।
આકાશાદ્ઘોષવાન્ પ્રાણો મનસા સ્પર્શરૂપિણા ॥ ૩૮॥

છન્દોમયોઽમૃતમયઃ સહસ્રપદવીં પ્રભુઃ ।
ઓઙ્કારાદ્વ્યઞ્જિતસ્પર્શસ્વરોષ્માન્તસ્થભૂષિતામ્ ॥ ૩૯॥

વિચિત્રભાષાવિતતાં છન્દોભિશ્ચતુરુત્તરૈઃ ।
અનન્તપારાં બૃહતીં સૃજત્યાક્ષિપતે સ્વયમ્ ॥ ૪૦॥

ગાયત્ર્યુષ્ણિગનુષ્ટુપ્ ચ બૃહતી પઙ્ક્તિરેવ ચ ।
ત્રિષ્ટુબ્જગત્યતિચ્છન્દો હ્યત્યષ્ટ્યતિજગદ્વિરાટ્ ॥ ૪૧॥

કિં વિધત્તે કિમાચષ્ટે કિમનૂદ્ય વિકલ્પયેત્ ।
ઇત્યસ્યા હૃદયં લોકે નાન્યો મદ્વેદ કશ્ચન ॥ ૪૨॥

માં વિધત્તેઽભિધત્તે માં વિકલ્પ્યાપોહ્યતે ત્વહમ્ ।
એતાવાન્ સર્વવેદાર્થઃ શબ્દ આસ્થાય માં ભિદામ્ ।
માયામાત્રમનૂદ્યાન્તે પ્રતિષિધ્ય પ્રસીદતિ ॥ ૪૩॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે એકવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૧॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ દ્વાવિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૨ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
કતિ તત્ત્વાનિ વિશ્વેશ સઙ્ખ્યાતાન્યૃષિભિઃ પ્રભો ।
નવૈકાદશ પઞ્ચ ત્રીણ્યાત્થ ત્વમિહ શુશ્રુમ ॥ ૧॥

કેચિત્ષડ્વિંશતિં પ્રાહુરપરે પઞ્ચવિંશતિમ્ ।
સપ્તૈકે નવ ષટ્કેચિચ્ચત્વાર્યેકાદશાપરે ।
કેચિત્સપ્તદશ પ્રાહુઃ ષોડશૈકે ત્રયોદશ ॥ ૨॥

એતાવત્ત્વં હિ સઙ્ખ્યાનામૃષયો યદ્વિવક્ષયા ।
ગાયન્તિ પૃથગાયુષ્મન્નિદં નો વક્તુમર્હસિ ॥ ૩॥

શ્રીભગવાનુવાચ
યુક્તં ચ સન્તિ સર્વત્ર ભાષન્તે બ્રાહ્મણા યથા ।
માયાં મદીયામુદ્ગૃહ્ય વદતાં કિં નુ દુર્ઘટમ્ ॥ ૪॥

નૈતદેવં યથાત્થ ત્વં યદહં વચ્મિ તત્તથા ।
એવં વિવદતાં હેતું શક્તયો મે દુરત્યયાઃ ॥ ૫॥

યાસાં વ્યતિકરાદાસીદ્વિકલ્પો વદતાં પદમ્ ।
પ્રાપ્તે શમદમેઽપ્યેતિ વાદસ્તમનુશામ્યતિ ॥ ૬॥

પરસ્પરાનુપ્રવેશાત્તત્ત્વાનાં પુરુષર્ષભ ।
પૌર્વાપર્યપ્રસઙ્ખ્યાનં યથા વક્તુર્વિવક્ષિતમ્ ॥ ૭॥

એકસ્મિન્નપિ દૃશ્યન્તે પ્રવિષ્ટાનીતરાણિ ચ ।
પૂર્વસ્મિન્ વા પરસ્મિન્ વા તત્ત્વે તત્ત્વાનિ સર્વશઃ ॥ ૮॥

પૌર્વાપર્યમતોઽમીષાં પ્રસઙ્ખ્યાનમભીપ્સતામ્ ।

યથા વિવિક્તં યદ્વક્ત્રં ગૃહ્ણીમો યુક્તિસમ્ભવાત્ ॥ ૯॥

અનાદ્યવિદ્યાયુક્તસ્ય પુરુષસ્યાત્મવેદનમ્ ।
સ્વતો ન સમ્ભવાદન્યસ્તત્ત્વજ્ઞો જ્ઞાનદો ભવેત્ ॥ ૧૦॥

પુરુષેશ્વરયોરત્ર ન વૈલક્ષણ્યમણ્વપિ ।
તદન્યકલ્પનાપાર્થા જ્ઞાનં ચ પ્રકૃતેર્ગુણઃ ॥ ૧૧॥

પ્રકૃતિર્ગુણસામ્યં વૈ પ્રકૃતેર્નાત્મનો ગુણાઃ ।
સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ સ્થિત્યુત્પત્ત્યન્તહેતવઃ ॥ ૧૨॥

સત્ત્વં જ્ઞાનં રજઃ કર્મ તમોઽજ્ઞાનમિહોચ્યતે ।
ગુણવ્યતિકરઃ કાલઃ સ્વભાવઃ સૂત્રમેવ ચ ॥ ૧૩॥

પુરુષઃ પ્રકૃતિર્વ્યક્તમહઙ્કારો નભોઽનિલઃ ।
જ્યોતિરાપઃ ક્ષિતિરિતિ તત્ત્વાન્યુક્તાનિ મે નવ ॥ ૧૪॥

શ્રોત્રં ત્વગ્દર્શનં ઘ્રાણો જિહ્વેતિ જ્ઞાનશક્તયઃ ।
વાક્પાણ્યુપસ્થપાય્વઙ્ઘ્રિઃ કર્માણ્યઙ્ગોભયં મનઃ ॥ ૧૫॥

શબ્દઃ સ્પર્શો રસો ગન્ધો રૂપં ચેત્યર્થજાતયઃ ।
ગત્યુક્ત્યુત્સર્ગશિલ્પાનિ કર્માયતનસિદ્ધયઃ ॥ ૧૬॥

સર્ગાદૌ પ્રકૃતિર્હ્યસ્ય કાર્યકારણરૂપિણી ।
સત્ત્વાદિભિર્ગુણૈર્ધત્તે પુરુષોઽવ્યક્ત ઈક્ષતે ॥ ૧૭॥

વ્યક્તાદયો વિકુર્વાણા ધાતવઃ પુરુષેક્ષયા ।
લબ્ધવીર્યાઃ સૃજન્ત્યણ્ડં સંહતાઃ પ્રકૃતેર્બલાત્ ॥ ૧૮॥

સપ્તૈવ ધાતવ ઇતિ તત્રાર્થાઃ પઞ્ચ ખાદયઃ ।
જ્ઞાનમાત્મોભયાધારસ્તતો દેહેન્દ્રિયાસવઃ ॥ ૧૯॥

ષડિત્યત્રાપિ ભૂતાનિ પઞ્ચ ષષ્ઠઃ પરઃ પુમાન્ ।
તૈર્યુક્ત આત્મસમ્ભૂતૈઃ સૃષ્ટ્વેદં સમુપાવિશત્ ॥ ૨૦॥

ચત્વાર્યેવેતિ તત્રાપિ તેજ આપોઽન્નમાત્મનઃ ।
જાતાનિ તૈરિદં જાતં જન્માવયવિનઃ ખલુ ॥ ૨૧॥

સઙ્ખ્યાને સપ્તદશકે ભૂતમાત્રેન્દ્રિયાણિ ચ ।
પઞ્ચ પઞ્ચૈકમનસા આત્મા સપ્તદશઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૨॥

તદ્વત્ષોડશસઙ્ખ્યાને આત્મૈવ મન ઉચ્યતે ।
ભૂતેન્દ્રિયાણિ પઞ્ચૈવ મન આત્મા ત્રયોદશ ॥ ૨૩॥

એકાદશત્વ આત્માસૌ મહાભૂતેન્દ્રિયાણિ ચ ।
અષ્ટૌ પ્રકૃતયશ્ચૈવ પુરુષશ્ચ નવેત્યથ ॥ ૨૪॥

ઇતિ નાનાપ્રસઙ્ખ્યાનં તત્ત્વાનામૃષિભિઃ કૃતમ્ ।
સર્વં ન્યાય્યં યુક્તિમત્ત્વાદ્વિદુષાં કિમશોભનમ્ ॥ ૨૫॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
પ્રકૃતિઃ પુરુષશ્ચોભૌ યદ્યપ્યાત્મવિલક્ષણૌ ।
અન્યોન્યાપાશ્રયાત્કૃષ્ણ દૃશ્યતે ન ભિદા તયોઃ ।
પ્રકૃતૌ લક્ષ્યતે હ્યાત્મા પ્રકૃતિશ્ચ તથાઽઽત્મનિ ॥ ૨૬॥

એવં મે પુણ્ડરીકાક્ષ મહાન્તં સંશયં હૃદિ ।
છેત્તુમર્હસિ સર્વજ્ઞ વચોભિર્નયનૈપુણૈઃ ॥ ૨૭॥

ત્વત્તો જ્ઞાનં હિ જીવાનાં પ્રમોષસ્તેઽત્ર શક્તિતઃ ।
ત્વમેવ હ્યાત્મમાયાયા ગતિં વેત્થ ન ચાપરઃ ॥ ૨૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
પ્રકૃતિઃ પુરુષશ્ચેતિ વિકલ્પઃ પુરુષર્ષભ ।
એષ વૈકારિકઃ સર્ગો ગુણવ્યતિકરાત્મકઃ ॥ ૨૯॥

મમાઙ્ગ માયાગુણમય્યનેકધા
વિકલ્પબુદ્ધીશ્ચ ગુણૈર્વિધત્તે ।
વૈકારિકસ્ત્રિવિધોઽધ્યાત્મમેક-
મથાધિદૈવમધિભૂતમન્યત્ ॥ ૩૦॥

દૃગ્ રૂપમાર્કં વપુરત્ર રન્ધ્રે
પરસ્પરં સિધ્યતિ યઃ સ્વતઃ ખે ।
આત્મા યદેષામપરો ય આદ્યઃ
સ્વયાનુભૂત્યાખિલસિદ્ધસિદ્ધિઃ ।
એવં ત્વગાદિ શ્રવણાદિ ચક્ષુ-
ર્જિહ્વાદિ નાસાદિ ચ ચિત્તયુક્તમ્ ॥ ૩૧॥

યોઽસૌ ગુણક્ષોભકૃતો વિકારઃ
પ્રધાનમૂલાન્મહતઃ પ્રસૂતઃ ।

અહં ત્રિવૃન્મોહવિકલ્પહેતુ-
ર્વૈકારિકસ્તામસ ઐન્દ્રિયશ્ચ ॥ ૩૨॥

આત્મા પરિજ્ઞાનમયો વિવાદો
હ્યસ્તીતિ નાસ્તીતિ ભિદાર્થનિષ્ઠઃ ।
વ્યર્થોઽપિ નૈવોપરમેત પુંસાં
મત્તઃ પરાવૃત્તધિયાં સ્વલોકાત્ ॥ ૩૩॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
ત્વત્તઃ પરાવૃત્તધિયઃ સ્વકૃતૈઃ કર્મભિઃ પ્રભો ।
ઉચ્ચાવચાન્ યથા દેહાન્ ગૃહ્ણન્તિ વિસૃજન્તિ ચ ॥ ૩૪॥

તન્મમાખ્યાહિ ગોવિન્દ દુર્વિભાવ્યમનાત્મભિઃ ।
ન હ્યેતત્પ્રાયશો લોકે વિદ્વાંસઃ સન્તિ વઞ્ચિતાઃ ॥ ૩૫॥

શ્રીભગવાનુવાચ
મનઃ કર્મમયં નૃણામિન્દ્રિયૈઃ પઞ્ચભિર્યુતમ્ ।
લોકાલ્લોકં પ્રયાત્યન્ય આત્મા તદનુવર્તતે ॥ ૩૬॥

ધ્યાયન્ મનોઽનુ વિષયાન્ દૃષ્ટાન્ વાનુશ્રુતાનથ ।
ઉદ્યત્સીદત્કર્મતન્ત્રં સ્મૃતિસ્તદનુ શામ્યતિ ॥ ૩૭॥

વિષયાભિનિવેશેન નાત્માનં યત્સ્મરેત્પુનઃ ।
જન્તોર્વૈ કસ્યચિદ્ધેતોર્મૃત્યુરત્યન્તવિસ્મૃતિઃ ॥ ૩૮॥

જન્મ ત્વાત્મતયા પુંસઃ સર્વભાવેન ભૂરિદ ।
વિષયસ્વીકૃતિં પ્રાહુર્યથા સ્વપ્નમનોરથઃ ॥ ૩૯॥

સ્વપ્નં મનોરથં ચેત્થં પ્રાક્તનં ન સ્મરત્યસૌ ।
તત્ર પૂર્વમિવાત્માનમપૂર્વં ચાનુપશ્યતિ ॥ ૪૦॥

ઇન્દ્રિયાયનસૃષ્ટ્યેદં ત્રૈવિધ્યં ભાતિ વસ્તુનિ ।
બહિરન્તર્ભિદા હેતુર્જનોઽસજ્જનકૃદ્યથા ॥ ૪૧॥

નિત્યદા હ્યઙ્ગ ભૂતાનિ ભવન્તિ ન ભવન્તિ ચ ।
કાલેનાલક્ષ્યવેગેન સૂક્ષ્મત્વાત્તન્ન દૃશ્યતે ॥ ૪૨॥

યથાર્ચિષાં સ્રોતસાં ચ ફલાનાં વા વનસ્પતેઃ ।
તથૈવ સર્વભૂતાનાં વયોઽવસ્થાદયઃ કૃતાઃ ॥ ૪૩॥

સોઽયં દીપોઽર્ચિષાં યદ્વત્સ્રોતસાં તદિદં જલમ્ ।
સોઽયં પુમાનિતિ નૃણાં મૃષા ગીર્ધીર્મૃષાયુષામ્ ॥ ૪૪॥

મા સ્વસ્ય કર્મબીજેન જાયતે સોઽપ્યયં પુમાન્ ।
મ્રિયતે વામરો ભ્રાન્ત્યા યથાગ્નિર્દારુસંયુતઃ ॥ ૪૫॥

નિષેકગર્ભજન્માનિ બાલ્યકૌમારયૌવનમ્ ।
વયોમધ્યં જરામૃત્યુરિત્યવસ્થાસ્તનોર્નવ ॥ ૪૬॥

એતા મનોરથમયીર્હ્યન્યસ્યોચ્ચાવચાસ્તનૂઃ ।
ગુણસઙ્ગાદુપાદત્તે ક્વચિત્કશ્ચિજ્જહાતિ ચ ॥ ૪૭॥

આત્મનઃ પિતૃપુત્રાભ્યામનુમેયૌ ભવાપ્યયૌ ।
ન ભવાપ્યયવસ્તૂનામભિજ્ઞો દ્વયલક્ષણઃ ॥ ૪૮॥

તરોર્બીજવિપાકાભ્યાં યો વિદ્વાઞ્જન્મસંયમૌ ।
તરોર્વિલક્ષણો દ્રષ્ટા એવં દ્રષ્ટા તનોઃ પૃથક્ ॥ ૪૯॥

પ્રકૃતેરેવમાત્માનમવિવિચ્યાબુધઃ પુમાન્ ।
તત્ત્વેન સ્પર્શસમ્મૂઢઃ સંસારં પ્રતિપદ્યતે ॥ ૫૦॥

સત્ત્વસઙ્ગાદૃષીન્ દેવાન્ રજસાસુરમાનુષાન્ ।
તમસા ભૂતતિર્યક્ત્વં ભ્રામિતો યાતિ કર્મભિઃ ॥ ૫૧॥

નૃત્યતો ગાયતઃ પશ્યન્ યથૈવાનુકરોતિ તાન્ ।
એવં બુદ્ધિગુણાન્ પશ્યન્નનીહોઽપ્યનુકાર્યતે ॥ ૫૨॥

યથામ્ભસા પ્રચલતા તરવોઽપિ ચલા ઇવ ।
ચક્ષુષા ભ્રામ્યમાણેન દૃશ્યતે ભ્રમતીવ ભૂઃ ॥ ૫૩॥

યથા મનોરથધિયો વિષયાનુભવો મૃષા ।
સ્વપ્નદૃષ્ટાશ્ચ દાશાર્હ તથા સંસાર આત્મનઃ ॥ ૫૪॥

અર્થે હ્યવિદ્યમાનેઽપિ સંસૃતિર્ન નિવર્તતે ।
ધ્યાયતો વિષયાનસ્ય સ્વપ્નેઽનર્થાગમો યથા ॥ ૫૫॥

તસ્માદુદ્ધવ મા ભુઙ્ક્ષ્વ વિષયાનસદિન્દ્રિયૈઃ ।
આત્માગ્રહણનિર્ભાતં પશ્ય વૈકલ્પિકં ભ્રમમ્ ॥ ૫૬॥

ક્ષિપ્તોઽવમાનિતોઽસદ્ભિઃ પ્રલબ્ધોઽસૂયિતોઽથ વા ।
તાડિતઃ સન્નિરુદ્ધો વા વૃત્ત્યા વા પરિહાપિતઃ ॥ ૫૭॥

નિષ્ઠિતો મૂત્રિતો વાજ્ઞૈર્બહુધૈવં પ્રકમ્પિતઃ ।
શ્રેયસ્કામઃ કૃચ્છ્રગત આત્મનાऽऽત્માનમુદ્ધરેત્ ॥ ૫૮॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
યથૈવમનુબુધ્યેયં વદ નો વદતાં વર ।
સુદુઃસહમિમં મન્ય આત્મન્યસદતિક્રમમ્ ॥ ૫૯॥

વિદુષામપિ વિશ્વાત્મન્ પ્રકૃતિર્હિ બલીયસી ।
ઋતે ત્વદ્ધર્મનિરતાન્ શાન્તાંસ્તે ચરણાલયાન્ ॥ ૬૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે દ્વાવિંશોऽધ્યાયઃ ॥ ૨૨॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ત્રયોવિંશોऽધ્યાયઃ - ૨૩ ॥

બાદરાયણિરુવાચ
સ એવમાશંસિત ઉદ્ધવેન
ભાગવતમુખ્યેન દાશાર્હમુખ્યઃ ।
સભાજયન્ ભૃત્યવચો મુકુન્દ-
સ્તમાબભાષે શ્રવણીયવીર્યઃ ॥ ૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ
બાર્હસ્પત્ય સ વૈ નાત્ર સાધુર્વૈ દુર્જનેરિતૈઃ ।
દુરુક્તૈર્ભિન્નમાત્માનં યઃ સમાધાતુમીશ્વરઃ ॥ ૨॥

ન તથા તપ્યતે વિદ્ધઃ પુમાન્ બાણૈસ્તુ મર્મગૈઃ ।
યથા તુદન્તિ મર્મસ્થા હ્યસતાં પરુષેષવઃ ॥ ૩॥

કથયન્તિ મહત્પુણ્યમિતિહાસમિહોદ્ધવ ।
તમહં વર્ણયિષ્યામિ નિબોધ સુસમાહિતઃ ॥ ૪॥

કેનચિદ્ભિક્ષુણા ગીતં પરિભૂતેન દુર્જનૈઃ ।

સ્મરતા ધૃતિયુક્તેન વિપાકં નિજકર્મણામ્ ॥ ૫॥

અવન્તિષુ દ્વિજઃ કશ્ચિદાસીદાઢ્યતમઃ શ્રિયા ।
વાર્તાવૃત્તિઃ કદર્યસ્તુ કામી લુબ્ધોઽતિકોપનઃ ॥ ૬॥

જ્ઞાતયોઽતિથયસ્તસ્ય વાઙ્માત્રેણાપિ નાર્ચિતાઃ ।
શૂન્યાવસથ આત્માપિ કાલે કામૈરનર્ચિતઃ ॥ ૭॥

દુઃશીલસ્ય કદર્યસ્ય દ્રુહ્યન્તે પુત્રબાન્ધવાઃ ।
દારા દુહિતરો ભૃત્યા વિષણ્ણા નાચરન્ પ્રિયમ્ ॥ ૮॥

તસ્યૈવં યક્ષવિત્તસ્ય ચ્યુતસ્યોભયલોકતઃ ।
ધર્મકામવિહીનસ્ય ચુક્રુધુઃ પઞ્ચભાગિનઃ ॥ ૯॥

તદવધ્યાનવિસ્રસ્તપુણ્યસ્કન્ધસ્ય ભૂરિદ ।
અર્થોઽપ્યગચ્છન્નિધનં બહ્વાયાસપરિશ્રમઃ ॥ ૧૦॥

જ્ઞાતયો જગૃહુઃ કિઞ્ચિત્કિઞ્ચિદ્દસ્યવ ઉદ્ધવ ।
દૈવતઃ કાલતઃ કિઞ્ચિદ્બ્રહ્મબન્ધોર્નૃપાર્થિવાત્ ॥ ૧૧॥

સ એવં દ્રવિણે નષ્ટે ધર્મકામવિવર્જિતઃ ।
ઉપેક્ષિતશ્ચ સ્વજનૈશ્ચિન્તામાપ દુરત્યયામ્ ॥ ૧૨॥

તસ્યૈવં ધ્યાયતો દીર્ઘં નષ્ટરાયસ્તપસ્વિનઃ ।
ખિદ્યતો બાષ્પકણ્ઠસ્ય નિર્વેદઃ સુમહાનભૂત્ ॥ ૧૩॥

સ ચાહેદમહો કષ્ટં વૃથાઽઽત્મા મેઽનુતાપિતઃ ।
ન ધર્માય ન કામાય યસ્યાર્થાયાસ ઈદૃશઃ ॥ ૧૪॥

પ્રાયેણાર્થાઃ કદર્યાણાં ન સુખાય કદાચન ।
ઇહ ચાત્મોપતાપાય મૃતસ્ય નરકાય ચ ॥ ૧૫॥

યશો યશસ્વિનાં શુદ્ધં શ્લાઘ્યા યે ગુણિનાં ગુણાઃ ।
લોભઃ સ્વલ્પોઽપિ તાન્ હન્તિ શ્વિત્રો રૂપમિવેપ્સિતમ્ ॥ ૧૬॥

અર્થસ્ય સાધને સિદ્ધે ઉત્કર્ષે રક્ષણે વ્યયે ।
નાશોપભોગ આયાસસ્ત્રાસશ્ચિન્તા ભ્રમો નૃણામ્ ॥ ૧૭॥

સ્તેયં હિંસાનૃતં દમ્ભઃ કામઃ ક્રોધઃ સ્મયો મદઃ ।
ભેદો વૈરમવિશ્વાસઃ સંસ્પર્ધા વ્યસનાનિ ચ ॥ ૧૮॥

એતે પઞ્ચદશાનર્થા હ્યર્થમૂલા મતા નૃણામ્ ।
તસ્માદનર્થમર્થાખ્યં શ્રેયોઽર્થી દૂરતસ્ત્યજેત્ ॥ ૧૯॥

ભિદ્યન્તે ભ્રાતરો દારાઃ પિતરઃ સુહૃદસ્તથા ।
એકાસ્નિગ્ધાઃ કાકિણિના સદ્યઃ સર્વેઽરયઃ કૃતાઃ ॥ ૨૦॥

અર્થેનાલ્પીયસા હ્યેતે સંરબ્ધા દીપ્તમન્યવઃ ।
ત્યજન્ત્યાશુ સ્પૃધો ઘ્નન્તિ સહસોત્સૃજ્ય સૌહૃદમ્ ॥ ૨૧॥

લબ્ધ્વા જન્મામરપ્રાર્થ્યં માનુષ્યં તદ્દ્વિજાગ્ર્યતામ્ ।
તદનાદૃત્ય યે સ્વાર્થં ઘ્નન્તિ યાન્ત્યશુભાં ગતિમ્ ॥ ૨૨॥

સ્વર્ગાપવર્ગયોર્દ્વારં પ્રાપ્ય લોકમિમં પુમાન્ ।
દ્રવિણે કોઽનુષજ્જેત મર્ત્યોઽનર્થસ્ય ધામનિ ॥ ૨૩॥

દેવર્ષિપિતૃભૂતાનિ જ્ઞાતીન્ બન્ધૂંશ્ચ ભાગિનઃ ।
અસંવિભજ્ય ચાત્માનં યક્ષવિત્તઃ પતત્યધઃ ॥ ૨૪॥

વ્યર્થયાર્થેહયા વિત્તં પ્રમત્તસ્ય વયોબલમ્ ।
કુશલા યેન સિધ્યન્તિ જરઠઃ કિં નુ સાધયે ॥ ૨૫॥

કસ્માત્સઙ્ક્લિશ્યતે વિદ્વાન્ વ્યર્થયાર્થેહયાસકૃત્ ।
કસ્યચિન્માયયા નૂનં લોકોઽયં સુવિમોહિતઃ ॥ ૨૬॥

કિં ધનૈર્ધનદૈર્વા કિં કામૈર્વા કામદૈરુત ।
મૃત્યુના ગ્રસ્યમાનસ્ય કર્મભિર્વોત જન્મદૈઃ ॥ ૨૭॥

નૂનં મે ભગવાંસ્તુષ્ટઃ સર્વદેવમયો હરિઃ ।
યેન નીતો દશામેતાં નિર્વેદશ્ચાત્મનઃ પ્લવઃ ॥ ૨૮॥

સોઽહં કાલાવશેષેણ શોષયિષ્યેઽઙ્ગમાત્મનઃ ।
અપ્રમત્તોઽખિલસ્વાર્થે યદિ સ્યાત્સિદ્ધ આત્મનિ ॥ ૨૯॥

તત્ર મામનુમોદેરન્ દેવાસ્ત્રિભુવનેશ્વરાઃ ।
મુહૂર્તેન બ્રહ્મલોકં ખટ્વાઙ્ગઃ સમસાધયત્ ॥ ૩૦॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ઇત્યભિપ્રેત્ય મનસા હ્યાવન્ત્યો દ્વિજસત્તમઃ ।
ઉન્મુચ્ય હૃદયગ્રન્થીન્ શાન્તો ભિક્ષુરભૂન્મુનિઃ ॥ ૩૧॥

સ ચચાર મહીમેતાં સંયતાત્મેન્દ્રિયાનિલઃ ।

ભિક્ષાર્થં નગરગ્રામાનસઙ્ગોઽલક્ષિતોઽવિશત્ ॥ ૩૨॥

તં વૈ પ્રવયસં ભિક્ષુમવધૂતમસજ્જનાઃ ।
દૃષ્ટ્વા પર્યભવન્ ભદ્ર બહ્વીભિઃ પરિભૂતિભિઃ ॥ ૩૩॥

કેચિત્ત્રિવેણું જગૃહુરેકે પાત્રં કમણ્ડલુમ્ ।
પીઠં ચૈકેઽક્ષસૂત્રં ચ કન્થાં ચીરાણિ કેચન ॥ ૩૪॥

પ્રદાય ચ પુનસ્તાનિ દર્શિતાન્યાદદુર્મુનેઃ ।
અન્નં ચ ભૈક્ષ્યસમ્પન્નં ભુઞ્જાનસ્ય સરિત્તટે ॥ ૩૫॥

મૂત્રયન્તિ ચ પાપિષ્ઠાઃ ષ્ઠીવન્ત્યસ્ય ચ મૂર્ધનિ ।
યતવાચં વાચયન્તિ તાડયન્તિ ન વક્તિ ચેત્ ॥ ૩૬॥

તર્જયન્ત્યપરે વાગ્ભિઃ સ્તેનોઽયમિતિ વાદિનઃ ।
બધ્નન્તિ રજ્જ્વા તં કેચિદ્બધ્યતાં બધ્યતામિતિ ॥ ૩૭॥

ક્ષિપન્ત્યેકેઽવજાનન્ત એષ ધર્મધ્વજઃ શઠઃ ।
ક્ષીણવિત્ત ઇમાં વૃત્તિમગ્રહીત્સ્વજનોજ્ઝિતઃ ॥ ૩૮॥

અહો એષ મહાસારો ધૃતિમાન્ ગિરિરાડિવ ।
મૌનેન સાધયત્યર્થં બકવદ્દૃઢનિશ્ચયઃ ॥ ૩૯॥

ઇત્યેકે વિહસન્ત્યેનમેકે દુર્વાતયન્તિ ચ ।
તં બબન્ધુર્નિરુરુધુર્યથા ક્રીડનકં દ્વિજમ્ ॥ ૪૦॥

એવં સ ભૌતિકં દુઃખં દૈવિકં દૈહિકં ચ યત્ ।
ભોક્તવ્યમાત્મનો દિષ્ટં પ્રાપ્તં પ્રાપ્તમબુધ્યત ॥ ૪૧॥

પરિભૂત ઇમાં ગાથામગાયત નરાધમૈઃ ।
પાતયદ્ભિઃ સ્વધર્મસ્થો ધૃતિમાસ્થાય સાત્ત્વિકીમ્ ॥ ૪૨॥

દ્વિજ ઉવાચ
નાયં જનો મે સુખદુઃખ હેતુઃ
ન દેવતાઽઽત્મા ગ્રહકર્મકાલાઃ ।
મનઃ પરં કારણમામનન્તિ
સંસારચક્રં પરિવર્તયેદ્યત્ ॥ ૪૩॥

મનો ગુણાન્ વૈ સૃજતે બલીય-
સ્તતશ્ચ કર્માણિ વિલક્ષણાનિ ।

શુક્લાનિ કૃષ્ણાન્યથ લોહિતાનિ
તેભ્યઃ સવર્ણાઃ સૃતયો ભવન્તિ ॥ ૪૪॥

અનીહ આત્મા મનસા સમીહતા
હિરણ્મયો મત્સખ ઉદ્વિચષ્ટે ।
મનઃ સ્વલિઙ્ગં પરિગૃહ્ય કામાન્
જુષન્ નિબદ્ધો ગુણસઙ્ગતોઽસૌ ॥ ૪૫॥

દાનં સ્વધર્મો નિયમો યમશ્ચ
શ્રુતં ચ કર્માણિ ચ સદ્વ્રતાનિ ।
સર્વે મનોનિગ્રહલક્ષણાન્તાઃ
પરો હિ યોગો મનસઃ સમાધિઃ ॥ ૪૬॥

સમાહિતં યસ્ય મનઃ પ્રશાન્તં
દાનાદિભિઃ કિં વદ તસ્ય કૃત્યમ્ ।
અસંયતં યસ્ય મનો વિનશ્ય-
દ્દાનાદિભિશ્ચેદપરં કિમેભિઃ ॥ ૪૭॥

મનો વશેઽન્યે હ્યભવન્ સ્મ દેવા
મનશ્ચ નાન્યસ્ય વશં સમેતિ ।
ભીષ્મો હિ દેવઃ સહસઃ સહીયાન્
યુઞ્જ્યાદ્વશે તં સ હિ દેવદેવઃ ॥ ૪૮॥

તં દુર્જયં શત્રુમસહ્યવેગ-
મરુન્તુદં તન્ન વિજિત્ય કેચિત્ ।
કુર્વન્ત્યસદ્વિગ્રહમત્ર મર્ત્યૈ-
ર્મિત્રાણ્યુદાસીનરિપૂન્ વિમૂઢાઃ ॥ ૪૯॥

દેહં મનોમાત્રમિમં ગૃહીત્વા
મમાહમિત્યન્ધધિયો મનુષ્યાઃ ।
એષોઽહમન્યોઽયમિતિ ભ્રમેણ
દુરન્તપારે તમસિ ભ્રમન્તિ ॥ ૫૦॥

જનસ્તુ હેતુઃ સુખદુઃખયોશ્ચે-
ત્કિમાત્મનશ્ચાત્ર હિ ભૌમયોસ્તત્ ।
જિહ્વાં ક્વચિત્સન્દશતિ સ્વદદ્ભિ-
સ્તદ્વેદનાયાં કતમાય કુપ્યેત્ ॥ ૫૧॥

દુઃખસ્ય હેતુર્યદિ દેવતાસ્તુ
કિમાત્મનસ્તત્ર વિકારયોસ્તત્ ।
યદઙ્ગમઙ્ગેન નિહન્યતે ક્વચિત્
ક્રુધ્યેત કસ્મૈ પુરુષઃ સ્વદેહે ॥ ૫૨॥

આત્મા યદિ સ્યાત્સુખદુઃખહેતુઃ
કિમન્યતસ્તત્ર નિજસ્વભાવઃ ।
ન હ્યાત્મનોઽન્યદ્યદિ તન્મૃષા સ્યાત્
ક્રુધ્યેત કસ્માન્ન સુખં ન દુઃખમ્ ॥ ૫૩॥

ગ્રહા નિમિત્તં સુખદુઃખયોશ્ચે-
ત્કિમાત્મનોઽજસ્ય જનસ્ય તે વૈ ।
ગ્રહૈર્ગ્રહસ્યૈવ વદન્તિ પીડાં
ક્રુધ્યેત કસ્મૈ પુરુષસ્તતોઽન્યઃ ॥ ૫૪॥

કર્માસ્તુ હેતુઃ સુખદુઃખયોશ્ચે-
ત્કિમાત્મનસ્તદ્ધિ જડાજડત્વે ।
દેહસ્ત્વચિત્પુરુષોઽયં સુપર્ણઃ
ક્રુધ્યેત કસ્મૈ ન હિ કર્મમૂલમ્ ॥ ૫૫॥

કાલસ્તુ હેતુઃ સુખદુઃખયોશ્ચે-
ત્કિમાત્મનસ્તત્ર તદાત્મકોઽસૌ ।
નાગ્નેર્હિ તાપો ન હિમસ્ય તત્સ્યાત્
ક્રુધ્યેત કસ્મૈ ન પરસ્ય દ્વન્દ્વમ્ ॥ ૫૬॥

ન કેનચિત્ક્વાપિ કથઞ્ચનાસ્ય
દ્વન્દ્વોપરાગઃ પરતઃ પરસ્ય ।
યથાહમઃ સંસૃતિરૂપિણઃ સ્યાત્
એવં પ્રબુદ્ધો ન બિભેતિ ભૂતૈઃ ॥ ૫૭॥

એતાં સ આસ્થાય પરાત્મનિષ્ઠા-
મધ્યાસિતાં પૂર્વતમૈર્મહર્ષિભિઃ ।
અહં તરિષ્યામિ દુરન્તપારં
તમો મુકુન્દાઙ્ઘ્રિનિષેવયૈવ ॥ ૫૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ

નિર્વિદ્ય નષ્ટદ્રવિણો ગતક્લમઃ
પ્રવ્રજ્ય ગાં પર્યટમાન ઇત્થમ્ ।
નિરાકૃતોઽસદ્ભિરપિ સ્વધર્મા-
દકમ્પિતોઽમૂં મુનિરાહ ગાથામ્ ॥ ૫૯॥

સુખદુઃખપ્રદો નાન્યઃ પુરુષસ્યાત્મવિભ્રમઃ ।
મિત્રોદાસીનરિપવઃ સંસારસ્તમસઃ કૃતઃ ॥ ૬૦॥

તસ્માત્સર્વાત્મના તાત નિગૃહાણ મનો ધિયા ।
મય્યાવેશિતયા યુક્ત એતાવાન્ યોગસઙ્ગ્રહઃ ॥ ૬૧॥

ય એતાં ભિક્ષુણા ગીતાં બ્રહ્મનિષ્ઠાં સમાહિતઃ ।
ધારયઞ્છ્રાવયઞ્છૃણ્વન્ દ્વન્દ્વૈર્નૈવાભિભૂયતે ॥ ૬૨॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે ત્રયોવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૩॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૪ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
અથ તે સમ્પ્રવક્ષ્યામિ સાઙ્ખ્યં પૂર્વૈર્વિનિશ્ચિતમ્ ।
યદ્વિજ્ઞાય પુમાન્ સદ્યો જહ્યાદ્વૈકલ્પિકં ભ્રમમ્ ॥ ૧॥

આસીજ્જ્ઞાનમથો હ્યર્થ એકમેવાવિકલ્પિતમ્ ।
યદા વિવેકનિપુણા આદૌ કૃતયુગેઽયુગે ॥ ૨॥

તન્માયાફલરૂપેણ કેવલં નિર્વિકલ્પિતમ્ ।
વાઙ્મનોગોચરં સત્યં દ્વિધા સમભવદ્બૃહત્ ॥ ૩॥

તયોરેકતરો હ્યર્થઃ પ્રકૃતિઃ સોભયાત્મિકા ।
જ્ઞાનં ત્વન્યતમો ભાવઃ પુરુષઃ સોઽભિધીયતે ॥ ૪॥

તમો રજઃ સત્ત્વમિતિ પ્રકૃતેરભવન્ ગુણાઃ ।
મયા પ્રક્ષોભ્યમાણાયાઃ પુરુષાનુમતેન ચ ॥ ૫॥

તેભ્યઃ સમભવત્સૂત્રં મહાન્ સૂત્રેણ સંયુતઃ ।
તતો વિકુર્વતો જાતોઽહઙ્કારો યો વિમોહનઃ ॥ ૬॥

વૈકારિકસ્તૈજસશ્ચ તામસશ્ચેત્યહં ત્રિવૃત્ ।
તન્માત્રેન્દ્રિયમનસાં કારણં ચિદચિન્મયઃ ॥ ૭॥

અર્થસ્તન્માત્રિકાજ્જજ્ઞે તામસાદિન્દ્રિયાણિ ચ ।
તૈજસાદ્દેવતા આસન્નેકાદશ ચ વૈકૃતાત્ ॥ ૮॥

મયા સઞ્ચોદિતા ભાવાઃ સર્વે સંહત્યકારિણઃ ।
અણ્ડમુત્પાદયામાસુર્મમાયતનમુત્તમમ્ ॥ ૯॥

તસ્મિન્નહં સમભવમણ્ડે સલિલસંસ્થિતૌ ।
મમ નાભ્યામભૂત્પદ્મં વિશ્વાખ્યં તત્ર ચાત્મભૂઃ ॥ ૧૦॥

સોઽસૃજત્તપસા યુક્તો રજસા મદનુગ્રહાત્ ।
લોકાન્ સપાલાન્ વિશ્વાત્મા ભૂર્ભુવઃસ્વરિતિ ત્રિધા ॥ ૧૧॥

દેવાનામોક આસીત્સ્વર્ભૂતાનાં ચ ભુવઃ પદમ્ ।
મર્ત્યાદીનાં ચ ભૂર્લોકઃ સિદ્ધાનાં ત્રિતયાત્પરમ્ ॥ ૧૨॥

અધોઽસુરાણાં નાગાનાં ભૂમેરોકોઽસૃજત્પ્રભુઃ ।
ત્રિલોક્યાં ગતયઃ સર્વાઃ કર્મણાં ત્રિગુણાત્મનામ્ ॥ ૧૩॥

યોગસ્ય તપસશ્ચૈવ ન્યાસસ્ય ગતયોઽમલાઃ ।
મહર્જનસ્તપઃ સત્યં ભક્તિયોગસ્ય મદ્ગતિઃ ॥ ૧૪॥

મયા કાલાત્મના ધાત્રા કર્મયુક્તમિદં જગત્ ।
ગુણપ્રવાહ એતસ્મિન્નુન્મજ્જતિ નિમજ્જતિ ॥ ૧૫॥

અણુર્બૃહત્કૃશઃ સ્થૂલો યો યો ભાવઃ પ્રસિધ્યતિ ।
સર્વોઽપ્યુભયસંયુક્તઃ પ્રકૃત્યા પુરુષેણ ચ ॥ ૧૬॥

યસ્તુ યસ્યાદિરન્તશ્ચ સ વૈ મધ્યં ચ તસ્ય સન્ ।
વિકારો વ્યવહારાર્થો યથા તૈજસપાર્થિવાઃ ॥ ૧૭॥

યદુપાદાય પૂર્વસ્તુ ભાવો વિકુરુતેઽપરમ્ ।
આદિરન્તો યદા યસ્ય તત્સત્યમભિધીયતે ॥ ૧૮॥

પ્રકૃતિર્યસ્યોપાદાનમાધારઃ પુરુષઃ પરઃ ।
સતોઽભિવ્યઞ્જકઃ કાલો બ્રહ્મ તત્ત્રિતયં ત્વહમ્ ॥ ૧૯॥

સર્ગઃ પ્રવર્તતે તાવત્પૌર્વાપર્યેણ નિત્યશઃ ।
મહાન્ ગુણવિસર્ગાર્થઃ સ્થિત્યન્તો યાવદીક્ષણમ્ ॥ ૨૦॥

વિરાણ્મયાસાધ્યમાનો લોકકલ્પવિકલ્પકઃ ।
પઞ્ચત્વાય વિશેષાય કલ્પતે ભુવનૈઃ સહ ॥ ૨૧॥

અન્ને પ્રલીયતે મર્ત્યમન્નં ધાનાસુ લીયતે ।
ધાના ભૂમૌ પ્રલીયન્તે ભૂમિર્ગન્ધે પ્રલીયતે ॥ ૨૨॥

અપ્સુ પ્રલીયતે ગન્ધ આપશ્ચ સ્વગુણે રસે ।
લીયતે જ્યોતિષિ રસો જ્યોતી રૂપે પ્રલીયતે ॥ ૨૩॥

રૂપં વાયૌ સ ચ સ્પર્શે લીયતે સોઽપિ ચામ્બરે ।
અમ્બરં શબ્દતન્માત્ર ઇન્દ્રિયાણિ સ્વયોનિષુ ॥ ૨૪॥

યોનિર્વૈકારિકે સૌમ્ય લીયતે મનસીશ્વરે ।
શબ્દો ભૂતાદિમપ્યેતિ ભૂતાદિર્મહતિ પ્રભુઃ ॥ ૨૫॥

સ લીયતે મહાન્ સ્વેષુ ગુણેસુ ગુણવત્તમઃ ।
તેઽવ્યક્તે સમ્પ્રલીયન્તે તત્કાલે લીયતેઽવ્યયે ॥ ૨૬॥

કાલો માયામયે જીવે જીવ આત્મનિ મય્યજે ।
આત્મા કેવલ આત્મસ્થો વિકલ્પાપાયલક્ષણઃ ॥ ૨૭॥

એવમન્વીક્ષમાણસ્ય કથં વૈકલ્પિકો ભ્રમઃ ।
મનસો હૃદિ તિષ્ઠેત વ્યોમ્નીવાર્કોદયે તમઃ ॥ ૨૮॥

એષ સાઙ્ખ્યવિધિઃ પ્રોક્તઃ સંશયગ્રન્થિભેદનઃ ।
પ્રતિલોમાનુલોમાભ્યાં પરાવરદૃશા મયા ॥ ૨૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૪॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ પઞ્ચવિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૫ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
ગુણાનામસમિશ્રાણાં પુમાન્ યેન યથા ભવેત્ ।
તન્મે પુરુષવર્યેદમુપધારય શંસતઃ ॥ ૧॥

શમો દમસ્તિતિક્ષેક્ષા તપઃ સત્યં દયા સ્મૃતિઃ ।
તુષ્ટિસ્ત્યાગોઽસ્પૃહા શ્રદ્ધા હ્રીર્દયાદિઃ સ્વનિર્વૃતિઃ ॥ ૨॥

કામ ઈહા મદસ્તૃષ્ણા સ્તમ્ભ આશીર્ભિદા સુખમ્ ।
મદોત્સાહો યશઃ પ્રીતિર્હાસ્યં વીર્યં બલોદ્યમઃ ॥ ૩॥

ક્રોધો લોભોઽનૃતં હિંસા યાચ્ઞા દમ્ભઃ ક્લમઃ કલિઃ ।
શોકમોહૌ વિષાદાર્તી નિદ્રાઽઽશા ભીરનુદ્યમઃ ॥ ૪॥

સત્ત્વસ્ય રજસશ્ચૈતાસ્તમસશ્ચાનુપૂર્વશઃ ।
વૃત્તયો વર્ણિતપ્રાયાઃ સન્નિપાતમથો શૃણુ ॥ ૫॥

સન્નિપાતસ્ત્વહમિતિ મમેત્યુદ્ધવ યા મતિઃ ।
વ્યવહારઃ સન્નિપાતો મનો માત્રેન્દ્રિયાસુભિઃ ॥ ૬॥

ધર્મે ચાર્થે ચ કામે ચ યદાસૌ પરિનિષ્ઠિતઃ ।
ગુણાનાં સન્નિકર્ષોઽયં શ્રદ્ધારતિધનાવહઃ ॥ ૭॥

પ્રવૃત્તિલક્ષણે નિષ્ઠા પુમાન્ યર્હિ ગૃહાશ્રમે ।
સ્વધર્મે ચાનુતિષ્ઠેત ગુણાનાં સમિતિર્હિ સા ॥ ૮॥

પુરુષં સત્ત્વસંયુક્તમનુમીયાચ્છમાદિભિઃ ।
કામાદિભી રજોયુક્તં ક્રોધાદ્યૈસ્તમસા યુતમ્ ॥ ૯॥

યદા ભજતિ માં ભક્ત્યા નિરપેક્ષઃ સ્વકર્મભિઃ ।
તં સત્ત્વપ્રકૃતિં વિદ્યાત્પુરુષં સ્ત્રિયમેવ વા ॥ ૧૦॥

યદા આશિષ આશાસ્ય માં ભજેત સ્વકર્મભિઃ ।
તં રજઃપ્રકૃતિં વિદ્યાદ્ધિંસામાશાસ્ય તામસમ્ ॥ ૧૧॥

સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ગુણા જીવસ્ય નૈવ મે ।
ચિત્તજા યૈસ્તુ ભૂતાનાં સજ્જમાનો નિબધ્યતે ॥ ૧૨॥

યદેતરૌ જયેત્સત્ત્વં ભાસ્વરં વિશદં શિવમ્ ।
તદા સુખેન યુજ્યેત ધર્મજ્ઞાનાદિભિઃ પુમાન્ ॥ ૧૩॥

યદા જયેત્તમઃ સત્ત્વં રજઃ સઙ્ગં ભિદા ચલમ્ ।
તદા દુઃખેન યુજ્યેત કર્મણા યશસા શ્રિયા ॥ ૧૪॥

યદા જયેદ્રજઃ સત્ત્વં તમો મૂઢં લયં જડમ્ ।
યુજ્યેત શોકમોહાભ્યાં નિદ્રયા હિંસયાઽઽશયા ॥ ૧૫॥

યદા ચિત્તં પ્રસીદેત ઇન્દ્રિયાણાં ચ નિર્વૃતિઃ ।
દેહેઽભયં મનોઽસઙ્ગં તત્સત્ત્વં વિદ્ધિ મત્પદમ્ ॥ ૧૬॥

વિકુર્વન્ ક્રિયયા ચાધીરનિવૃત્તિશ્ચ ચેતસામ્ ।
ગાત્રાસ્વાસ્થ્યં મનોભ્રાન્તં રજ એતૈર્નિશામય ॥ ૧૭॥

સીદચ્ચિત્તં વિલીયેત ચેતસો ગ્રહણેઽક્ષમમ્ ।
મનો નષ્ટં તમો ગ્લાનિસ્તમસ્તદુપધારય ॥ ૧૮॥

એધમાને ગુણે સત્ત્વે દેવાનાં બલમેધતે ।
અસુરાણાં ચ રજસિ તમસ્યુદ્ધવ રક્ષસામ્ ॥ ૧૯॥

સત્ત્વાજ્જાગરણં વિદ્યાદ્રજસા સ્વપ્નમાદિશેત્ ।
પ્રસ્વાપં તમસા જન્તોસ્તુરીયં ત્રિષુ સન્તતમ્ ॥ ૨૦॥

ઉપર્યુપરિ ગચ્છન્તિ સત્ત્વેન બ્રાહ્મણા જનાઃ ।
તમસાધોઽધ આમુખ્યાદ્રજસાન્તરચારિણઃ ॥ ૨૧॥

સત્ત્વે પ્રલીનાઃ સ્વર્યાન્તિ નરલોકં રજોલયાઃ ।
તમોલયાસ્તુ નિરયં યાન્તિ મામેવ નિર્ગુણાઃ ॥ ૨૨॥

મદર્પણં નિષ્ફલં વા સાત્ત્વિકં નિજકર્મ તત્ ।
રાજસં ફલસઙ્કલ્પં હિંસાપ્રાયાદિ તામસમ્ ॥ ૨૩॥

કૈવલ્યં સાત્ત્વિકં જ્ઞાનં રજો વૈકલ્પિકં ચ યત્ ।
પ્રાકૃતં તામસં જ્ઞાનં મન્નિષ્ઠં નિર્ગુણં સ્મૃતમ્ ॥ ૨૪॥

વનં તુ સાત્ત્વિકો વાસો ગ્રામો રાજસ ઉચ્યતે ।
તામસં દ્યૂતસદનં મન્નિકેતં તુ નિર્ગુણમ્ ॥ ૨૫॥

સાત્ત્વિકઃ કારકોઽસઙ્ગી રાગાન્ધો રાજસઃ સ્મૃતઃ ।
તામસઃ સ્મૃતિવિભ્રષ્ટો નિર્ગુણો મદપાશ્રયઃ ॥ ૨૬॥

સાત્ત્વિક્યાધ્યાત્મિકી શ્રદ્ધા કર્મશ્રદ્ધા તુ રાજસી ।

તામસ્યધર્મે યા શ્રદ્ધા મત્સેવાયાં તુ નિર્ગુણા ॥ ૨૭॥

પથ્યં પૂતમનાયસ્તમાહાર્યં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ।
રાજસં ચેન્દ્રિયપ્રેષ્ઠં તામસં ચાર્તિદા શુચિ ॥ ૨૮॥

સાત્ત્વિકં સુખમાત્મોત્થં વિષયોત્થં તુ રાજસમ્ ।
તામસં મોહદૈન્યોત્થં નિર્ગુણં મદપાશ્રયમ્ ॥ ૨૯॥

દ્રવ્યં દેશઃ ફલં કાલો જ્ઞાનં કર્મ ચ કારકઃ ।
શ્રદ્ધાવસ્થાકૃતિર્નિષ્ઠા ત્રૈગુણ્યઃ સર્વ એવ હિ ॥ ૩૦॥

સર્વે ગુણમયા ભાવાઃ પુરુષાવ્યક્તધિષ્ઠિતાઃ ।
દૃષ્ટં શ્રુતમનુધ્યાતં બુદ્ધ્યા વા પુરુષર્ષભ ॥ ૩૧॥

એતાઃ સંસૃતયઃ પુંસો ગુણકર્મનિબન્ધનાઃ ।
યેનેમે નિર્જિતાઃ સૌમ્ય ગુણા જીવેન ચિત્તજાઃ ।
ભક્તિયોગેન મન્નિષ્ઠો મદ્ભાવાય પ્રપદ્યતે ॥ ૩૨॥

તસ્માદ્દેહમિમં લબ્ધ્વા જ્ઞાનવિજ્ઞાનસમ્ભવમ્ ।
ગુણસઙ્ગં વિનિર્ધૂય માં ભજન્તુ વિચક્ષણાઃ ॥ ૩૩॥

નિઃસઙ્ગો માં ભજેદ્વિદ્વાનપ્રમત્તો જિતેન્દ્રિયઃ ।
રજસ્તમશ્ચાભિજયેત્સત્ત્વસંસેવયા મુનિઃ ॥ ૩૪॥

સત્ત્વં ચાભિજયેદ્યુક્તો નૈરપેક્ષ્યેણ શાન્તધીઃ ।
સમ્પદ્યતે ગુણૈર્મુક્તો જીવો જીવં વિહાય મામ્ ॥ ૩૫॥

જીવો જીવવિનિર્મુક્તો ગુણૈશ્ચાશયસમ્ભવૈઃ ।
મયૈવ બ્રહ્મણા પૂર્ણો ન બહિર્નાન્તરશ્ચરેત્ ॥ ૩૬॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયાં એકાદશસ્કન્ધે પઞ્ચવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૫॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષડ્વિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૬ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
મલ્લક્ષણમિમં કાયં લબ્ધ્વા મદ્ધર્મ આસ્થિતઃ ।
આનન્દં પરમાત્માનમાત્મસ્થં સમુપૈતિ મામ્ ॥ ૧॥

ગુણમય્યા જીવયોન્યા વિમુક્તો જ્ઞાનનિષ્ઠયા ।
ગુણેષુ માયામાત્રેષુ દૃશ્યમાનેષ્વવસ્તુતઃ ।
વર્તમાનોઽપિ ન પુમાન્ યુજ્યતેઽવસ્તુભિર્ગુણૈઃ ॥ ૨॥

સઙ્ગં ન કુર્યાદસતાં શિશ્નોદરતૃપાં ક્વચિત્ ।
તસ્યાનુગસ્તમસ્યન્ધે પતત્યન્ધાનુગાન્ધવત્ ॥ ૩॥

ઐલઃ સમ્રાડિમાં ગાથામગાયત બૃહચ્છ્રવાઃ ।
ઉર્વશીવિરહાન્મુહ્યન્ નિર્વિણ્ણઃ શોકસંયમે ॥ ૪॥

ત્યક્ત્વાઽઽત્માનં વ્રજન્તીં તાં નગ્ન ઉન્મત્તવન્નૃપઃ ।
વિલપન્નન્વગાજ્જાયે ઘોરે તિષ્ઠેતિ વિક્લવઃ ॥ ૫॥

કામાનતૃપ્તોઽનુજુષન્ ક્ષુલ્લકાન્ વર્ષયામિનીઃ ।
ન વેદ યાન્તીર્નાયાન્તીરુર્વશ્યાકૃષ્ટચેતનઃ ॥ ૬॥

ઐલ ઉવાચ
અહો મે મોહવિસ્તારઃ કામકશ્મલચેતસઃ ।
દેવ્યા ગૃહીતકણ્ઠસ્ય નાયુઃ ખણ્ડા ઇમે સ્મૃતાઃ ॥ ૭॥

નાહં વેદાભિનિર્મુક્તઃ સૂર્યો વાભ્યુદિતોઽમુયા ।
મુષિતો વર્ષપૂગાનાં બતાહાનિ ગતાન્યુત ॥ ૮॥

અહો મે આત્મસમ્મોહો યેનાત્મા યોષિતાં કૃતઃ ।
ક્રીડામૃગશ્ચક્રવર્તી નરદેવશિખામણિઃ ॥ ૯॥

સપરિચ્છદમાત્માનં હિત્વા તૃણમિવેશ્વરમ્ ।
યાન્તીં સ્ત્રિયં ચાન્વગમં નગ્ન ઉન્મત્તવદ્રુદન્ ॥ ૧૦॥

કુતસ્તસ્યાનુભાવઃ સ્યાત્તેજ ઈશત્વમેવ વા ।
યોઽન્વગચ્છં સ્ત્રિયં યાન્તીં ખરવત્પાદતાડિતઃ ॥ ૧૧॥

કિં વિદ્યયા કિં તપસા કિં ત્યાગેન શ્રુતેન વા ।
કિં વિવિક્તેન મૌનેન સ્ત્રીભિર્યસ્ય મનો હૃતમ્ ॥ ૧૨॥

સ્વાર્થસ્યાકોવિદં ધિઙ્માં મૂર્ખં પણ્ડિતમાનિનમ્ ।
યોઽહમીશ્વરતાં પ્રાપ્ય સ્ત્રીભિર્ગોખરવજ્જિતઃ ॥ ૧૩॥

સેવતો વર્ષપૂગાન્ મે ઉર્વશ્યા અધરાસવમ્ ।
ન તૃપ્યત્યાત્મભૂઃ કામો વહ્નિરાહુતિભિર્યથા ॥ ૧૪॥

પુંશ્ચલ્યાપહૃતં ચિત્તં કો ન્વન્યો મોચિતું પ્રભુઃ ।
આત્મારામેશ્વરમૃતે ભગવન્તમધોક્ષજમ્ ॥ ૧૫॥

બોધિતસ્યાપિ દેવ્યા મે સૂક્તવાક્યેન દુર્મતેઃ ।
મનો ગતો મહામોહો નાપયાત્યજિતાત્મનઃ ॥ ૧૬॥

કિમેતયા નોપકૃતં રજ્જ્વા વા સર્પચેતસઃ ।
રજ્જુસ્વરૂપાવિદુષો યોઽહં યદજિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૧૭॥

ક્વાયં મલીમસઃ કાયો દૌર્ગન્ધ્યાદ્યાત્મકોઽશુચિઃ ।
ક્વ ગુણાઃ સૌમનસ્યાદ્યા હ્યધ્યાસોઽવિદ્યયા કૃતઃ ॥ ૧૮॥

પિત્રોઃ કિં સ્વં નુ ભાર્યાયાઃ સ્વામિનોઽગ્નેઃ શ્વગૃધ્રયોઃ ।
કિમાત્મનઃ કિં સુહૃદામિતિ યો નાવસીયતે ॥ ૧૯॥

તસ્મિન્ કલેવરેઽમેધ્યે તુચ્છનિષ્ઠે વિષજ્જતે ।
અહો સુભદ્રં સુનસં સુસ્મિતં ચ મુખં સ્ત્રિયાઃ ॥ ૨૦॥

ત્વઙ્માંસરુધિરસ્નાયુમેદોમજ્જાસ્થિસંહતૌ ।
વિણ્મૂત્રપૂયે રમતાં કૃમીણાં કિયદન્તરમ્ ॥ ૨૧॥

અથાપિ નોપસજ્જેત સ્ત્રીષુ સ્ત્રૈણેષુ ચાર્થવિત્ ।
વિષયેન્દ્રિયસંયોગાન્મનઃ ક્ષુભ્યતિ નાન્યથા ॥ ૨૨॥

અદૃષ્ટાદશ્રુતાદ્ભાવાન્ન ભાવ ઉપજાયતે ।
અસમ્પ્રયુઞ્જતઃ પ્રાણાન્ શામ્યતિ સ્તિમિતં મનઃ ॥ ૨૩॥

તસ્માત્સઙ્ગો ન કર્તવ્યઃ સ્ત્રીષુ સ્ત્રૈણેષુ ચેન્દ્રિયૈઃ ।
વિદુષાં ચાપ્યવિસ્રબ્ધઃ ષડ્વર્ગઃ કિમુ માદૃશામ્ ॥ ૨૪॥

શ્રીભગવાનુવાચ
એવં પ્રગાયન્ નૃપદેવદેવઃ
સ ઉર્વશીલોકમથો વિહાય ।
આત્માનમાત્મન્યવગમ્ય માં વૈ

ઉપારમજ્જ્ઞાનવિધૂતમોહઃ ॥ ૨૫॥

તતો દુઃસઙ્ગમુત્સૃજ્ય સત્સુ સજ્જેત બુદ્ધિમાન્ ।
સન્ત એતસ્ય છિન્દન્તિ મનોવ્યાસઙ્ગમુક્તિભિઃ ॥ ૨૬॥

સન્તોઽનપેક્ષા મચ્ચિત્તાઃ પ્રશાન્તાઃ સમદર્શિનઃ ।
નિર્મમા નિરહઙ્કારા નિર્દ્વન્દ્વા નિષ્પરિગ્રહાઃ ॥ ૨૭॥

તેષુ નિત્યં મહાભાગ મહાભાગેષુ મત્કથાઃ ।
સમ્ભવન્તિ હિ તા નૃણાં જુષતાં પ્રપુનન્ત્યઘમ્ ॥ ૨૮॥

તા યે શૃણ્વન્તિ ગાયન્તિ હ્યનુમોદન્તિ ચાદૃતાઃ ।
મત્પરાઃ શ્રદ્દધાનાશ્ચ ભક્તિં વિન્દન્તિ તે મયિ ॥ ૨૯॥

ભક્તિં લબ્ધવતઃ સાધોઃ કિમન્યદવશિષ્યતે ।
મય્યનન્તગુણે બ્રહ્મણ્યાનન્દાનુભવાત્મનિ ॥ ૩૦॥

યથોપશ્રયમાણસ્ય ભગવન્તં વિભાવસુમ્ ।
શીતં ભયં તમોઽપ્યેતિ સાધૂન્ સંસેવતસ્તથા ॥ ૩૧॥

નિમજ્જ્યોન્મજ્જતાં ઘોરે ભવાબ્ધૌ પરમાયણમ્ ।
સન્તો બ્રહ્મવિદઃ શાન્તા નૌર્દૃઢેવાપ્સુ મજ્જતામ્ ॥ ૩૨॥

અન્નં હિ પ્રાણિનાં પ્રાણ આર્તાનાં શરણં ત્વહમ્ ।
ધર્મો વિત્તં નૃણાં પ્રેત્ય સન્તોઽર્વાગ્બિભ્યતોઽરણમ્ ॥ ૩૩॥

સન્તો દિશન્તિ ચક્ષૂંષિ બહિરર્કઃ સમુત્થિતઃ ।
દેવતા બાન્ધવાઃ સન્તઃ સન્ત આત્માહમેવ ચ ॥ ૩૪॥

વૈતસેનસ્તતોઽપ્યેવમુર્વશ્યા લોકનિસ્પૃહઃ ।
મુક્તસઙ્ગો મહીમેતામાત્મારામશ્ચચાર હ ॥ ૩૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે ષડ્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૬॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ સપ્તવિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૭ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ

ક્રિયાયોગં સમાચક્ષ્વ ભવદારાધનં પ્રભો ।
યસ્માત્ત્વાં યે યથાર્ચન્તિ સાત્વતાઃ સાત્વતર્ષભ ॥ ૧॥

એતદ્વદન્તિ મુનયો મુહુર્નિઃશ્રેયસં નૃણામ્ ।
નારદો ભગવાન્ વ્યાસ આચાર્યોઽઙ્ગિરસઃ સુતઃ ॥ ૨॥

નિઃસૃતં તે મુખામ્ભોજાદ્યદાહ ભગવાનજઃ ।
પુત્રેભ્યો ભૃગુમુખ્યેભ્યો દેવ્યૈ ચ ભગવાન્ ભવઃ ॥ ૩॥

એતદ્વૈ સર્વવર્ણાનામાશ્રમાણાં ચ સમ્મતમ્ ।
શ્રેયસામુત્તમં મન્યે સ્ત્રીશૂદ્રાણાં ચ માનદ ॥ ૪॥

એતત્કમલપત્રાક્ષ કર્મબન્ધવિમોચનમ્ ।
ભક્તાય ચાનુરક્તાય બ્રૂહિ વિશ્વેશ્વરેશ્વર ॥ ૫॥

શ્રીભગવાનુવાચ

ન હ્યન્તોઽનન્તપારસ્ય કર્મકાણ્ડસ્ય ચોદ્ધવ ।
સઙ્ક્ષિપ્તં વર્ણયિષ્યામિ યથાવદનુપૂર્વશઃ ॥ ૬॥

વૈદિકસ્તાન્ત્રિકો મિશ્ર ઇતિ મે ત્રિવિધો મખઃ ।
ત્રયાણામીપ્સિતેનૈવ વિધિના માં સમર્ચયેત્ ॥ ૭॥

યદા સ્વનિગમેનોક્તં દ્વિજત્વં પ્રાપ્ય પૂરુષઃ ।
યથા યજેત માં ભક્ત્યા શ્રદ્ધયા તન્નિબોધ મે ॥ ૮॥

અર્ચાયાં સ્થણ્ડિલેઽગ્નૌ વા સૂર્યે વાપ્સુ હૃદિ દ્વિજે ।
દ્રવ્યેણ ભક્તિયુક્તોઽર્ચેત્સ્વગુરું મામમાયયા ॥ ૯॥

પૂર્વં સ્નાનં પ્રકુર્વીત ધૌતદન્તોઽઙ્ગશુદ્ધયે ।
ઉભયૈરપિ ચ સ્નાનં મન્ત્રૈર્મૃદ્ગ્રહણાદિના ॥ ૧૦॥

સન્ધ્યોપાસ્ત્યાદિ કર્માણિ વેદેનાચોદિતાનિ મે ।
પૂજાં તૈઃ કલ્પયેત્સમ્યક્ સઙ્કલ્પઃ કર્મપાવનીમ્ ॥ ૧૧॥

શૈલી દારુમયી લૌહી લેપ્યા લેખ્યા ચ સૈકતી ।
મનોમયી મણિમયી પ્રતિમાષ્ટવિધા સ્મૃતા ॥ ૧૨॥

ચલાચલેતિ દ્વિવિધા પ્રતિષ્ઠા જીવમન્દિરમ્ ।

ઉદ્વાસાવાહને ન સ્તઃ સ્થિરાયામુદ્ધવાર્ચને ॥ ૧૩॥

અસ્થિરાયાં વિકલ્પઃ સ્યાત્સ્થણ્ડિલે તુ ભવેદ્દ્વયમ્ ।
સ્નપનં ત્વવિલેપ્યાયામન્યત્ર પરિમાર્જનમ્ ॥ ૧૪॥

દ્રવ્યૈઃ પ્રસિદ્ધૈર્મદ્યાગઃ પ્રતિમાદિષ્વમાયિનઃ ।
ભક્તસ્ય ચ યથા લબ્ધૈર્હૃદિ ભાવેન ચૈવ હિ ॥ ૧૫॥

સ્નાનાલઙ્કરણં પ્રેષ્ઠમર્ચાયામેવ તૂદ્ધવ ।
સ્થણ્ડિલે તત્ત્વવિન્યાસો વહ્નાવાજ્યપ્લુતં હવિઃ ॥ ૧૬॥

સૂર્યે ચાભ્યર્હણં પ્રેષ્ઠં સલિલે સલિલાદિભિઃ ।
શ્રદ્ધયોપાહૃતં પ્રેષ્ઠં ભક્તેન મમ વાર્યપિ ॥ ૧૭॥

ભૂર્યપ્યભક્તોપાહૃતં ન મે તોષાય કલ્પતે ।
ગન્ધો ધૂપઃ સુમનસો દીપોઽન્નાદ્યં ચ કિં પુનઃ ॥ ૧૮॥

શુચિઃ સમ્ભૃતસમ્ભારઃ પ્રાગ્દર્ભૈઃ કલ્પિતાસનઃ ।
આસીનઃ પ્રાગુદગ્વાર્ચેદર્ચાયામથ સમ્મુખઃ ॥ ૧૯॥

કૃતન્યાસઃ કૃતન્યાસાં મદર્ચાં પાણિના મૃજેત્ ।
કલશં પ્રોક્ષણીયં ચ યથાવદુપસાધયેત્ ॥ ૨૦॥

તદદ્ભિર્દેવયજનં દ્રવ્યાણ્યાત્માનમેવ ચ ।
પ્રોક્ષ્ય પાત્રાણિ ત્રીણ્યદ્ભિસ્તૈસ્તૈર્દ્રવ્યૈશ્ચ સાધયેત્ ॥ ૨૧॥

પાદ્યાર્ઘ્યાચમનીયાર્થં ત્રીણિ પાત્રાણિ દૈશિકઃ ।
હૃદા શીર્ષ્ણાથ શિખયા ગાયત્ર્યા ચાભિમન્ત્રયેત્ ॥ ૨૨॥

પિણ્ડે વાય્વગ્નિસંશુદ્ધે હૃત્પદ્મસ્થાં પરાં મમ ।
અણ્વીં જીવકલાં ધ્યાયેન્નાદાન્તે સિદ્ધભાવિતામ્ ॥ ૨૩॥

તયાઽઽત્મભૂતયા પિણ્ડે વ્યાપ્તે સમ્પૂજ્ય તન્મયઃ ।
આવાહ્યાર્ચાદિષુ સ્થાપ્ય ન્યસ્તાઙ્ગં માં પ્રપૂજયેત્ ॥ ૨૪॥

પાદ્યોપસ્પર્શાર્હણાદીનુપચારાન્ પ્રકલ્પયેત્ ।
ધર્માદિભિશ્ચ નવભિઃ કલ્પયિત્વાઽઽસનં મમ ॥ ૨૫॥

પદ્મમષ્ટદલં તત્ર કર્ણિકાકેસરોજ્જ્વલમ્ ।
ઉભાભ્યાં વેદતન્ત્રાભ્યાં મહ્યં તૂભયસિદ્ધયે ॥ ૨૬॥

સુદર્શનં પાઞ્ચજન્યં ગદાસીષુધનુર્હલાન્ ।
મુસલં કૌસ્તુભં માલાં શ્રીવત્સં ચાનુપૂજયેત્ ॥ ૨૭॥

નન્દં સુનન્દં ગરુડં પ્રચણ્ડં ચણ્ડમેવ ચ ।
મહાબલં બલં ચૈવ કુમુદં કમુદેક્ષણમ્ ॥ ૨૮॥

દુર્ગાં વિનાયકં વ્યાસં વિષ્વક્સેનં ગુરૂન્ સુરાન્ ।
સ્વે સ્વે સ્થાને ત્વભિમુખાન્ પૂજયેત્પ્રોક્ષણાદિભિઃ ॥ ૨૯॥

ચન્દનોશીરકર્પૂરકુઙ્કુમાગુરુવાસિતૈઃ ।
સલિલૈઃ સ્નાપયેન્મન્ત્રૈર્નિત્યદા વિભવે સતિ ॥ ૩૦॥

સ્વર્ણઘર્માનુવાકેન મહાપુરુષવિદ્યયા ।
પૌરુષેણાપિ સૂક્તેન સામભી રાજનાદિભિઃ ॥ ૩૧॥

વસ્ત્રોપવીતાભરણપત્રસ્રગ્ગન્ધલેપનૈઃ ।
અલઙ્કુર્વીત સપ્રેમ મદ્ભક્તો માં યથોચિતમ્ ॥ ૩૨॥

પાદ્યમાચમનીયં ચ ગન્ધં સુમનસોઽક્ષતાન્ ।
ધૂપદીપોપહાર્યાણિ દદ્યાન્મે શ્રદ્ધયાર્ચકઃ ॥ ૩૩॥

ગુડપાયસસર્પીંષિ શષ્કુલ્યાપૂપમોદકાન્ ।
સંયાવદધિસૂપાંશ્ચ નૈવેદ્યં સતિ કલ્પયેત્ ॥ ૩૪॥

અભ્યઙ્ગોન્મર્દનાદર્શદન્તધાવાભિષેચનમ્ ।
અન્નાદ્યગીતનૃત્યાદિ પર્વણિ સ્યુરુતાન્વહમ્ ॥ ૩૫॥

વિધિના વિહિતે કુણ્ડે મેખલાગર્તવેદિભિઃ ।
અગ્નિમાધાય પરિતઃ સમૂહેત્પાણિનોદિતમ્ ॥ ૩૬॥

પરિસ્તીર્યાથ પર્યુક્ષેદન્વાધાય યથાવિધિ ।
પ્રોક્ષણ્યાસાદ્ય દ્રવ્યાણિ પ્રોક્ષ્યાગ્નૌ ભાવયેત મામ્ ॥ ૩૭॥

તપ્તજામ્બૂનદપ્રખ્યં શઙ્ખચક્રગદામ્બુજૈઃ ।
લસચ્ચતુર્ભુજં શાન્તં પદ્મકિઞ્જલ્કવાસસમ્ ॥ ૩૮॥

સ્ફુરત્કિરીટકટકકટિસૂત્રવરાઙ્ગદમ્ ।
શ્રીવત્સવક્ષસં ભ્રાજત્કૌસ્તુભં વનમાલિનમ્ ॥ ૩૯॥

ધ્યાયન્નભ્યર્ચ્ય દારૂણિ હવિષાભિઘૃતાનિ ચ ।
પ્રાસ્યાજ્યભાગાવાઘારૌ દત્ત્વા ચાજ્યપ્લુતં હવિઃ ॥ ૪૦॥

જુહુયાન્મૂલમન્ત્રેણ ષોડશર્ચાવદાનતઃ ।
ધર્માદિભ્યો યથા ન્યાયં મન્ત્રૈઃ સ્વિષ્ટિકૃતં બુધઃ ॥ ૪૧॥

અભ્યર્ચ્યાથ નમસ્કૃત્ય પાર્ષદેભ્યો બલિં હરેત્ ।
મૂલમન્ત્રં જપેદ્બ્રહ્મ સ્મરન્ નારાયણાત્મકમ્ ॥ ૪૨॥

દત્ત્વાઽઽચમનમુચ્છેષં વિષ્વક્સેનાય કલ્પયેત્ ।
મુખવાસં સુરભિમત્તામ્બૂલાદ્યમથાર્હયેત્ ॥ ૪૩॥

ઉપગાયન્ ગૃણન્ નૃત્યન્ કર્માણ્યભિનયન્ મમ ।
મત્કથાઃ શ્રાવયન્ શ‍ૃણ્વન્ મુહૂર્તં ક્ષણિકો ભવેત્ ॥ ૪૪॥

સ્તવૈરુચ્ચાવચૈઃ સ્તોત્રૈઃ પૌરાણૈઃ પ્રાકૃતૈરપિ ।
સ્તુત્વા પ્રસીદ ભગવન્નિતિ વન્દેત દણ્ડવત્ ॥ ૪૫॥

શિરો મત્પાદયોઃ કૃત્વા બાહુભ્યાં ચ પરસ્પરમ્ ।
પ્રપન્નં પાહિ મામીશ ભીતં મૃત્યુગ્રહાર્ણવાત્ ॥ ૪૬॥

ઇતિ શેષાં મયા દત્તાં શિરસ્યાધાય સાદરમ્ ।
ઉદ્વાસયેચ્ચેદુદ્વાસ્યં જ્યોતિર્જ્યોતિષિ તત્પુનઃ ॥ ૪૭॥

અર્ચાદિષુ યદા યત્ર શ્રદ્ધા માં તત્ર ચાર્ચયેત્ ।
સર્વભૂતેષ્વાત્મનિ ચ સર્વાત્માહમવસ્થિતઃ ॥ ૪૮॥

એવં ક્રિયાયોગપથૈઃ પુમાન્ વૈદિકતાન્ત્રિકૈઃ ।
અર્ચન્નુભયતઃ સિદ્ધિં મત્તો વિન્દત્યભીપ્સિતામ્ ॥ ૪૯॥

મદર્ચાં સમ્પ્રતિષ્ઠાપ્ય મન્દિરં કારયેદ્દૃઢમ્ ।
પુષ્પોદ્યાનાનિ રમ્યાણિ પૂજાયાત્રોત્સવાશ્રિતાન્ ॥ ૫૦॥

પૂજાદીનાં પ્રવાહાર્થં મહાપર્વસ્વથાન્વહમ્ ।
ક્ષેત્રાપણપુરગ્રામાન્ દત્ત્વા મત્સાર્ષ્ટિતામિયાત્ ॥ ૫૧॥

પ્રતિષ્ઠયા સાર્વભૌમં સદ્મના ભુવનત્રયમ્ ।
પૂજાદિના બ્રહ્મલોકં ત્રિભિર્મત્સામ્યતામિયાત્ ॥ ૫૨॥

મામેવ નૈરપેક્ષ્યેણ ભક્તિયોગેન વિન્દતિ ।
ભક્તિયોગં સ લભત એવં યઃ પૂજયેત મામ્ ॥ ૫૩॥

યઃ સ્વદત્તાં પરૈર્દત્તાં હરેત સુરવિપ્રયોઃ ।

વૃત્તિં સ જાયતે વિડ્ભુગ્ વર્ષાણામયુતાયુતમ્ ॥ ૫૪॥

કર્તુશ્ચ સારથેર્હેતોરનુમોદિતુરેવ ચ ।
કર્મણાં ભાગિનઃ પ્રેત્ય ભૂયો ભૂયસિ તત્ફલમ્ ॥ ૫૫॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે સપ્તવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૭॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ અષ્ટાવિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૮ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ
પરસ્વભાવકર્માણિ ન પ્રશંસેન્ન ગર્હયેત્ ।
વિશ્વમેકાત્મકં પશ્યન્ પ્રકૃત્યા પુરુષેણ ચ ॥ ૧॥

પરસ્વભાવકર્માણિ યઃ પ્રશંસતિ નિન્દતિ ।
સ આશુ ભ્રશ્યતે સ્વાર્થાદસત્યભિનિવેશતઃ ॥ ૨॥

તૈજસે નિદ્રયાઽઽપન્ને પિણ્ડસ્થો નષ્ટચેતનઃ ।
માયાં પ્રાપ્નોતિ મૃત્યું વા તદ્વન્નાનાર્થદૃક્ પુમાન્ ॥ ૩॥

કિં ભદ્રં કિમભદ્રં વા દ્વૈતસ્યાવસ્તુનઃ કિયત્ ।
વાચોદિતં તદનૃતં મનસા ધ્યાતમેવ ચ ॥ ૪॥

છાયા પ્રત્યાહ્વયાભાસા હ્યસન્તોઽપ્યર્થકારિણઃ ।
એવં દેહાદયો ભાવા યચ્છન્ત્યામૃત્યુતો ભયમ્ ॥ ૫॥

આત્મૈવ તદિદં વિશ્વં સૃજ્યતે સૃજતિ પ્રભુઃ ।
ત્રાયતે ત્રાતિ વિશ્વાત્મા હ્રિયતે હરતીશ્વરઃ ॥ ૬॥

તસ્માન્ન હ્યાત્મનોઽન્યસ્માદન્યો ભાવો નિરૂપિતઃ ।
નિરૂપિતેયં ત્રિવિધા નિર્મૂલા ભાતિરાત્મનિ ।
ઇદં ગુણમયં વિદ્ધિ ત્રિવિધં માયયા કૃતમ્ ॥ ૭॥

એતદ્વિદ્વાન્ મદુદિતં જ્ઞાનવિજ્ઞાનનૈપુણમ્ ।
ન નિન્દતિ ન ચ સ્તૌતિ લોકે ચરતિ સૂર્યવત્ ॥ ૮॥

પ્રત્યક્ષેણાનુમાનેન નિગમેનાત્મસંવિદા ।
આદ્યન્તવદસજ્જ્ઞાત્વા નિઃસઙ્ગો વિચરેદિહ ॥ ૯॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
નૈવાત્મનો ન દેહસ્ય સંસૃતિર્દ્રષ્ટૃદૃશ્યયોઃ ।
અનાત્મસ્વદૃશોરીશ કસ્ય સ્યાદુપલભ્યતે ॥ ૧૦॥

આત્માવ્યયોઽગુણઃ શુદ્ધઃ સ્વયઞ્જ્યોતિરનાવૃતઃ ।
અગ્નિવદ્દારુવદચિદ્દેહઃ કસ્યેહ સંસૃતિઃ ॥ ૧૧॥

શ્રીભગવાનુવાચ
યાવદ્દેહેન્દ્રિયપ્રાણૈરાત્મનઃ સન્નિકર્ષણમ્ ।
સંસારઃ ફલવાંસ્તાવદપાર્થોઽપ્યવિવેકિનઃ ॥ ૧૨॥

અર્થે હ્યવિદ્યમાનેઽપિ સંસૃતિર્ન નિવર્તતે ।
ધ્યાયતો વિષયાનસ્ય સ્વપ્નેઽનર્થાગમો યથા ॥ ૧૩॥

યથા હ્યપ્રતિબુદ્ધસ્ય પ્રસ્વાપો બહ્વનર્થભૃત્ ।
સ એવ પ્રતિબુદ્ધસ્ય ન વૈ મોહાય કલ્પતે ॥ ૧૪॥

શોકહર્ષભયક્રોધલોભમોહસ્પૃહાદયઃ ।
અહઙ્કારસ્ય દૃશ્યન્તે જન્મમૃત્યુશ્ચ નાત્મનઃ ॥ ૧૫॥

દેહેન્દ્રિયપ્રાણમનોઽભિમાનો
જીવોઽન્તરાત્મા ગુણકર્મમૂર્તિઃ ।
સૂત્રં મહાનિત્યુરુધેવ ગીતઃ
સંસાર આધાવતિ કાલતન્ત્રઃ ॥ ૧૬॥

અમૂલમેતદ્બહુરૂપરૂપિતં
મનોવચઃપ્રાણશરીરકર્મ ।
જ્ઞાનાસિનોપાસનયા શિતેન-
શ્છિત્ત્વા મુનિર્ગાં વિચરત્યતૃષ્ણઃ ॥ ૧૭॥

જ્ઞાનં વિવેકો નિગમસ્તપશ્ચ
પ્રત્યક્ષમૈતિહ્યમથાનુમાનમ્ ।
આદ્યન્તયોરસ્ય યદેવ કેવલં
કાલશ્ચ હેતુશ્ચ તદેવ મધ્યે ॥ ૧૮॥

યથા હિરણ્યં સ્વકૃતં પુરસ્તાત્
પશ્ચાચ્ચ સર્વસ્ય હિરણ્મયસ્ય ।
તદેવ મધ્યે વ્યવહાર્યમાણં
નાનાપદેશૈરહમસ્ય તદ્વત્ ॥ ૧૯॥

વિજ્ઞાનમેતત્ત્રિયવસ્થમઙ્ગ
ગુણત્રયં કારણકાર્યકર્તૃ ।
સમન્વયેન વ્યતિરેકતશ્ચ
યેનૈવ તુર્યેણ તદેવ સત્યમ્ ॥ ૨૦॥

ન યત્પુરસ્તાદુત યન્ન પશ્ચાત્
મધ્યે ચ તન્ન વ્યપદેશમાત્રમ્ ।
ભૂતં પ્રસિદ્ધં ચ પરેણ યદ્ય-
ત્તદેવ તત્સ્યાદિતિ મે મનીષા ॥ ૨૧॥

અવિદ્યમાનોઽપ્યવભાસતે યો
વૈકારિકો રાજસસર્ગ એષઃ ।
બ્રહ્મ સ્વયઞ્જ્યોતિરતો વિભાતિ
બ્રહ્મેન્દ્રિયાર્થાત્મવિકારચિત્રમ્ ॥ ૨૨॥

એવં સ્ફુટં બ્રહ્મવિવેકહેતુભિઃ
પરાપવાદેન વિશારદેન ।
છિત્ત્વાઽઽત્મસન્દેહમુપારમેત
સ્વાનન્દતુષ્ટોઽખિલકામુકેભ્યઃ ॥ ૨૩॥

નાત્મા વપુઃ પાર્થિવમિન્દ્રિયાણિ
દેવા હ્યસુર્વાયુર્જલં હુતાશઃ ।
મનોઽન્નમાત્રં ધિષણા ચ સત્ત્વ-
મહઙ્કૃતિઃ ખં ક્ષિતિરર્થસામ્યમ્ ॥ ૨૪॥

સમાહિતૈઃ કઃ કરણૈર્ગુણાત્મભિ-
ર્ગુણો ભવેન્મત્સુવિવિક્તધામ્નઃ ।
વિક્ષિપ્યમાણૈરુત કિં નુ દૂષણં
ઘનૈરુપેતૈર્વિગતૈ રવેઃ કિમ્ ॥ ૨૫॥

યથા નભો વાય્વનલામ્બુભૂગુણૈ-
ર્ગતાગતૈર્વર્તુગુણૈર્ન સજ્જતે ।

તથાક્ષરં સત્ત્વરજસ્તમોમલૈ-
રહમ્મતેઃ સંસૃતિહેતુભિઃ પરમ્ ॥ ૨૬॥

તથાપિ સઙ્ગઃ પરિવર્જનીયો
ગુણેષુ માયારચિતેષુ તાવત્ ।
મદ્ભક્તિયોગેન દૃઢેન યાવદ્-
રજો નિરસ્યેત મનઃ કષાયઃ ॥ ૨૭॥

યથાઽઽમયોઽસાધુચિકિત્સિતો નૃણાં
પુનઃ પુનઃ સન્તુદતિ પ્રરોહન્ ।
એવં મનોપક્વકષાયકર્મ
કુયોગિનં વિધ્યતિ સર્વસઙ્ગમ્ ॥ ૨૮॥

કુયોગિનો યે વિહિતાન્તરાયૈ-
ર્મનુષ્યભૂતૈસ્ત્રિદશોપસૃષ્ટૈઃ ।
તે પ્રાક્તનાભ્યાસબલેન ભૂયો
યુઞ્જન્તિ યોગં ન તુ કર્મતન્ત્રમ્ ॥ ૨૯॥

કરોતિ કર્મ ક્રિયતે ચ જન્તુઃ
કેનાપ્યસૌ ચોદિત આનિપતાત્ ।
ન તત્ર વિદ્વાન્ પ્રકૃતૌ સ્થિતોઽપિ
નિવૃત્તતૃષ્ણઃ સ્વસુખાનુભૂત્યા ॥ ૩૦॥

તિષ્ઠન્તમાસીનમુત વ્રજન્તં
શયાનમુક્ષન્તમદન્તમન્નમ્ ।
સ્વભાવમન્યત્કિમપીહમાન-
માત્માનમાત્મસ્થમતિર્ન વેદ ॥ ૩૧॥

યદિ સ્મ પશ્યત્યસદિન્દ્રિયાર્થં
નાનાનુમાનેન વિરુદ્ધમન્યત્ ।
ન મન્યતે વસ્તુતયા મનીષી
સ્વાપ્નં યથોત્થાય તિરોદધાનમ્ ॥ ૩૨॥

પૂર્વં ગૃહીતં ગુણકર્મચિત્ર-
મજ્ઞાનમાત્મન્યવિવિક્તમઙ્ગ ।
નિવર્તતે તત્પુનરીક્ષયૈવ
ન ગૃહ્યતે નાપિ વિસૃજ્ય આત્મા ॥ ૩૩॥

યથા હિ ભાનોરુદયો નૃચક્ષુષાં
તમો નિહન્યાન્ન તુ સદ્વિધત્તે ।
એવં સમીક્ષા નિપુણા સતી મે
હન્યાત્તમિસ્રં પુરુષસ્ય બુદ્ધેઃ ॥ ૩૪॥

એષ સ્વયઞ્જ્યોતિરજોઽપ્રમેયો
મહાનુભૂતિઃ સકલાનુભૂતિઃ ।
એકોઽદ્વિતીયો વચસાં વિરામે
યેનેષિતા વાગસવશ્ચરન્તિ ॥ ૩૫॥

એતાવાનાત્મસમ્મોહો યદ્વિકલ્પસ્તુ કેવલે ।
આત્મન્નૃતે સ્વમાત્માનમવલમ્બો ન યસ્ય હિ ॥ ૩૬॥

યન્નામાકૃતિભિર્ગ્રાહ્યં પઞ્ચવર્ણમબાધિતમ્ ।
વ્યર્થેનાપ્યર્થવાદોઽયં દ્વયં પણ્ડિતમાનિનામ્ ॥ ૩૭॥

યોગિનોઽપક્વયોગસ્ય યુઞ્જતઃ કાય ઉત્થિતૈઃ ।
ઉપસર્ગૈર્વિહન્યેત તત્રાયં વિહિતો વિધિઃ ॥ ૩૮॥

યોગધારણયા કાંશ્ચિદાસનૈર્ધારણાન્વિતૈઃ ।
તપોમન્ત્રૌષધૈઃ કાંશ્ચિદુપસર્ગાન્ વિનિર્દહેત્ ॥ ૩૯॥

કાંશ્ચિન્મમાનુધ્યાનેન નામસઙ્કીર્તનાદિભિઃ ।
યોગેશ્વરાનુવૃત્ત્યા વા હન્યાદશુભદાન્ શનૈઃ ॥ ૪૦॥

કેચિદ્દેહમિમં ધીરાઃ સુકલ્પં વયસિ સ્થિરમ્ ।
વિધાય વિવિધોપાયૈરથ યુઞ્જન્તિ સિદ્ધયે ॥ ૪૧॥

ન હિ તત્કુશલાદૃત્યં તદાયાસો હ્યપાર્થકઃ ।
અન્તવત્ત્વાચ્છરીરસ્ય ફલસ્યેવ વનસ્પતેઃ ॥ ૪૨॥

યોગં નિષેવતો નિત્યં કાયશ્ચેત્કલ્પતામિયાત્ ।
તચ્છ્રદ્દધ્યાન્ન મતિમાન્ યોગમુત્સૃજ્ય મત્પરઃ ॥ ૪૩॥

યોગચર્યામિમાં યોગી વિચરન્ મદપાશ્રયઃ ।
નાન્તરાયૈર્વિહન્યેત નિઃસ્પૃહઃ સ્વસુખાનુભૂઃ ॥ ૪૪॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં

સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે અષ્ટાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૮॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકોનત્રિંશોઽધ્યાયઃ - ૨૯ ॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
સુદુશ્ચરામિમાં મન્યે યોગચર્યામનાત્મનઃ ।
યથાઞ્જસા પુમાન્ સિદ્ધ્યેત્તન્મે બ્રૂહ્યઞ્જસાચ્યુત ॥ ૧॥

પ્રાયશઃ પુણ્ડરીકાક્ષ યુઞ્જન્તો યોગિનો મનઃ ।
વિષીદન્ત્યસમાધાનાન્મનોનિગ્રહકર્શિતાઃ ॥ ૨॥

અથાત આનન્દદુઘં પદામ્બુજં
હંસાઃ શ્રયેરન્નરવિન્દલોચન ।
સુખં નુ વિશ્વેશ્વર યોગકર્મભિ-
સ્ત્વન્માયયામી વિહતા ન માનિનઃ ॥ ૩॥

કિં ચિત્રમચ્યુત તવૈતદશેષબન્ધો
દાસેષ્વનન્યશરણેષુ યદાત્મસાત્ત્વમ્ ।
યોઽરોચયત્સહ મૃગૈઃ સ્વયમીશ્વરાણાં
શ્રીમત્કિરીટતટપીડિતપાદપીઠઃ ॥ ૪॥

તં ત્વાખિલાત્મદયિતેશ્વરમાશ્રિતાનાં
સર્વાર્થદં સ્વકૃતવિદ્વિસૃજેત કો નુ ।
કો વા ભજેત્કિમપિ વિસ્મૃતયેઽનુભૂત્યૈ
કિં વા ભવેન્ન તવ પાદરજોજુષાં નઃ ॥ ૫॥

નૈવોપયન્ત્યપચિતિં કવયસ્તવેશ
બ્રહ્માયુષાપિ કૃતમૃદ્ધમુદઃ સ્મરન્તઃ ।
યોઽન્તર્બહિસ્તનુભૃતામશુભં વિધુન્વ-
ન્નાચાર્યચૈત્ત્યવપુષા સ્વગતિં વ્યનક્તિ ॥ ૬॥

શ્રીશુક ઉવાચ
ઇત્યુદ્ધવેનાત્યનુરક્તચેતસા

પૃષ્ટો જગત્ક્રીડનકઃ સ્વશક્તિભિઃ ।
ગૃહીતમૂર્તિત્રય ઈશ્વરેશ્વરો
જગાદ સપ્રેમમનોહરસ્મિતઃ ॥ ૭॥

શ્રીભગવાનુવાચ
હન્ત તે કથયિષ્યામિ મમ ધર્માન્ સુમઙ્ગલાન્ ।
યાન્ શ્રદ્ધયાઽઽચરન્ મર્ત્યો મૃત્યું જયતિ દુર્જયમ્ ॥ ૮॥

કુર્યાત્સર્વાણિ કર્માણિ મદર્થં શનકૈઃ સ્મરન્ ।
મય્યર્પિતમનશ્ચિત્તો મદ્ધર્માત્મમનોરતિઃ ॥ ૯॥

દેશાન્ પુણ્યાનાશ્રયેત મદ્ભક્તૈઃ સાધુભિઃ શ્રિતાન્ ।
દેવાસુરમનુષ્યેષુ મદ્ભક્તાચરિતાનિ ચ ॥ ૧૦॥

પૃથક્ સત્રેણ વા મહ્યં પર્વયાત્રામહોત્સવાન્ ।
કારયેદ્ગીતનૃત્યાદ્યૈર્મહારાજવિભૂતિભિઃ ॥ ૧૧॥

મામેવ સર્વભૂતેષુ બહિરન્તરપાવૃતમ્ ।
ઈક્ષેતાત્મનિ ચાત્માનં યથા ખમમલાશયઃ ॥ ૧૨॥

ઇતિ સર્વાણિ ભૂતાનિ મદ્ભાવેન મહાદ્યુતે ।
સભાજયન્ મન્યમાનો જ્ઞાનં કેવલમાશ્રિતઃ ॥ ૧૩॥

બ્રાહ્મણે પુલ્કસે સ્તેને બ્રહ્મણ્યેઽર્કે સ્ફુલિઙ્ગકે ।
અક્રૂરે ક્રૂરકે ચૈવ સમદૃક્ પણ્ડિતો મતઃ ॥ ૧૪॥

નરેષ્વભીક્ષ્ણં મદ્ભાવં પુંસો ભાવયતોઽચિરાત્ ।
સ્પર્ધાસૂયાતિરસ્કારાઃ સાહઙ્કારા વિયન્તિ હિ ॥ ૧૫॥

વિસૃજ્ય સ્મયમાનાન્ સ્વાન્ દૃશં વ્રીડાં ચ દૈહિકીમ્ ।
પ્રણમેદ્દણ્ડવદ્ભૂમાવાશ્વચાણ્ડાલગોખરમ્ ॥ ૧૬॥

યાવત્સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ભાવો નોપજાયતે ।
તાવદેવમુપાસીત વાઙ્મનઃકાયવૃત્તિભિઃ ॥ ૧૭॥

સર્વં બ્રહ્માત્મકં તસ્ય વિદ્યયાઽઽત્મમનીષયા ।
પરિપશ્યન્નુપરમેત્સર્વતો મુક્તસંશયઃ ॥ ૧૮॥

અયં હિ સર્વકલ્પાનાં સધ્રીચીનો મતો મમ ।
મદ્ભાવઃ સર્વભૂતેષુ મનોવાક્કાયવૃત્તિભિઃ ॥ ૧૯॥

ન હ્યઙ્ગોપક્રમે ધ્વંસો મદ્ધર્મસ્યોદ્ધવાણ્વપિ ।
મયા વ્યવસિતઃ સમ્યઙ્નિર્ગુણત્વાદનાશિષઃ ॥ ૨૦॥

યો યો મયિ પરે ધર્મઃ કલ્પ્યતે નિષ્ફલાય ચેત્ ।
તદાયાસો નિરર્થઃ સ્યાદ્ભયાદેરિવ સત્તમ ॥ ૨૧॥

એષા બુદ્ધિમતાં બુદ્ધિર્મનીષા ચ મનીષિણામ્ ।
યત્સત્યમનૃતેનેહ મર્ત્યેનાપ્નોતિ મામૃતમ્ ॥ ૨૨॥

એષ તેઽભિહિતઃ કૃત્સ્નો બ્રહ્મવાદસ્ય સઙ્ગ્રહઃ ।
સમાસવ્યાસવિધિના દેવાનામપિ દુર્ગમઃ ॥ ૨૩॥

અભીક્ષ્ણશસ્તે ગદિતં જ્ઞાનં વિસ્પષ્ટયુક્તિમત્ ।
એતદ્વિજ્ઞાય મુચ્યેત પુરુષો નષ્ટસંશયઃ ॥ ૨૪॥

સુવિવિક્તં તવ પ્રશ્નં મયૈતદપિ ધારયેત્ ।
સનાતનં બ્રહ્મગુહ્યં પરં બ્રહ્માધિગચ્છતિ ॥ ૨૫॥

ય એતન્મમ ભક્તેષુ સમ્પ્રદદ્યાત્સુપુષ્કલમ્ ।
તસ્યાહં બ્રહ્મદાયસ્ય દદામ્યાત્માનમાત્મના ॥ ૨૬॥

ય એતત્સમધીયીત પવિત્રં પરમં શુચિ ।
સ પૂયેતાહરહર્માં જ્ઞાનદીપેન દર્શયન્ ॥ ૨૭॥

ય એતચ્છ્રદ્ધયા નિત્યમવ્યગ્રઃ શ‍ૃણુયાન્નરઃ ।
મયિ ભક્તિં પરાં કુર્વન્ કર્મભિર્ન સ બધ્યતે ॥ ૨૮॥

અપ્યુદ્ધવ ત્વયા બ્રહ્મ સખે સમવધારિતમ્ ।
અપિ તે વિગતો મોહઃ શોકશ્ચાસૌ મનોભવઃ ॥ ૨૯॥

નૈતત્ત્વયા દામ્ભિકાય નાસ્તિકાય શઠાય ચ ।
અશુશ્રૂષોરભક્તાય દુર્વિનીતાય દીયતામ્ ॥ ૩૦॥

એતૈર્દોષૈર્વિહીનાય બ્રહ્મણ્યાય પ્રિયાય ચ ।
સાધવે શુચયે બ્રૂયાદ્ભક્તિઃ સ્યાચ્છૂદ્રયોષિતામ્ ॥ ૩૧॥

નૈતદ્વિજ્ઞાય જિજ્ઞાસોર્જ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ।
પીત્વા પીયૂષમમૃતં પાતવ્યં નાવશિષ્યતે ॥ ૩૨॥

જ્ઞાને કર્મણિ યોગે ચ વાર્તાયાં દણ્ડધારણે ।
યાવાનર્થો નૃણાં તાત તાવાંસ્તેઽહં ચતુર્વિધઃ ॥ ૩૩॥

મર્ત્યો યદા ત્યક્તસમસ્તકર્મા
નિવેદિતાત્મા વિચિકીર્ષિતો મે ।
તદામૃતત્વં પ્રતિપદ્યમાનો
મયાઽઽત્મભૂયાય ચ કલ્પતે વૈ ॥ ૩૪॥

શ્રીશુક ઉવાચ
સ એવમાદર્શિતયોગમાર્ગ-
સ્તદોત્તમશ્લોકવચો નિશમ્ય ।
બદ્ધાઞ્જલિઃ પ્રીત્યુપરુદ્ધકણ્ઠો
ન કિઞ્ચિદૂચેઽશ્રુપરિપ્લુતાક્ષઃ ॥ ૩૫॥

વિષ્ટભ્ય ચિત્તં પ્રણયાવઘૂર્ણં
ધૈર્યેણ રાજન્ બહુમન્યમાનઃ ।
કૃતાઞ્જલિઃ પ્રાહ યદુપ્રવીરં
શીર્ષ્ણા સ્પૃશંસ્તચ્ચરણારવિન્દમ્ ॥ ૩૬॥

ઉદ્ધવ ઉવાચ
વિદ્રાવિતો મોહમહાન્ધકારો
ય આશ્રિતો મે તવ સન્નિધાનાત્ ।
વિભાવસોઃ કિં નુ સમીપગસ્ય
શીતં તમો ભીઃ પ્રભવન્ત્યજાદ્ય ॥ ૩૭॥

પ્રત્યર્પિતો મે ભવતાનુકમ્પિના
ભૃત્યાય વિજ્ઞાનમયઃ પ્રદીપઃ ।
હિત્વા કૃતજ્ઞસ્તવ પાદમૂલં
કોઽન્યં સમીયાચ્છરણં ત્વદીયમ્ ॥ ૩૮॥

વૃક્ણશ્ચ મે સુદૃઢઃ સ્નેહપાશો
દાશાર્હવૃષ્ણ્યન્ધકસાત્વતેષુ ।
પ્રસારિતઃ સૃષ્ટિવિવૃદ્ધયે ત્વયા
સ્વમાયયા હ્યાત્મસુબોધહેતિના ॥ ૩૯॥

નમોઽસ્તુ તે મહાયોગિન્ પ્રપન્નમનુશાધિ મામ્ ।
યથા ત્વચ્ચરણામ્ભોજે રતિઃ સ્યાદનપાયિની ॥ ૪૦॥

શ્રીભગવાનુવાચ

ગચ્છોદ્ધવ મયાऽऽદિષ્ટો બદર્યાખ્યં મમાશ્રમમ્ ।
તત્ર મત્પાદતીર્થોદે સ્નાનોપસ્પર્શનૈઃ શુચિઃ ॥ ૪૧॥

ઈક્ષયાલકનન્દાયા વિધૂતાશેષકલ્મષઃ ।
વસાનો વલ્કલાન્યઙ્ગ વન્યભુક્ સુખનિઃસ્પૃહઃ ॥ ૪૨॥

તિતિક્ષુર્દ્વન્દ્વમાત્રાણાં સુશીલઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ।
શાન્તઃ સમાહિતધિયા જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંયુતઃ ॥ ૪૩॥

મત્તોऽનુશિક્ષિતં યત્તે વિવિક્તમનુભાવયન્ ।
મય્યાવેશિતવાક્ ચિત્તો મદ્ધર્મનિરતો ભવ ।
અતિવ્રજ્ય ગતીસ્તિસ્રો મામેષ્યસિ તતઃ પરમ્ ॥ ૪૪॥

શ્રીશુક ઉવાચ
સ એવમુક્તો હરિમેધસોદ્ધવઃ
પ્રદક્ષિણં તં પરિસૃત્ય પાદયોઃ ।
શિરો નિધાયાશ્રુકલાભિરાર્દ્રધી-
ર્ન્યષિઞ્ચદદ્વન્દ્વપરોऽપ્યપક્રમે ॥ ૪૫॥

સુદુસ્ત્યજસ્નેહવિયોગકાતરો
ન શક્નુવંસ્તં પરિહાતુમાતુરઃ ।
કૃચ્છ્રં યયૌ મૂર્ધનિ ભર્તૃપાદુકે
બિભ્રન્નમસ્કૃત્ય યયૌ પુનઃ પુનઃ ॥ ૪૬॥

તતસ્તમન્તર્હૃદિ સન્નિવેશ્ય
ગતો મહાભાગવતો વિશાલામ્ ।
યથોપદિષ્ટાં જગદેકબન્ધુના
તપઃ સમાસ્થાય હરેરગાદ્ગતિમ્ ॥ ૪૭॥

ય એતદાનન્દસમુદ્રસમ્ભૃતં
જ્ઞાનામૃતં ભાગવતાય ભાષિતમ્ ।
કૃષ્ણેન યોગેશ્વરસેવિતાઙ્ઘ્રિણા
સચ્છ્રદ્ધયાऽऽસેવ્ય જગદ્વિમુચ્યતે ॥ ૪૮॥

ભવભયમપહન્તું જ્ઞાનવિજ્ઞાનસારં
નિગમકૃદુપજહ્રે ભૃઙ્ગવદ્વેદસારમ્ ।
અમૃતમુદધિતશ્ચાપાયયદ્ભૃત્યવર્ગાન્

પુરુષમૃષભમાદ્યં કૃષ્ણસંજ્ઞં નતોઽસ્મિ ॥ ૪૯॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે એકોનત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૯॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ત્રિંશોઽધ્યાયઃ - ૩૦ ॥

રાજોવાચ
તતો મહાભાગવતે ઉદ્ધવે નિર્ગતે વનમ્ ।
દ્વારવત્યાં કિમકરોદ્ભગવાન્ ભૂતભાવનઃ ॥ ૧॥

બ્રહ્મશાપોપસંસૃષ્ટે સ્વકુલે યાદવર્ષભઃ ।
પ્રેયસીં સર્વનેત્રાણાં તનું સ કથમત્યજત્ ॥ ૨॥

પ્રત્યાક્રષ્ટું નયનમબલા યત્ર લગ્નં ન શેકુઃ
કર્ણાવિષ્ટં ન સરતિ તતો યત્સતામાત્મલગ્નમ્ ।
યચ્છ્રીર્વાચાં જનયતિ રતિં કિં નુ માનં કવીનાં
દૃષ્ટ્વા જિષ્ણોર્યુધિ રથગતં યચ્ચ તત્સામ્યમીયુઃ ॥ ૩॥

ઋષિરુવાચ
દિવિ ભુવ્યન્તરિક્ષે ચ મહોત્પાતાન્ સમુત્થિતાન્ ।
દૃષ્ટ્વાઽઽસીનાન્ સુધર્માયાં કૃષ્ણઃ પ્રાહ યદૂનિદમ્ ॥ ૪॥

એતે ઘોરા મહોત્પાતા દ્વાર્વત્યાં યમકેતવઃ ।
મુહૂર્તમપિ ન સ્થેયમત્ર નો યદુપુઙ્ગવાઃ ॥ ૫॥

સ્ત્રિયો બાલાશ્ચ વૃદ્ધાશ્ચ શઙ્ખોદ્ધારં વ્રજન્ત્વિતઃ ।
વયં પ્રભાસં યાસ્યામો યત્ર પ્રત્યક્સરસ્વતી ॥ ૬॥

તત્રાભિષિચ્ય શુચય ઉપોષ્ય સુસમાહિતાઃ ।
દેવતાઃ પૂજયિષ્યામઃ સ્નપનાલેપનાર્હણૈઃ ॥ ૭॥

બ્રાહ્મણાંસ્તુ મહાભાગાન્ કૃતસ્વસ્ત્યયના વયમ્ ।
ગોભૂહિરણ્યવાસોભિર્ગજાશ્વરથવેશ્મભિઃ ॥ ૮॥

વિધિરેષ હ્યરિષ્ટઘ્નો મઙ્ગલાયનમુત્તમમ્ ।
દેવદ્વિજગવાં પૂજા ભૂતેષુ પરમો ભવઃ ॥ ૯॥

ઇતિ સર્વે સમાકર્ણ્ય યદુવૃદ્ધા મધુદ્વિષઃ ।
તથેતિ નૌભિરુત્તીર્ય પ્રભાસં પ્રયયૂ રથૈઃ ॥ ૧૦॥

તસ્મિન્ ભગવતાઽઽદિષ્ટં યદુદેવેન યાદવાઃ ।
ચક્રુઃ પરમયા ભક્ત્યા સર્વશ્રેયોપબૃંહિતમ્ ॥ ૧૧॥

તતસ્તસ્મિન્ મહાપાનં પપુર્મૈરેયકં મધુ ।
દિષ્ટવિભ્રંશિતધિયો યદ્દ્રવૈર્ભ્રશ્યતે મતિઃ ॥ ૧૨॥

મહાપાનાભિમત્તાનાં વીરાણાં દૃપ્તચેતસામ્ ।
કૃષ્ણમાયાવિમૂઢાનાં સઙ્ઘર્ષઃ સુમહાનભૂત્ ॥ ૧૩॥

યુયુધુઃ ક્રોધસંરબ્ધા વેલાયામાતતાયિનઃ ।
ધનુર્ભિરસિભિર્ભલ્લૈર્ગદાભિસ્તોમરર્ષ્ટિભિઃ ॥ ૧૪॥

પતત્પતાકૈ રથકુઞ્જરાદિભિઃ
ખરોષ્ટ્રગોભિર્મહિષૈર્નરૈરપિ ।
મિથઃ સમેત્યાશ્વતરૈઃ સુદુર્મદા
ન્યહન્ શરૈર્દદ્ભિરિવ દ્વિપા વને ॥ ૧૫॥

પ્રદ્યુમ્નસામ્બૌ યુધિ રૂઢમત્સરા-
વક્રૂરભોજાવનિરુદ્ધસાત્યકી ।
સુભદ્રસઙ્ગ્રામજિતૌ સુદારુણૌ
ગદૌ સુમિત્રાસુરથૌ સમીયતુઃ ॥ ૧૬॥

અન્યે ચ યે વૈ નિશઠોલ્મુકાદયઃ
સહસ્રજિચ્છતજિદ્ભાનુમુખ્યાઃ ।
અન્યોન્યમાસાદ્ય મદાન્ધકારિતા
જઘ્નુર્મુકુન્દેન વિમોહિતા ભૃશમ્ ॥ ૧૭॥

દાશાર્હવૃષ્ણ્યન્ધકભોજસાત્વતા
મધ્વર્બુદા માથુરશૂરસેનાઃ ।
વિસર્જનાઃ કુકુરાઃ કુન્તયશ્ચ
મિથસ્તતસ્તેઽથ વિસૃજ્ય સૌહૃદમ્ ॥ ૧૮॥

પુત્રા અયુધ્યન્ પિતૃભિર્ભ્રાતૃભિશ્ચ

સ્વસ્રીયદૌહિત્રપિતૃવ્યમાતુલૈઃ ।
મિત્રાણિ મિત્રૈઃ સુહૃદઃ સુહૃદ્ભિ-
ર્જ્ઞાતીંસ્ત્વહન્ જ્ઞાતય એવ મૂઢાઃ ॥ ૧૯॥

શરેષુ હીયમાનેષુ ભજ્યમાનેષુ ધન્વસુ ।
શસ્ત્રેષુ ક્ષીયમાણેષુ મુષ્ટિભિર્જહ્રુરેરકાઃ ॥ ૨૦॥

તા વજ્રકલ્પા હ્યભવન્ પરિઘા મુષ્ટિના ભૃતાઃ ।
જઘ્નુર્દ્વિષસ્તૈઃ કૃષ્ણેન વાર્યમાણાસ્તુ તં ચ તે ॥ ૨૧॥

પ્રત્યનીકં મન્યમાના બલભદ્રં ચ મોહિતાઃ ।
હન્તું કૃતધિયો રાજન્નાપન્ના આતતાયિનઃ ॥ ૨૨॥

અથ તાવપિ સઙ્ક્રુદ્ધાવુદ્યમ્ય કુરુનન્દન ।
એરકામુષ્ટિપરિઘૌ ચરન્તૌ જઘ્નતુર્યુધિ ॥ ૨૩॥

બ્રહ્મશાપોપસૃષ્ટાનાં કૃષ્ણમાયાઽઽવૃતાત્મનામ્ ।
સ્પર્ધા ક્રોધઃ ક્ષયં નિન્યે વૈણવોઽગ્નિર્યથા વનમ્ ॥ ૨૪॥

એવં નષ્ટેષુ સર્વેષુ કુલેષુ સ્વેષુ કેશવઃ ।
અવતારિતો ભુવો ભાર ઇતિ મેનેઽવશેષિતઃ ॥ ૨૫॥

રામઃ સમુદ્રવેલાયાં યોગમાસ્થાય પૌરુષમ્ ।
તત્યાજ લોકં માનુષ્યં સંયોજ્યાત્માનમાત્મનિ ॥ ૨૬॥

રામનિર્યાણમાલોક્ય ભગવાન્ દેવકીસુતઃ ।
નિષસાદ ધરોપસ્થે તૂષ્ણીમાસાદ્ય પિપ્પલમ્ ॥ ૨૭॥

બિભ્રચ્ચતુર્ભુજં રૂપં ભ્રાજિષ્ણુ પ્રભયા સ્વયા ।
દિશો વિતિમિરાઃ કુર્વન્ વિધૂમ ઇવ પાવકઃ ॥ ૨૮॥

શ્રીવત્સાઙ્કં ઘનશ્યામં તપ્તહાટકવર્ચસમ્ ।
કૌશેયામ્બરયુગ્મેન પરિવીતં સુમઙ્ગલમ્ ॥ ૨૯॥

સુન્દરસ્મિતવક્ત્રાબ્જં નીલકુન્તલમણ્ડિતમ્ ।
પુણ્ડરીકાભિરામાક્ષં સ્ફુરન્મકરકુણ્ડલમ્ ॥ ૩૦॥

કટિસૂત્રબ્રહ્મસૂત્રકિરીટકટકાઙ્ગદૈઃ ।
હારનૂપુરમુદ્રાભિઃ કૌસ્તુભેન વિરાજિતમ્ ॥ ૩૧॥

વનમાલાપરીતાઙ્ગં મૂર્તિમદ્ભિર્નિજાયુધૈઃ ।

કૃત્વોરૌ દક્ષિણે પાદમાસીનં પઙ્કજારુણમ્ ॥ ૩૨॥

મુસલાવશેષાયઃખણ્ડકૃતેષુર્લુબ્ધકો જરા ।
મૃગાસ્યાકારં તચ્ચરણં વિવ્યાધ મૃગશઙ્કયા ॥ ૩૩॥

ચતુર્ભુજં તં પુરુષં દૃષ્ટ્વા સ કૃતકિલ્બિષઃ ।
ભીતઃ પપાત શિરસા પાદયોરસુરદ્વિષઃ ॥ ૩૪॥

અજાનતા કૃતમિદં પાપેન મધુસૂદન ।
ક્ષન્તુમર્હસિ પાપસ્ય ઉત્તમશ્લોક મેઽનઘ ॥ ૩૫॥

યસ્યાનુસ્મરણં નૃણામજ્ઞાનધ્વાન્તનાશનમ્ ।
વદન્તિ તસ્ય તે વિષ્ણો મયાસાધુ કૃતં પ્રભો ॥ ૩૬॥

તન્માઽઽશુ જહિ વૈકુણ્ઠ પાપ્માનં મૃગલુબ્ધકમ્ ।
યથા પુનરહં ત્વેવં ન કુર્યાં સદતિક્રમમ્ ॥ ૩૭॥

યસ્યાત્મયોગરચિતં ન વિદુર્વિરિઞ્ચો
રુદ્રાદયોઽસ્ય તનયાઃ પતયો ગિરાં યે ।
ત્વન્માયયા પિહિતદૃષ્ટય એતદઞ્જઃ
કિં તસ્ય તે વયમસદ્ગતયો ગૃણીમઃ ॥ ૩૮॥

શ્રીભગવાનુવાચ
મા ભૈર્જરે ત્વમુત્તિષ્ઠ કામ એષ કૃતો હિ મે ।
યાહિ ત્વં મદનુજ્ઞાતઃ સ્વર્ગં સુકૃતિનાં પદમ્ ॥ ૩૯॥

ઇત્યાદિષ્ટો ભગવતા કૃષ્ણેનેચ્છાશરીરિણા ।
ત્રિઃ પરિક્રમ્ય તં નત્વા વિમાનેન દિવં યયૌ ॥ ૪૦॥

દારુકઃ કૃષ્ણપદવીમન્વિચ્છન્નધિગમ્ય તામ્ ।
વાયું તુલસિકામોદમાઘ્રાયાભિમુખં યયૌ ॥ ૪૧॥

તં તત્ર તિગ્મદ્યુભિરાયુધૈર્વૃતં
હ્યશ્વત્થમૂલે કૃતકેતનં પતિમ્ ।
સ્નેહપ્લુતાત્મા નિપપાત પાદયો
રથાદવપ્લુત્ય સબાષ્પલોચનઃ ॥ ૪૨॥

અપશ્યતસ્ત્વચ્ચરણામ્બુજં પ્રભો
દૃષ્ટિઃ પ્રણષ્ટા તમસિ પ્રવિષ્ટા ।

દિશો ન જાને ન લભે ચ શાન્તિં
યથા નિશાયામુડુપે પ્રણષ્ટે ॥ ૪૩॥

ઇતિ બ્રુવતિ સૂતે વૈ રથો ગરુડલાઞ્છનઃ ।
ખમુત્પપાત રાજેન્દ્ર સાશ્વધ્વજ ઉદીક્ષતઃ ॥ ૪૪॥

તમન્વગચ્છન્ દિવ્યાનિ વિષ્ણુપ્રહરણાનિ ચ ।
તેનાતિવિસ્મિતાત્માનં સૂતમાહ જનાર્દનઃ ॥ ૪૫॥

ગચ્છ દ્વારવતીં સૂત જ્ઞાતીનાં નિધનં મિથઃ ।
સઙ્કર્ષણસ્ય નિર્યાણં બન્ધુભ્યો બ્રૂહિ મદ્દશામ્ ॥ ૪૬॥

દ્વારકાયાં ચ ન સ્થેયં ભવદ્ભિશ્ચ સ્વબન્ધુભિઃ ।
મયા ત્યક્તાં યદુપુરીં સમુદ્રઃ પ્લાવયિષ્યતિ ॥ ૪૭॥

સ્વં સ્વં પરિગ્રહં સર્વે આદાય પિતરૌ ચ નઃ ।
અર્જુનેનાવિતાઃ સર્વ ઇન્દ્રપ્રસ્થં ગમિષ્યથ ॥ ૪૮॥

ત્વં તુ મદ્ધર્મમાસ્થાય જ્ઞાનનિષ્ઠ ઉપેક્ષકઃ ।
મન્માયારચનામેતાં વિજ્ઞાયોપશમં વ્રજ ॥ ૪૯॥

ઇત્યુક્તસ્તં પરિક્રમ્ય નમસ્કૃત્ય પુનઃ પુનઃ ।
તત્પાદૌ શીર્ષ્ણ્યુપાધાય દુર્મનાઃ પ્રયયૌ પુરીમ્ ॥ ૫૦॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે ત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૩૦॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ એકત્રિંશોઽધ્યાયઃ - ૩૧ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ
અથ તત્રાગમદ્બ્રહ્મા ભવાન્યા ચ સમં ભવઃ ।
મહેન્દ્રપ્રમુખા દેવા મુનયઃ સપ્રજેશ્વરાઃ ॥ ૧॥

પિતરઃ સિદ્ધગન્ધર્વા વિદ્યાધરમહોરગાઃ ।
ચારણા યક્ષરક્ષાંસિ કિન્નરાપ્સરસો દ્વિજાઃ ॥ ૨॥

દ્રષ્ટુકામા ભગવતો નિર્યાણં પરમોત્સુકાઃ ।
ગાયન્તશ્ચ ગૃણન્તશ્ચ શૌરેઃ કર્માણિ જન્મ ચ ॥ ૩॥

વવૃષુઃ પુષ્પવર્ષાણિ વિમાનાવલિભિર્નભઃ ।
કુર્વન્તઃ સઙ્કુલં રાજન્ ભક્ત્યા પરમયા યુતાઃ ॥ ૪॥

ભગવાન્ પિતામહં વીક્ષ્ય વિભૂતીરાત્મનો વિભુઃ ।
સંયોજ્યાત્મનિ ચાત્માનં પદ્મનેત્રે ન્યમીલયત્ ॥ ૫॥

લોકાભિરામાં સ્વતનું ધારણાધ્યાનમઙ્ગલમ્ ।
યોગધારણયાઽઽગ્નેય્યાદગ્ધ્વા ધામાવિશત્સ્વકમ્ ॥ ૬॥

દિવિ દુન્દુભયો નેદુઃ પેતુઃ સુમનસશ્ચ ખાત્ ।
સત્યં ધર્મો ધૃતિર્ભૂમેઃ કીર્તિઃ શ્રીશ્ચાનુ તં યયુઃ ॥ ૭॥

દેવાદયો બ્રહ્મમુખ્યા ન વિશન્તં સ્વધામનિ ।
અવિજ્ઞાતગતિં કૃષ્ણં દદૃશુશ્ચાતિવિસ્મિતાઃ ॥ ૮॥

સૌદામન્યા યથાઽઽકાશે યાન્ત્યા હિત્વાભ્રમણ્ડલમ્ ।
ગતિર્ન લક્ષ્યતે મર્ત્યૈસ્તથા કૃષ્ણસ્ય દૈવતૈઃ ॥ ૯॥

બ્રહ્મરુદ્રાદયસ્તે તુ દૃષ્ટ્વા યોગગતિં હરેઃ ।
વિસ્મિતાસ્તાં પ્રશંસન્તઃ સ્વં સ્વં લોકં યયુસ્તદા ॥ ૧૦॥

રાજન્ પરસ્ય તનુભૃજ્જનનાપ્યયેહા
માયા વિડમ્બનમવેહિ યથા નટસ્ય ।
સૃષ્ટ્વાઽઽત્મનેદમનુવિશ્ય વિહૃત્ય ચાન્તે
સંહૃત્ય ચાત્મમહિમોપરતઃ સ આસ્તે ॥ ૧૧॥

મર્ત્યેન યો ગુરુસુતં યમલોકનીતં
ત્વાં ચાનયચ્છરણદઃ પરમાસ્ત્રદગ્ધમ્ ।
જિગ્યેઽન્તકાન્તકમપીશમસાવનીશઃ
કિં સ્વાવને સ્વરનયન્મૃગયું સદેહમ્ ॥ ૧૨॥

તથાપ્યશેષસ્થિતિસમ્ભવાપ્યયે-
ષ્વનન્યહેતુર્યદશેષશક્તિધૃક્ ।
નૈચ્છત્પ્રણેતું વપુરત્ર શેષિતં
મર્ત્યેન કિં સ્વસ્થગતિં પ્રદર્શયન્ ॥ ૧૩॥

ય એતાં પ્રાતરુત્થાય કૃષ્ણસ્ય પદવીં પરામ્ ।
પ્રયતઃ કીર્તયેદ્ભક્ત્યા તામેવાપ્નોત્યનુત્તમામ્ ॥ ૧૪॥

દારુકો દ્વારકામેત્ય વસુદેવોગ્રસેનયોઃ ।
પતિત્વા ચરણાવસ્રૈર્ન્યષિઞ્ચત્કૃષ્ણવિચ્યુતઃ ॥ ૧૫॥

કથયામાસ નિધનં વૃષ્ણીનાં કૃત્સ્નશો નૃપ ।
તચ્છ્રુત્વોદ્વિગ્નહૃદયા જનાઃ શોકવિર્મૂર્ચ્છિતાઃ ॥ ૧૬॥

તત્ર સ્મ ત્વરિતા જગ્મુઃ કૃષ્ણવિશ્લેષવિહ્વલાઃ ।
વ્યસવઃ શેરતે યત્ર જ્ઞાતયો ઘ્નન્ત આનનમ્ ॥ ૧૭॥

દેવકી રોહિણી ચૈવ વસુદેવસ્તથા સુતૌ ।
કૃષ્ણરામાવપશ્યન્તઃ શોકાર્તા વિજહુઃ સ્મૃતિમ્ ॥ ૧૮॥

પ્રાણાંશ્ચ વિજહુસ્તત્ર ભગવદ્વિરહાતુરાઃ ।
ઉપગુહ્ય પતીંસ્તાત ચિતામારુરુહુઃ સ્ત્રિયઃ ॥ ૧૯॥

રામપત્ન્યશ્ચ તદ્દેહમુપગુહ્યાગ્નિમાવિશન્ ।
વસુદેવપત્ન્યસ્તદ્ગાત્રં પ્રદ્યુમ્નાદીન્ હરેઃ સ્નુષાઃ ।
કૃષ્ણપત્ન્યોऽવિશન્નગ્નિં રુક્મિણ્યાદ્યાસ્તદાત્મિકાઃ ॥ ૨૦॥

અર્જુનઃ પ્રેયસઃ સખ્યુઃ કૃષ્ણસ્ય વિરહાતુરઃ ।
આત્માનં સાન્ત્વયામાસ કૃષ્ણગીતૈઃ સદુક્તિભિઃ ॥ ૨૧॥

બન્ધૂનાં નષ્ટગોત્રાણામર્જુનઃ સામ્પરાયિકમ્ ।
હતાનાં કારયામાસ યથાવદનુપૂર્વશઃ ॥ ૨૨॥

દ્વારકાં હરિણા ત્યક્તાં સમુદ્રોऽપ્લાવયત્ક્ષણાત્ ।
વર્જયિત્વા મહારાજ શ્રીમદ્ભગવદાલયમ્ ॥ ૨૩॥

નિત્યં સન્નિહિતસ્તત્ર ભગવાન્ મધુસૂદનઃ ।
સ્મૃત્યાશેષાશુભહરં સર્વમઙ્ગલમઙ્ગલમ્ ॥ ૨૪॥

સ્ત્રીબાલવૃદ્ધાનાદાય હતશેષાન્ ધનઞ્જયઃ ।
ઇન્દ્રપ્રસ્થં સમાવેશ્ય વજ્રં તત્રાભ્યષેચયત્ ॥ ૨૫॥

શ્રુત્વા સુહૃદ્વધં રાજન્નર્જુનાત્તે પિતામહાઃ ।
ત્વાં તુ વંશધરં કૃત્વા જગ્મુઃ સર્વે મહાપથમ્ ॥ ૨૬॥

ય એતદ્દેવદેવસ્ય વિષ્ણોઃ કર્માણિ જન્મ ચ ।
કીર્તયેચ્છ્રદ્ધયા મર્ત્યઃ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૨૭॥

ઇત્થં હરેર્ભગવતો રુચિરાવતાર-
વીર્યાણિ બાલચરિતાનિ ચ શન્તમાનિ ।
અન્યત્ર ચેહ ચ શ્રુતાનિ ગૃણન્ મનુષ્યો
ભક્તિં પરાં પરમહંસગતૌ લભેત ॥ ૨૮॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે વૈયાસક્યામષ્ટાદશસાહસ્ર્યાં
પારમહંસ્યાં સંહિતાયામેકાદશસ્કન્ધે એકત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૩૧॥

॥ સમાપ્તોઽયમેકાદશસ્કન્ધઃ ॥

॥ ૐ તત્સત્ ॥

Proofread by PSA Easwaran

shrImadbhAgavataM - ekAdashaskandhaH
pdf was typeset on May 15, 2025

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*